พุทธวจน

หมวดธรรม

เปิดธรรมที่ถูกปิด

ตามรอย

ธรรม

ภิกษุทั้งหลาย !

ส่วนสุตตันตะเหล่าใด
ที่เป็นคำของตถาคต

เป็นข้อความลึก มีความหมายซึ้ง เป็นชั้นโลกุตตระ
ว่าเฉพาะด้วยเรื่องสุญญตา

เมื่อมีผู้นำสุตตันตะเหล่านั้นมากล่าวอยู่
เธอย่อมฟังด้วยดี ย่อมเงี่ยหูฟัง ย่อมตั้งจิตเพื่อจะรู้ทั่วถึง
และย่อมสำคัญว่า เป็นสิ่งที่ตนควรศึกษาเล่าเรียน

จึงพากันเล่าเรียน ไต่ถาม ทวนถามแก่กันและกันอยู่ว่า
ข้อนี้เป็นอย่างไร มีความหมายกี่นัย ดังนี้.
ด้วยการทำดังนี้
เธอย่อมเปิดธรรมที่ถูกปิดไว้ได้.
ธรรมที่ยังไม่ปรากฏ เธอก็ทำให้ปรากฏได้
ความสงสัยในธรรมหลายประการที่น่าสงสัย
เธอก็บรรเทาลงได้.

-บาลี ทุก. อํ. ๒๐/๙๑/๒๙๒.

พุทธวจน

ตามรอยธรรม

วาเสฏฐะ !
พวกเธอแล มีชาติต่างกัน มีนามต่างกัน มีโคตรต่างกัน มีสกุลต่างกัน
ออกบวชจากเรือนเป็นผู้ไม่หวังเกี่ยวข้องด้วยเรือนแล้ว
เมื่อถูกเขาถามว่า "พวกท่านเป็นใคร ?" ดังนี้
พวกเธอก็ปฏิญาณว่า
"เราทั้งหลาย เป็นสมณสากยปุตติยะ"ดังนี้.

อนึ่ง ศรัทธาของผู้ใดแลตั้งมั่นในตถาคต
ฝังลงรากแล้ว ดำรงอยู่ได้มั่นคง
อันสมณะหรือพราหมณ์ เทวดา มาร พรหมหรือใครๆ ในโลกก็ตาม
ไม่ชักนำไปทางอื่นได้ ผู้นั้นควรที่จะกล่าวอย่างนี้ว่า
**"เราเป็นบุตร เป็นโอรส เกิดจากพระโอษฐ์ของพระผู้มีพระภาคเจ้า
เกิดโดยธรรม เนรมิตโดยธรรม เป็นทายาทโดยธรรม"ดังนี้.**

-บาลี ปา. ที. ๑๑/๙๑/๕๕.

ภิกษุทั้งหลาย ! พวกเธอเอ็นดูใคร
และใครถือว่าเธอเป็นผู้ที่เขาควรเชื่อฟัง

เขาจะเป็นมิตรก็ตาม อำมาตย์ก็ตาม
ญาติหรือสายโลหิตก็ตาม;
ชนเหล่านั้น อันเธอพึง **ชักชวนให้เข้าไปตั้งมั่น**
ในความจริงอันประเสริฐสี่ประการ
ด้วยปัญญาอันรู้เฉพาะตามที่เป็นจริง.

ความจริงอันประเสริฐสี่ประการ อะไรเล่า ?

สี่ประการคือ
ความจริงอันประเสริฐคือทุกข์,
ความจริงอันประเสริฐคือเหตุให้เกิดขึ้นแห่งทุกข์,
ความจริงอันประเสริฐคือความดับไม่เหลือแห่งทุกข์,
ความจริงอันประเสริฐคือทางดำเนิน
ให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์.

–บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๕๔๔/๑๗๐๖.

พุทธวจน

ฉบับ ๑ **ตามรอยธรรม**



พุทธวจนสถาบัน

ร่วมกันมุ่งมั่นศึกษา ปฏิบัติ เผยแผ่คำของตถาคต

พุทธวจน

ฉบับ ๑ **ตามรอยธรรม**

ข้อมูลธรรมะนี้ จัดทำเพื่อประโยชน์ทางการศึกษาสู่สาธารณชน
เป็นธรรมทาน

ขอคำปรึกษาด้านข้อมูลในการจัดทำเพื่อความสะดวกและประหยัด
ติดต่อได้ที่

มูลนิธิพุทธโฆษณ์	โทรศัพท์	๐๘ ๒๒๒๒ ๕๗๙๐-๙๔
พุทธวจนสมาคม	โทรศัพท์	๐๘ ๑๖๔๗ ๖๐๓๖
มูลนิธิพุทธวจน	โทรศัพท์	๐๘ ๑๔๕๗ ๒๓๕๒
คุณศรชา	โทรศัพท์	๐๘ ๑๕๑๓ ๑๖๑๑
คุณอารีวรรณ	โทรศัพท์	๐๘ ๕๐๕๘ ๖๘๘๘

ปีที่พิมพ์ ๒๕๕๗

ศิลปกรรม ปริญญา ปฐวินทรานนท์, วิชชุ เสริมสวัสดิ์ศรี,
ณรงค์เดช เจริญปาละ

จัดทำโดย มูลนิธิพุทธโฆษณ์
(เว็บไซต์ www.buddhakos.org)

สำหรับผู้ต้องการปฏิบัติธรรม ติดต่อได้ที่
ศูนย์ปฏิบัติพุทธวจน (Buddhawajana Training Center)
ซอยคลองสี่ตะวันออก ๗๓ หมู่ ๑๕ คลองสี่ อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี
โทรศัพท์ ๐๙ ๒๙๑๒ ๓๖๕๗, ๐๙ ๒๙๑๒ ๓๗๒๑, ๐๙ ๒๙๑๒ ๓๔๗๑



มูลนิธิพุทธโฆษณ์ เลขที่ ๒๙/๓ หมู่ที่ ๗ ตำบลบึงทองหลาง อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี ๑๒๑๕๐
โทรศัพท์ /โทรสาร ๐ ๒๕๔๙ ๒๑๗๕ เว็บไซต์ : www.buddhakos.org

วันที่ ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๕๕

เรื่อง ขออนุญาตรวบรวมงานจากหนังสือชุดจากพระโอษฐ์ ทั้ง ๔ เล่ม

เรียน คุณเมตตา พานิช
ประธานคณะกรรมการธรรมทานมูลนิธิ

เพื่อประโยชน์ในการศึกษาและปฏิบัติของพุทธบริษัท มูลนิธิพุทธโฆษณ์ประสงค์จะขออนุญาตรวบรวมและใช้เนื้อหารวมทั้งสำนวนการแปลพุทธวจนในหนังสือ ชุดจากพระโอษฐ์ ทั้ง ๔ เล่ม ซึ่งแปลและร้อยกรองโดยท่านพุทธทาสภิกขุในนามกองตำราคณะธรรมทาน คือ

๑. พุทธประวัติจากพระโอษฐ์ ๒. ขุมทรัพย์จากพระโอษฐ์
๓. อริยสัจจากพระโอษฐ์ ภาคต้น ๔. อริยสัจจากพระโอษฐ์ ภาคปลาย

ซึ่งมูลนิธิพุทธโฆษณ์ได้นำมาจำแนกจัดกลุ่มหมวดธรรมเป็นหนังสือชื่อ "พุทธวจน ตามรอยธรรม" เพื่อประโยชน์แก่พุทธบริษัท โดยจัดพิมพ์เผยแผ่เป็นธรรมทาน

อนึ่ง มูลนิธิพุทธโฆษณ์จักขอมอบหนังสือที่ขอจัดพิมพ์นี้แก่ธรรมทานมูลนิธิจำนวน ๑๐๐ เล่ม

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา

อนุญาตให้จัดทำและพิมพ์เผยแผ่
เป็นธรรมทานได้

(คุณเมตตา พานิช)
กองตำราคณะธรรมทาน ไชยา.





ขอแสดงความนับถืออย่างสูง

(นายทวีศักดิ์ หิรัญรักษ์)
ประธานมูลนิธิพุทธโฆษณ์



คำอนุโมทนา

ขออนุโมทนา กับคณะผู้จัดทำ หนังสือพุทธวจน ฉบับ "ตามรอยธรรม" ในเจตนาอันเป็นกุศล ที่มีความตั้งใจเผยแผ่คำสอนขององค์สัมมาสัมพุทธเจ้าที่ออกจากพระโอษฐ์ของพระองค์เอง เพื่อให้ผู้สนใจได้ศึกษาและนำมาปฏิบัติเพื่อให้ถึงความพ้นทุกข์ ด้วยการกระทำอันเป็นกุศลนี้ ขอให้เป็นเหตุเป็นปัจจัย ให้ผู้มีส่วนร่วมในการทำหนังสือเล่มนี้ และผู้ที่ได้อ่าน ได้ศึกษา พึงเกิดปัญญา ได้ดวงตาเห็นธรรม พ้นทุกข์ในชาตินี้เทอญ

ขออนุโมทนา
ภิกขุคึกฤทธิ์ โสตฺถิผโล



คำนำ

หนังสือ **“พุทธวจน ฉบับ ตามรอยธรรม”** ได้จัดทำขึ้น ด้วยปรารภเหตุที่ว่า หลายคนยังเห็นคำสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า เป็นสิ่งที่ยาก หรือเป็นสิ่งที่ไกลตัวเกินไป ทำให้มีน้อยคนนักที่จะหันมาใส่ใจศึกษาคำสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้าอย่างจริงจัง ทั้งๆ ที่พระองค์ได้ตรัสไว้แล้วว่า คำสอนที่พระองค์ตรัสสอนทั้งหมดนั้น **บริสุทธิ์บริบูรณ์แล้วสิ้นเชิง** อีกทั้งคำสอนนั้น ยังเป็นสิ่งที่เรียกว่า **“อกาลิโก”** คือใช้ได้ไปตลอด ไม่มีคำว่าเก่าหรือล้าสมัย และใช้ได้กับบุคคลทุกคน อันจะเห็นได้จากในสมัยพุทธกาลที่พุทธบริษัท ๔ ทั้งหลายนั้น มีคนจากหลายชาติและวรรณะ นอกจากนี้พระองค์ยังได้ตรัสอีกว่า บุคคลที่ท่านตรัสสอนนั้นมีตั้งแต่ พรหม เทวดา ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ไปจนถึงปุถุชนคนธรรมดาทั่วไป และทุกคนนั้น เมื่อนำคำสอนของพระองค์ไปปฏิบัติแล้ว ก็สามารถแก้ทุกข์หรือดับทุกข์ให้กับตนเองได้ทั้งสิ้น

คณะงานธัมมะ วัดนาป่าพง

มิถุนายน ๒๕๕๔

อักษรย่อ

เพื่อความสะดวกแก่ผู้ที่ยังไม่เข้าใจเรื่องอักษรย่อ
ที่ใช้หมายแทนชื่อคัมภีร์ ซึ่งมีอยู่โดยมาก

มหาวิ. วิ.	มหาวิภังค์	วินัยปิฎก.
ภิกฺขุนี. วิ.	ภิกขุนีวิภังค์	วินัยปิฎก.
มหา. วิ.	มหาวรรค	วินัยปิฎก.
จุลฺล. วิ.	จุลวรรค	วินัยปิฎก.
ปริวาร. วิ.	ปริวารวรรค	วินัยปิฎก.
สี. ที.	สีลขันธวรรค	ทีฆนิกาย.
มหา. ที.	มหาวรรค	ทีฆนิกาย.
ปา. ที.	ปาฏิกวรรค	ทีฆนิกาย.
มู. ม.	มูลปัณณาสก์	มัชฌิมนิกาย.
ม. ม.	มัชฌิมปัณณาสก์	มัชฌิมนิกาย.
อุปริ. ม.	อุปริปัณณาสก์	มัชฌิมนิกาย.
สคาถ. สํ.	สคาถวรรค	สังยุตตนิกาย.
นิทาน. สํ.	นิทานวรรค	สังยุตตนิกาย.
ขนฺธ. สํ.	ขันธวารวรรค	สังยุตตนิกาย.
สฬา. สํ.	สฬายตนวรรค	สังยุตตนิกาย.
มหาวาร. สํ.	มหาวารวรรค	สังยุตตนิกาย.
เอก. อํ.	เอกนิบาต	อังคุตตรนิกาย.
ทุก. อํ.	ทุกนิบาต	อังคุตตรนิกาย.
ติก. อํ.	ติกนิบาต	อังคุตตรนิกาย.
จตุกฺก. อํ.	จตุกกนิบาต	อังคุตตรนิกาย.

ปญฺจก. อํ.	ปัญจกนิบาต	อังคุตตรนิกาย.
ฉกฺก. อํ.	ฉักกนิบาต	อังคุตตรนิกาย.
สตฺตก. อํ.	สัตตกนิบาต	อังคุตตรนิกาย
อฏฺฐก. อํ.	อัฏฐกนิบาต	อังคุตตรนิกาย.
นวก. อํ.	นวกนิบาต	อังคุตตรนิกาย.
ทสก. อํ.	ทสกนิบาต	อังคุตตรนิกาย.
เอกาทสก. อํ.	เอกาทสกนิบาต	อังคุตตรนิกาย.
ขุ. ขุ.	ขุททกปาฐะ	ขุททกนิกาย.
ธ. ขุ.	ธรรมบท	ขุททกนิกาย.
อุ. ขุ.	อุทาน	ขุททกนิกาย.
อิติวุ. ขุ.	อิติวุตตกะ	ขุททกนิกาย.
สุตฺต. ขุ.	สุตตนิบาต	ขุททกนิกาย.
วิมาน. ขุ.	วิมานวัตถุ	ขุททกนิกาย.
เปต. ขุ.	เปตวัตถุ	ขุททกนิกาย.
เถร. ขุ.	เถรคาถา	ขุททกนิกาย.
เถรี. ขุ.	เถรีคาถา	ขุททกนิกาย.
ชา. ขุ.	ชาดก	ขุททกนิกาย.
มหานิ. ขุ.	มหานิทเทส	ขุททกนิกาย.
จูฬนิ. ขุ.	จูฬนิทเทส	ขุททกนิกาย.
ปฏิสมฺ. ขุ.	ปฏิสัมภิทามรรค	ขุททกนิกาย.
อปท. ขุ.	อปทาน	ขุททกนิกาย.
พุทฺธว. ขุ.	พุทธวงส์	ขุททกนิกาย.
จริยา. ขุ.	จริยาปิฎก	ขุททกนิกาย.

ตัวอย่าง : ๑๔/๑๗๑/๒๔๕ ให้อ่านว่า
ไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ เล่ม ๑๔ หน้า ๑๗๑ ข้อที่ ๒๔๕

สารบัญ



๑
เนื้อแท้ที่ไม่อันตรธาน

ภิกษุทั้งหลาย ! พวกภิกษุบริษัทในกรณีนี้,
สุตตันตะเหล่าใด ที่กวีแต่งขึ้นใหม่
เป็นคำร้อยกรองประเภทกาพย์กลอน
มีอักษรสละสลวย มีพยัญชนะอันวิจิตร
เป็นเรื่องนอกแนว เป็นคำกล่าวของสาวก,

เมื่อมีผู้นำสุตตันตะเหล่านั้นมากล่าวอยู่;
เธอจักไม่ฟังด้วยดี ไม่เงี่ยหูฟัง ไม่ตั้งจิตเพื่อจะรู้ทั่วถึง
และจักไม่สำคัญว่าเป็นสิ่งที่ตนควรศึกษาเล่าเรียน.

ส่วนสุตตันตะเหล่าใดที่เป็นคำของตถาคต
เป็นข้อความลึก มีความหมายซึ้ง
เป็นชั้นโลกุตตระว่าเฉพาะเรื่องสุญญตา,

เมื่อมีผู้นำสุตตันตะเหล่านั้นมากล่าวอยู่;
เธอย่อมฟังด้วยดี ย่อมเงี่ยหูฟัง ย่อมตั้งจิตเพื่อจะรู้ทั่วถึง
และย่อมสำคัญว่าเป็นสิ่งที่ตนควรศึกษาเล่าเรียน.

จึงพากันเล่าเรียน ไต่ถาม ทวนถามแก่กันและกันอยู่ว่า "ข้อนี้เป็นอย่างไร ? มีความหมายกี่นัย ?" ดังนี้.

ด้วยการทำดังนี้
เธอย่อมเปิดธรรมที่ถูกปิดไว้ได้,
ธรรมที่ยังไม่ปรากฏ เธอก็จะทำให้ปรากฏได้,
ความสงสัยในธรรมหลายประการที่น่าสงสัย
เธอก็บรรเทาลงได้.

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุบริษัทเหล่านี้ เราเรียกว่า
บริษัทที่มีการลุล่วงไปได้
ด้วยการสอบถามแก่กันและกันเอาเอง,
หาใช่ด้วยการชี้แจงโดยกระจ่าง
ของบุคคลภายนอกเหล่าอื่นไม่
(ปฏิปุจฺฉาวินีตา ปริสา โน อุกฺกาจิตวินีตา);
จัดเป็นบริษัทที่เลิศ แล.

ทุก. อํ. ๒๐/๙๒/๒๙๒.

๒
ผู้ชี้ขุมทรัพย์ !

อานนท์ ! เราไม่พยายามทำกะพวกเธอ อย่างทะนุถนอม
เหมือนพวกช่างหม้อ ทำแก่หม้อ ที่ยังเปียก ยังดิบอยู่
อานนท์ ! เราจักขนาบแล้ว ขนาบอีก ไม่มีหยุด
อานนท์ ! เราจักชี้โทษแล้ว ชี้โทษอีก ไม่มีหยุด
ผู้ใดมีมรรคผลเป็นแก่นสาร ผู้นั้นจักทนอยู่ได้.

คนเรา ควรมองผู้มีปัญญาใด ๆ ที่คอยชี้โทษ คอยกล่าว
คำขนาบอยู่เสมอไป ว่าคนนั้นแหละ คือ ผู้ชี้ขุมทรัพย์
ควรคบบัณฑิตที่เป็นเช่นนั้น

เมื่อคบหากับบัณฑิตชนิดนั้นอยู่
ย่อมมีแต่ดีท่าเดียว ไม่มีเลวเลย.

อุปริ. ม. ๑๔/๒๔๕/๓๕๖.

ธ. ขุ. ๒๕/๒๕/๑๖.



๓

ทรงแสดงเรื่องที่เป็นไปได้ยาก เกี่ยวกับพระองค์เอง

ภิกษุทั้งหลาย ! สมมติว่ามหาปฐพีอันใหญ่หลวงนี้มีน้ำท่วมถึงเป็นอันเดียวกันทั้งหมด; บุรุษคนหนึ่งทิ้งแอก (ไม้ไผ่ ?) ซึ่งมีรูเจาะได้เพียงรูเดียว ลงไปในน้ำนั้น; ลมตะวันออกพัดให้ลอยไปทางทิศตะวันตก, ลมตะวันตกพัดให้ลอยไปทางทิศตะวันออก, ลมทิศเหนือพัดให้ลอยไปทางทิศใต้, ลมทิศใต้พัดให้ลอยไปทางทิศเหนือ อยู่ดังนี้. ในน้ำนั้นมีเต่าตัวหนึ่งตาบอด ล่วงไปร้อย ๆ ปี มันจะผุดขึ้นมาครั้งหนึ่ง ๆ. ภิกษุทั้งหลาย ! เธอทั้งหลาย จะสำคัญความข้อนี้ว่าอย่างไร : จะเป็นไปได้ไหมที่เต่าตาบอด ร้อยปีจึงจะผุดขึ้นมาสักครั้งหนึ่ง จะพึงยื่นคอ เข้าไปในรู ซึ่งมีอยู่เพียงรูเดียวในแอกนั้น ?

“ข้อนี้ยากที่จะเป็นไปได้ พระเจ้าข้า ! ที่เต่าตาบอดนั้นร้อยปีผุดขึ้นเพียงครั้งเดียว จะพึงยื่นคอเข้าไปในรู ซึ่งมีอยู่เพียงรูเดียวในแอกนั้น”.

ภิกษุทั้งหลาย ! **ยากที่จะเป็นไปได้ฉันเดียวกัน**
ที่ใคร ๆ จะพึงได้ความเป็นมนุษย์;
ยากที่จะเป็นไปได้ฉันเดียวกัน
ที่ตถาคตผู้อรหันตสัมมาสัมพุทธะ จะเกิดขึ้นในโลก;
ยากที่จะเป็นไปได้ฉันเดียวกัน
ที่ธรรมวินัยอันตถาคตประกาศแล้ว จะรุ่งเรืองไปทั่วโลก.

ภิกษุทั้งหลาย ! แต่ว่าบัดนี้ความเป็นมนุษย์ก็ได้แล้ว; ตถาคตผู้อรหันตสัมมาสัมพุทธะ ก็บังเกิดขึ้นในโลกแล้ว; และธรรมวินัยอันตถาคตประกาศแล้ว ก็รุ่งเรืองไปทั่วโลกแล้ว.

ภิกษุทั้งหลาย ! **เพราะเหตุนั้นในกรณีนี้**
พวกเธอพึงกระทำโยคกรรมเพื่อให้รู้ว่า
"นี้ ทุกข์,
นี้ เหตุให้เกิดทุกข์,
นี้ ความดับแห่งทุกข์,
นี้ หนทางให้ถึงความดับแห่งทุกข์" ดังนี้เถิด.

มหาวาร. สํ. ๑๙/๕๖๘/๑๗๔๔.

๔

พระพุทธเจ้า ทั้งในอดีต, อนาคต และในปัจจุบัน ล้วนแต่ตรัสรู้อริยสัจสี่

ภิกษุทั้งหลาย ! **พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าองค์ใด ๆ** ได้ตรัสรู้ตามเป็นจริงไปแล้ว **ในกาลยืดยาวนานฝ่ายอดีต,** ท่านทั้งหลายเหล่านั้น ได้ตรัสรู้ตามเป็นจริง ซึ่งความจริงอันประเสริฐสี่อย่าง.

ภิกษุทั้งหลาย ! **พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าองค์ใด ๆ** จักได้ตรัสรู้ตามเป็นจริง **ต่อในกาลยืดยาวนานฝ่ายอนาคต,** ท่านทั้งหลายเหล่านั้น ก็จักได้ตรัสรู้ตามเป็นจริง ซึ่งความจริงอันประเสริฐสี่อย่าง.

ภิกษุทั้งหลาย ! **แม้พระอรหันตสัมมาสัมพุทธะ** ผู้ตรัสรู้ตามเป็นจริงอยู่ **ในกาลเป็นปัจจุบันนี้** ก็ได้ตรัสรู้อยู่ซึ่ง**ความจริงอันประเสริฐสี่อย่าง.**

ความจริงอันประเสริฐสี่อย่างนั้น เหล่าไหนเล่า ?

สี่อย่างคือ :-

ความจริงอันประเสริฐคือ ทุกข์,
ความจริงอันประเสริฐคือ เหตุให้เกิดทุกข์,
ความจริงอันประเสริฐคือ ความดับไม่เหลือของทุกข์,
และความจริงอันประเสริฐคือ ทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือของทุกข์.

ภิกษุทั้งหลาย ! **เพราะเหตุนั้นในกรณีนี้**
พวกเธอพึงทำความเพียร เพื่อให้รู้ตามเป็นจริงว่า
“นี้ เป็นทุกข์,
นี้ เป็นเหตุให้เกิดทุกข์,
นี้ เป็นความดับไม่เหลือของทุกข์,
นี้ เป็นทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือของทุกข์”
ดังนี้เถิด.

มหาวาร. สํ. ๑๙/๕๔๓/๑๗๐๔.

๕

พระพุทธองค์ ทรงพระนามว่า “อรหันตสัมมาสัมพุทธะ” ก็เพราะได้ตรัสรู้อริยสัจสี่

ภิกษุทั้งหลาย ! ความจริงอันประเสริฐสี่อย่างเหล่านี้ สี่อย่างเหล่าไหนเล่า ?

สี่อย่างคือ :-

ความจริงอันประเสริฐคือ ความทุกข์,
ความจริงอันประเสริฐคือ เหตุให้เกิดทุกข์,
ความจริงอันประเสริฐคือ ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์,
และความจริงอันประเสริฐคือ ทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือของทุกข์ :
นี้แล ความจริงอันประเสริฐสี่อย่าง.

ภิกษุทั้งหลาย ! **เพราะได้ตรัสรู้ตามเป็นจริง ซึ่งความจริงอันประเสริฐสี่อย่างเหล่านี้ ตถาคต จึงมีนามอันบัณฑิตกล่าวว่า “อรหันตสัมมาสัมพุทธะ”.**

ภิกษุทั้งหลาย !
เพราะเหตุนั้นในกรณีนี้
พวกเธอพึงทำความเพียรเพื่อให้รู้ตามเป็นจริงว่า

“นี้เป็นทุกข์,
นี้เป็นเหตุให้เกิดทุกข์,
นี้เป็นความดับไม่เหลือของทุกข์,
และนี้เป็นทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือของทุกข์”
ดังนี้เถิด.

มหาวาร. สํ. ๑๙/๕๔๓/๑๗๐๓.

๖

จงสงเคราะห์ผู้อื่นด้วยการให้รู้อริยสัจ

ภิกษุทั้งหลาย ! พวกเธอเอ็นดูใคร และใครถือว่าเธอเป็นผู้ที่เขาควรเชื่อฟัง เขาจะเป็นมิตรก็ตาม อำมาตย์ก็ตาม ญาติหรือสายโลหิตก็ตาม;

ชนเหล่านั้น อันเธอพึงชักชวนให้เข้าไปตั้งมั่น
ในความจริงอันประเสริฐสี่ประการ
ด้วยปัญญาอันรู้เฉพาะตามที่เป็นจริง.

ความจริงอันประเสริฐสี่ประการอะไรเล่า ?

สี่ประการคือ :-

ความจริงอันประเสริฐคือ ทุกข์,
ความจริงอันประเสริฐคือ เหตุให้เกิดแห่งทุกข์,
ความจริงอันประเสริฐคือ ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์,
และความจริงอันประเสริฐคือ ทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์.

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะเหตุนั้นในเรื่องนี้
เธอพึงประกอบโยคกรรมอันเป็นเครื่องกระทำให้รู้ว่า

“ทุกข์ เป็นอย่างนี้,
เหตุให้เกิดขึ้นแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้,
ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้,
ทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้”
ดังนี้.

มหาวาร. สํ. ๑๙/๕๔๔/๑๗๐๖.

๗

อริยสัจสี่โดยสังเขป

(ทรงแสดงด้วยความยึดในขันธ์ห้า)

ภิกษุทั้งหลาย ! ความจริงอันประเสริฐ มีสี่อย่างเหล่านี้, สี่อย่างเหล่าไหนเล่า ? สี่อย่างคือ ความจริงอันประเสริฐคือทุกข์, ความจริงอันประเสริฐคือเหตุให้เกิดทุกข์, ความจริงอันประเสริฐคือความดับไม่เหลือของทุกข์, และความจริงอันประเสริฐคือทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือของทุกข์.

ภิกษุทั้งหลาย ! **ความจริงอันประเสริฐคือทุกข์** เป็นอย่างไรเล่า ? คือ :-

ขันธ์อันเป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่นถือมั่นห้าอย่าง.

ห้าอย่างนั้นอะไรเล่า ? คือ :-

รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ.

ภิกษุทั้งหลาย ! อันนี้เรากล่าวว่า **ความจริงอันประเสริฐคือทุกข์.**

ภิกษุทั้งหลาย ! **ความจริงอันประเสริฐคือเหตุให้เกิดทุกข์** เป็นอย่างไรเล่า ?

คือตัณหาอันใดนี้ ที่เป็นเครื่องนำให้มีการเกิดอีก อันประกอบด้วยความกำหนัด เพราะอำนาจแห่งความเพลิน มักทำให้เพลินอย่างยิ่งในอารมณ์นั้น ๆ ได้แก่

ตัณหาในกาม (กามตัณหา),

ตัณหาในความมีความเป็น (ภวตัณหา),

ตัณหาในความไม่มีไม่เป็น (วิภวตัณหา).

ภิกษุทั้งหลาย ! อันนี้เรากล่าวว่า **ความจริงอันประเสริฐคือเหตุให้เกิดทุกข์.**

ภิกษุทั้งหลาย ! **ความจริงอันประเสริฐคือความดับไม่เหลือของทุกข์** เป็นอย่างไรเล่า ?

คือความดับสนิท เพราะความจางคลายดับไปโดยไม่เหลือของตัณหานั้น ความสละลงเสีย ความสลัดทิ้งไป ความปล่อยวาง ความไม่อาลัยถึงซึ่งตัณหานั้นเอง อันใด.

ภิกษุทั้งหลาย ! อันนี้เรากล่าวว่า **ความจริงอันประเสริฐคือความดับไม่เหลือของทุกข์.**

ภิกษุทั้งหลาย ! **ความจริงอันประเสริฐคือทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือของทุกข์** เป็นอย่างไรเล่า ?

คือหนทางอันประเสริฐ ประกอบด้วยองค์แปดนั่นเอง, ได้แก่สิ่งเหล่านี้คือ :-

ความเห็นชอบ, ความดำริชอบ,

การพูดจาชอบ, การงานชอบ, การเลี้ยงชีพชอบ,

ความเพียรชอบ, ความระลึกชอบ, ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! อันนี้เรากล่าวว่า **ความจริงอันประเสริฐคือทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือของทุกข์.**

ภิกษุทั้งหลาย ! เหล่านี้แล คือความจริงอันประเสริฐสี่อย่าง.

ภิกษุทั้งหลาย ! **เพราะเหตุนั้นในกรณีนี้ พวกเธอพึงทำความเพียร เพื่อให้รู้ตามเป็นจริงว่า** "นี้เป็นทุกข์, นี้เป็นเหตุให้เกิดทุกข์, นี้เป็นความดับไม่เหลือของทุกข์, นี้เป็นทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือของทุกข์" ดังนี้เถิด.

มหาวาร. สํ. ๑๙/๕๓๔-๕/๑๖๗๘-๑๖๘๓.

๘

การรู้อริยสัจสี่ ทำให้มีตาสมบูรณ์

ภิกษุทั้งหลาย ! บุคคล ๓ จำพวกนี้มีอยู่ หาได้อยู่ในโลก. สามจำพวกอย่างไรเล่า ? สามจำพวกคือ :-

คนตาบอด (อนฺโธ),

คนมีตาข้างเดียว (เอกจกฺขุ),

คนมีตาสองข้าง (ทฺวิจกฺขุ).

ภิกษุทั้งหลาย ! คนตาบอดเป็นอย่างไรเล่า ?

คือคนบางคนในโลกนี้
ไม่มีตาที่เป็นเหตุให้ได้โภคทรัพย์ที่ยังไม่ได้
หรือทำโภคทรัพย์ที่ได้แล้วให้ทวีมากขึ้น นี้อย่างหนึ่ง;
และไม่มีตาที่เป็นเหตุให้รู้ธรรมที่เป็นกุศลและอกุศล
- ธรรมมีโทษและไม่มีโทษ
- ธรรมเลวและธรรมประณีต
- ธรรมฝ่ายดำและธรรมฝ่ายขาว นี้อีกอย่างหนึ่ง.

ภิกษุทั้งหลาย ! **นี้แล คนตาบอด (ทั้งสองข้าง).**

ภิกษุทั้งหลาย ! คนมีตาข้างเดียวเป็นอย่างไรเล่า ?

คือคนบางคนในโลกนี้

มีตาที่เป็นเหตุให้ได้โภคทรัพย์ที่ยังไม่ได้

หรือทำโภคทรัพย์ที่ได้แล้วให้ทวีมากขึ้น นี้อย่างหนึ่ง;

แต่ไม่มีตาที่เป็นเหตุให้รู้ธรรมที่เป็นกุศลและอกุศล

- ธรรมมีโทษและไม่มีโทษ
- ธรรมเลวและธรรมประณีต
- ธรรมฝ่ายดำและธรรมฝ่ายขาว นี้อีกอย่างหนึ่ง.

ภิกษุทั้งหลาย ! **นี้แล คนมีตาข้างเดียว.**

ภิกษุทั้งหลาย ! คนมีตาสองข้างเป็นอย่างไรเล่า ?

คือคนบางคนในโลกนี้

มีตาที่เป็นเหตุให้ได้โภคทรัพย์ที่ยังไม่ได้

หรือทำโภคทรัพย์ที่ได้แล้วให้ทวีมากขึ้น นี้อย่างหนึ่ง;

และมีตาที่เป็นเหตุให้รู้ธรรมที่เป็นกุศลและอกุศล

- ธรรมมีโทษและไม่มีโทษ
- ธรรมเลวและธรรมประณีต
- ธรรมฝ่ายดำและธรรมฝ่ายขาว นี้อีกอย่างหนึ่ง.

ภิกษุทั้งหลาย ! **นี้แล คนมีตาสองข้าง.**

...ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุมีตาสมบูรณ์ (จกฺขุมา) เป็นอย่างไรเล่า ?

คือภิกษุในกรณีนี้ ย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริงว่า "นี้ทุกข์, นี้เหตุให้เกิดแห่งทุกข์, นี้ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์, นี้ทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์" ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! **นี้แล ภิกษุมีตาสมบูรณ์.**

ติก. อํ. ๒๐/๑๖๒/๔๖๘.

ติก. อํ. ๒๐/๑๔๗/๔๕๙.

๙

การสนทนากับพระอานนท์ เรื่องกัลยาณมิตร

มหาราชะ ! ครั้งหนึ่ง ตถาคตพักอยู่ที่นิคมแห่งพวกศากยะ ชื่อว่านครกะ ในแคว้นสักกะ. มหาราชะ ! ครั้งนั้นแล ภิกษุอานนท์ได้เข้าไปหาตถาคตถึงที่อยู่ อภิวาทแล้วนั่งลง ณ ที่ควร. มหาราชะ ! ภิกษุอานนท์ได้กล่าวคำนี้กะตถาคตว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ความมีมิตรดี ความมีสหายดี ความมีเพื่อนผู้แวดล้อมดี นี้เป็นกึ่งหนึ่งของพรหมจรรย์พระเจ้าข้า!” ดังนี้.

มหาราชะ ! เมื่อภิกษุอานนท์ได้กล่าวอย่างนี้แล้ว ตถาคตได้กล่าวกะเธออย่างนี้ว่า

“อานนท์ ! เธออย่ากล่าวอย่างนั้นเลย, อานนท์ ! ข้อนี้เป็นพรหมจรรย์ทั้งหมดทั้งสิ้นทีเดียว คือความมีมิตรดี ความมีสหายดี ความมีเพื่อนผู้แวดล้อมดี.

อานนท์ ! **พรหมจรรย์ทั้งสิ้นนั้น เป็นสิ่งที่ภิกษุผู้มีมิตรดีพึงหวังได้.**

เมื่อเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนผู้แวดล้อมดี เธอนั้นจักทำอริยมรรคมีองค์แปดให้เจริญได้ จักกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคมีองค์แปดได้ ดังนี้.

สคา. สํ. ๑๙/๑๒๗/๓๘๒.

๑๐

กัลยาณมิตรของพระองค์เอง

อานนท์ ! ภิกษุผู้ชื่อว่า มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี ย่อมเจริญ ทำให้มากซึ่งอริยมรรคประกอบด้วยองค์แปด โดยอาการอย่างไรเล่า ?

อานนท์ ! ภิกษุนี้ **ย่อมเจริญ ทำให้มากซึ่ง**
สัมมาทิฏฐิ, สัมมาสังกัปปะ,
สัมมาวาจา, สัมมากัมมันตะ, สัมมาอาชีวะ,
สัมมาวายามะ, สัมมาสติ, สัมมาสมาธิ
อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ อันน้อมไปเพื่อการสลัดลง.

อานนท์ ! อย่างนี้แล ชื่อว่าภิกษุผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี ย่อมเจริญ ทำให้มากซึ่งอริยมรรคประกอบด้วยองค์แปด.

อานนท์ ! ข้อนั้นเธอพึงทราบด้วยปริยายอันนี้เถิด ว่าพรหมจรรย์นี้ทั้งหมดนั้นเทียว ได้แก่ ความเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี ดังนี้.

อานนท์ ! จริงทีเดียว, **สัตว์ทั้งหลายผู้มีความเกิดเป็นธรรมดา ได้อาศัยกัลยาณมิตรของเราแล้ว ย่อมหลุดพ้นจากการเกิด...** ผู้มีความแก่ชรา, ความเจ็บป่วย, ความตาย, ความโศก, ความคร่ำครวญ, ความทุกข์กาย, ความทุกข์ใจ และความคับแค้นใจเป็นธรรมดา... ครั้นได้อาศัยกัลยาณมิตรของเราแล้ว ย่อมหลุดพ้นจากความแก่ชรา, ความเจ็บป่วย, ความตาย, ความโศก, ความคร่ำครวญ, ความทุกข์กาย, ความทุกข์ใจ และความคับแค้นใจ.

อานนท์ ! ข้อนั้นเธอพึงทราบด้วยปริยายอันนี้เถิด คือว่าพรหมจรรย์นี้ทั้งหมดนั้นเทียว ได้แก่ ความเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี ดังนี้.

สคา. สํ. ๑๕/๑๒๗/๓๘๓.

๑๑

ขยายความแห่งอริยมรรคมีองค์แปด

ภิกษุทั้งหลาย ! ก็อริยสัจคือหนทางเป็นเครื่องให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์นั้น เป็นอย่างไรเล่า ?
คือหนทางอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐ นี้เอง,

องค์แปดคือ :-

ความเห็นชอบ, ความดำริชอบ,
การพูดจาชอบ, การงานชอบ, การเลี้ยงชีพชอบ,
ความเพียรชอบ, ความระลึกชอบ, ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! **ความเห็นชอบเป็นอย่างไร ?**

ภิกษุทั้งหลาย ! **ความรู้ในทุกข์,** ความรู้ใน**เหตุให้เกิดทุกข์,** ความรู้ใน**ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์,** ความรู้ใน**หนทางเป็นเครื่องให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์** อันใด, นี้เราเรียกว่า **สัมมาทิฏฐิ.**

ภิกษุทั้งหลาย ! **ความดำริชอบเป็นอย่างไร ?**

ภิกษุทั้งหลาย ! **ความดำริในการออกจากกาม,** ความดำริในการ**ไม่พยาบาท,** ความดำริในการ**ไม่เบียดเบียน,** นี้เราเรียกว่า **สัมมาสังกัปปะ.**

ภิกษุทั้งหลาย ! **การพูดจาชอบเป็นอย่างไรเล่า ?**

ภิกษุทั้งหลาย ! **การเว้นจากการพูดเท็จ,** การเว้นจากการ**พูดยุให้แตกกัน,** การเว้นจากการ**พูดหยาบ,** การเว้นจากการ**พูดเพ้อเจ้อ,** นี้เราเรียกว่า **สัมมาวาจา.**

ภิกษุทั้งหลาย ! **การงานชอบเป็นอย่างไร ?**

ภิกษุทั้งหลาย ! **การเว้นจากการฆ่าสัตว์,** การเว้นจาก**การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้,** การเว้นจาก**การประพฤติผิดในกามทั้งหลาย,** นี้เราเรียกว่า **สัมมากัมมันตะ.**

ภิกษุทั้งหลาย ! **การเลี้ยงชีพชอบเป็นอย่างไร ?**

ภิกษุทั้งหลาย ! อริยสาวกนี้ **ละมิจฉาชีพเสีย สำเร็จความเป็นอยู่ด้วยสัมมาชีพ,** นี้เราเรียกว่า **สัมมาอาชีวะ.**

ภิกษุทั้งหลาย ! **ความเพียรชอบเป็นอย่างไร ?**

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุนี้ ย่อมปลูกความพอใจ ย่อมพยายาม ย่อมปรารภความเพียร ย่อมประคองจิต ย่อมตั้งจิตไว้ **เพื่อความไม่บังเกิดขึ้นแห่งอกุศลธรรมทั้งหลายอันเป็นบาป ที่ยังไม่ได้บังเกิดขึ้น;** ย่อมปลูกความพอใจ ย่อมพยายาม ย่อมปรารภความเพียร ย่อมประคองจิต ย่อมตั้งจิตไว้ **เพื่อการละเสียซึ่งอกุศลธรรมทั้งหลายอันเป็นบาป ที่บังเกิดขึ้นแล้ว;** ย่อมปลูกความพอใจ ย่อมพยายาม ย่อมปรารภความเพียร ย่อมประคองจิต ย่อมตั้งจิตไว้ **เพื่อการบังเกิดขึ้นแห่งกุศลธรรมทั้งหลายที่ยังไม่ได้บังเกิด;** ย่อมปลูกความพอใจ ย่อมพยายาม ย่อมปรารภความเพียร ย่อมประคองจิต ย่อมตั้งจิตไว้ **เพื่อความยั่งยืน ความไม่เลอะเลือน ความงอกงามยิ่งขึ้น**

ความไพบูลย์ ความเจริญ ความเต็มรอบแห่งกุศลธรรมทั้งหลายที่บังเกิดขึ้นแล้ว, นี้เราเรียกว่า **สัมมาวายามะ.**

ภิกษุทั้งหลาย ! **ความระลึกชอบเป็นอย่างไร ?**

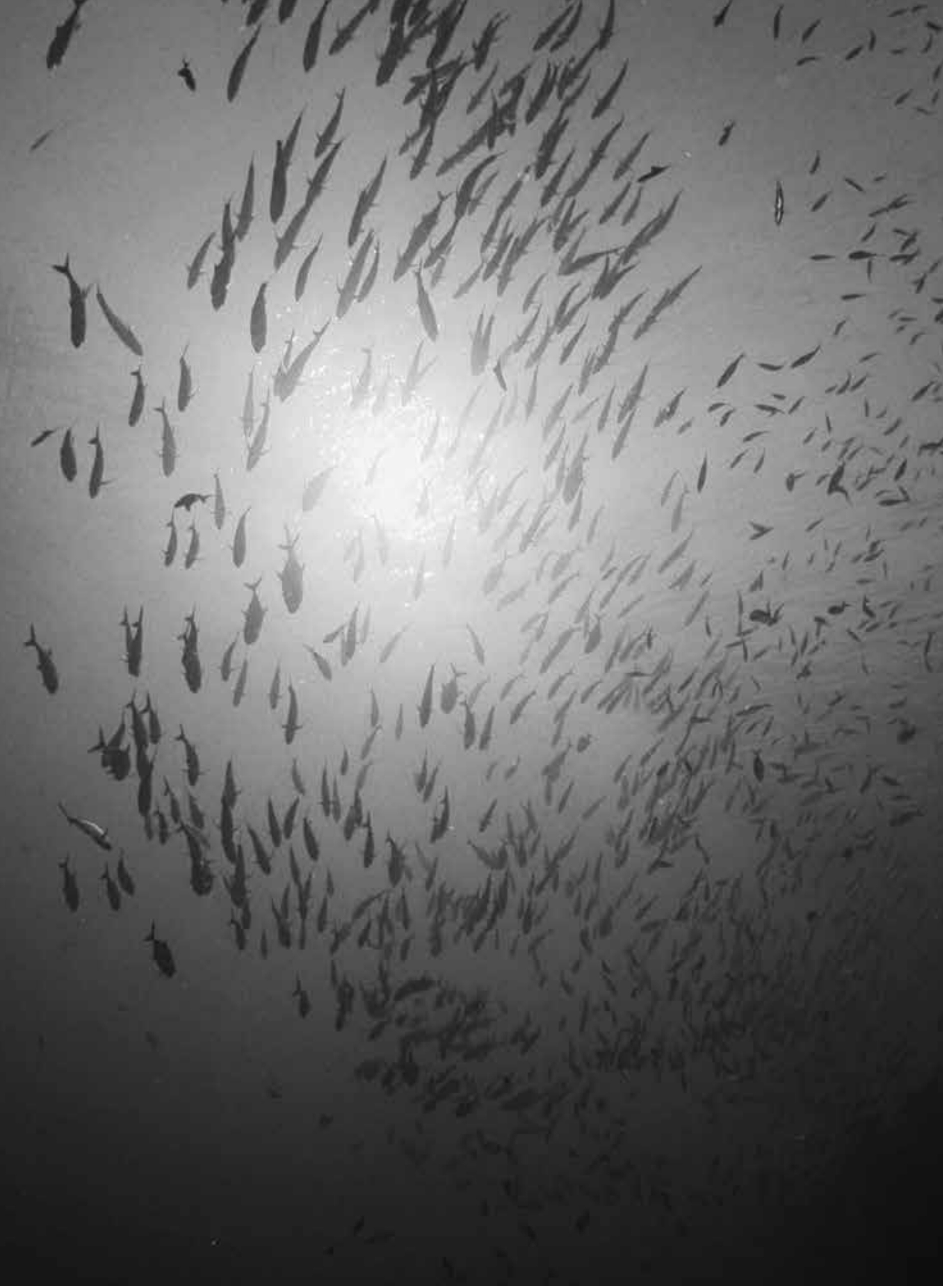
ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุนี้ **เป็นผู้มีปกติพิจารณาเห็นกายในกายอยู่,** มีความเพียรเป็นเครื่องเผากิเลส มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อม มีสติ นำความพอใจและความไม่พอใจในโลกออกเสียได้; เป็นผู้มีปกติพิจารณา**เห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลาย**อยู่, มีความเพียรเป็นเครื่องเผากิเลส มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อม มีสติ นำความพอใจและความไม่พอใจในโลกออกเสียได้; เป็นผู้มีปกติพิจารณา**เห็นจิตในจิต**อยู่, มีความเพียรเป็นเครื่องเผากิเลส มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อม มีสติ นำความพอใจและความไม่พอใจในโลกออกเสียได้; เป็นผู้มีปกติ**พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลาย**อยู่, มีความเพียรเป็นเครื่องเผากิเลส มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อม มีสติ นำความพอใจและความไม่พอใจในโลกออกเสียได้, นี้เราเรียกว่า **สัมมาสติ.**

ภิกษุทั้งหลาย ! **ความตั้งใจมั่นชอบเป็นอย่างไร ?**

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุนี้ เพราะสงัดจากกามทั้งหลาย เพราะสงัดจากอกุศลธรรมทั้งหลาย **ย่อมเข้าถึงฌานที่หนึ่ง** อันมีวิตกวิจาร มีปีติและสุข อันเกิดแต่วิเวก แล้วแลอยู่; เพราะวิตกวิจารรำงับลง, เธอเข้าถึง**ฌานที่สอง** อันเป็นเครื่องผ่องใสแห่งใจในภายใน ให้สมาธิเป็นธรรมอันเอกผุดขึ้น ไม่มีวิตกไม่มีวิจาร มีแต่ปีติและสุข อันเกิดแต่สมาธิ แล้วแลอยู่; เพราะปีติจางหายไป, เธอเป็นผู้เพ่งเฉยอยู่ได้ มีสติ มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อมและได้เสวยสุขด้วยนามกาย ย่อมเข้าถึง**ฌานที่สาม** อันเป็นฌานที่พระอริยเจ้าทั้งหลายกล่าวสรรเสริญผู้ได้บรรลุว่า "เป็นผู้เฉยอยู่ได้ มีสติ มีการอยู่เป็นสุข" แล้วแลอยู่; เพราะละสุขและทุกข์เสียได้และเพราะความดับหายไปแห่งโสมนัสและโทมนัสในกาลก่อน, เธอย่อมเข้าถึง**ฌานที่สี่** อันไม่ทุกข์และไม่สุข มีแต่สติอันบริสุทธิ์ เพราะอุเบกขา แล้วแลอยู่, นี้เราเรียกว่า **สัมมาสมาธิ.**

ภิกษุทั้งหลาย ! **นี้เราเรียกว่า อริยสัจ คือ หนทางเป็นเครื่องให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์.**

มหา. ที. ๑๐/๓๔๘/๒๙๙.



๑๒

โลกจะไม่ว่างจากพระอรหันต์

สุภัททะ !

ในธรรมวินัยใด **ไม่มีอริยมรรคมีองค์แปด**
สมณะที่หนึ่ง (พระโสดาบัน) **ก็หาไม่ได้ในธรรมวินัยนั้น;**
แม้สมณะที่สอง (พระสกทาคามี) ก็หาไม่ได้;
แม้สมณะที่สาม (พระอนาคามี) ก็หาไม่ได้;
แม้สมณะที่สี่ (พระอรหันต์) ก็หาไม่ได้ในธรรมวินัยนั้น.

สุภัททะ !

ในธรรมวินัยนี้แล **มีอริยมรรคมีองค์แปด**
สมณะที่หนึ่ง (พระโสดาบัน) **ก็หาได้ในธรรมวินัยนี้;**
แม้สมณะที่สอง (พระสกทาคามี) **ก็หาได้;**
แม้สมณะที่สาม (พระอนาคามี) **ก็หาได้;**
แม้สมณะที่สี่ (พระอรหันต์) **ก็หาได้ในธรรมวินัยนี้.**

สุภัททะ !

ถ้าภิกษุทั้งหลายเหล่านี้ จะพึงอยู่โดยชอบไซร้ โลกก็จะไม่ว่างจากพระอรหันต์ทั้งหลาย แล.

มหา. ที. ๑๐/๑๗๕/๑๓๘.

๑๓

ความเหมือนและความแตกต่างระหว่าง สัมมาสัมพุทธะ กับ ภิกษุผู้ปัญญาวิมุตติ

ภิกษุทั้งหลาย ! **ตถาคตผู้อรหันตสัมมาสัมพุทธะ หลุดพ้นแล้วจากรูป เพราะความเบื่อหน่าย** ความคลายกำหนัด ความดับ และความไม่ยึดมั่น จึงได้นามว่า **“สัมมาสัมพุทธะ”.**

ภิกษุทั้งหลาย ! **แม้ภิกษุผู้ปัญญาวิมุตติ ก็หลุดพ้นแล้วจากรูป เพราะความเบื่อหน่าย** ความคลายกำหนัด ความดับ และความไม่ยึดมั่น จึงได้นามว่า **“ปัญญาวิมุตติ”.**

(ในกรณีแห่ง **เวทนา สัญญา สังขาร** และ**วิญญาณ** ก็ได้ตรัสไว้มีข้อความแสดงหลักเกณฑ์อย่างเดียวกันกับในกรณีแห่งรูปที่กล่าวแล้ว).

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อเป็นผู้หลุดพ้นแล้วจากรูป, เวทนา, สัญญา, สังขาร, วิญญาณ ด้วยกันทั้งสองพวกแล้ว, อะไรเป็นความผิดแผกแตกต่างกัน อะไรเป็นความมุ่งหมายที่แตกต่างกัน อะไรเป็นเครื่องกระทำให้แตกต่างกัน ระหว่างตถาคตผู้อรหันตสัมมาสัมพุทธะ กับ ภิกษุผู้ปัญญาวิมุตติ ?

ภิกษุทั้งหลาย ! **ตถาคตผู้อรหันตสัมมาสัมพุทธะได้ทำมรรคที่ยังไม่เกิด ให้เกิดขึ้น,** ได้ทำมรรคที่ยังไม่มีใครรู้ ให้มีคนรู้, ได้ทำมรรคที่ยังไม่มีใครกล่าว ให้เป็นมรรคที่กล่าวกันแล้ว, ตถาคตเป็นมัคคัญญู (รู้มรรค), เป็นมัคควิทู (รู้แจ้งมรรค), เป็นมัคคโกวิโท (ฉลาดในมรรค);

ภิกษุทั้งหลาย ! **ส่วนสาวกทั้งหลายในกาลนี้** เป็น**มัคคานุคา** (ผู้เดินตามมรรค) **เป็นผู้ตามมาในภายหลัง.**

ภิกษุทั้งหลาย ! นี้แล เป็นความผิดแผกแตกต่างกัน เป็นความมุ่งหมายที่แตกต่างกัน เป็นเครื่องกระทำให้แตกต่างกัน ระหว่างตถาคตผู้อรหันตสัมมาสัมพุทธะ กับภิกษุผู้ปัญญาวิมุตติ.

ขนฺธ. สํ. ๑๗/๘๑/๑๒๕.

๑๔
ไม่ได้ทรงประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อให้เขานับถือ

ภิกษุทั้งหลาย ! พรหมจรรย์นี้เราประพฤติ มิใช่เพื่อหลอกลวงคนให้นับถือ มิใช่เพื่อเรียกคนมาเป็นบริวาร มิใช่เพื่ออานิสงส์เป็นลาภสักการะ และเสียงสรรเสริญ มิใช่เพื่ออานิสงส์จะได้เป็นเจ้าลัทธิ หรือเพื่อค้านลัทธิอื่นใดให้ล้มลงไป และมิใช่เพื่อให้มหาชนเข้าใจว่า เราได้เป็นผู้วิเศษอย่างนั้นอย่างนี้ ก็หามิได้.

ภิกษุทั้งหลาย ! **ที่แท้ พรหมจรรย์นี้ เราประพฤติเพื่อสำรวม เพื่อละ เพื่อคลายกำหนัด เพื่อดับสนิทซึ่งทุกข์ แล.**

จตุกฺก. อํ. ๒๑/๓๓/๒๕.

๑๕

ทรงสอนเฉพาะแต่เรื่องทุกข์ กับความดับสนิทของทุกข์

ภิกษุทั้งหลาย ! ทั้งที่เรามีถ้อยคำอย่างนี้ มีการกล่าวอย่างนี้ สมณะและพราหมณ์บางพวก ยังกล่าวตู่เราด้วยคำเท็จเปล่า ๆ ปลี้ ๆ ไม่มีจริงให้เป็นจริงว่า

"พระสมณโคดมเป็นคนจูงคนให้เดินผิดทางไปสู่ความฉิบหาย ย่อมบัญญัติลัทธิความสูญเปล่า ความวินาศความไม่มีของสัตว์ คน ตัวตน เราเขา ขึ้นสั่งสอน" ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! สมณะและพราหมณ์บางพวกเหล่านั้นกล่าวตู่เราด้วยคำเท็จเปล่า ๆ ปลี้ ๆ ไม่มีจริงให้เป็นจริงโดยประการที่เราไม่ได้กล่าว หรือจะกล่าวอย่างนั้น ก็หามิได้.

ภิกษุทั้งหลาย ! **ในกาลก่อนก็ตาม ในกาลบัดนี้ก็ตาม เราบัญญัติสอนแต่เรื่องความทุกข์ และความดับสนิทไม่มีเหลือของความทุกข์ เท่านั้น.**

ภิกษุทั้งหลาย ! ในการกล่าวแต่เรื่องความทุกข์ และความดับสนิทไม่มีเหลือของความทุกข์เช่นนี้ แม้จะมีใครมาด่าว่า ถากถาง กระทบกระเทียบ เสียดสี, ตถาคตก็ไม่มีความขุ่นแค้น โกรธเคือง เดือดร้อนใจ เพราะเหตุนั้นแต่ประการใด.

ภิกษุทั้งหลาย ! ในเรื่องเดียวกันนั้นเอง แม้จะมีใครมาสักการะ เคารพ สรรเสริญ บูชา, ตถาคตก็ไม่มีความรู้สึกเพลิดเพลิน ชื่นชม หรือเคลิ้มใจไปตาม.

ถ้ามีใครมาสักการะ เคารพ สรรเสริญ บูชา, ตถาคตย่อมมีความคิดอย่างนี้ว่า ก่อนหน้านี้เรามีความรู้สึกตัวทั่วถึงอย่างไร บัดนี้เราก็ต้องทำความรู้สึกตัวทั่วถึงอย่างนั้น ดังนี้.

มู. ม. ๑๒/๒๗๖/๒๘๖.

๑๖

คำของพระองค์ ตรงเป็นอันเดียวกันหมด

ภิกษุทั้งหลาย ! นับตั้งแต่ราตรี ที่ตถาคตได้ตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ จนกระทั่งถึงราตรี ที่ตถาคตปรินิพพานด้วยอนุปาทิเสสนิพพานธาตุ,

ตลอดเวลาระหว่างนั้น ตถาคตได้กล่าวสอน พร่ำสอน แสดงออกซึ่งถ้อยคำใด; ถ้อยคำเหล่านั้นทั้งหมดย่อมเข้ากันได้โดยประการเดียวทั้งสิ้น ไม่แย้งกันเป็นประการอื่นเลย.

ภิกษุทั้งหลาย !
(อนึ่ง) **ตถาคตกล่าวอย่างใด ทำอย่างนั้น,**
ทำอย่างใด กล่าวอย่างนั้น.

อิติวุ. ขุ. ๒๕/๓๒๑/๒๙๓.

๑๗
หลักที่ทรงใช้ในการตรัส
(๖ อย่าง)

ราชกุมาร !

(๑) ตถาคตรู้ชัดซึ่งวาจาใด อันไม่จริง ไม่แท้ **ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ และไม่เป็นที่รักที่พึงใจของผู้อื่น** ***ตถาคตย่อมไม่กล่าววาจานั้น.***

(๒) ตถาคตรู้ชัดซึ่งวาจาใด อันจริง อันแท้ แต่ **ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ และไม่เป็นที่รักที่พึงใจของผู้อื่น** ***ตถาคตย่อมไม่กล่าววาจานั้น.***

(๓) ตถาคตรู้ชัดซึ่งวาจาใด อันจริง อันแท้ อัน **ประกอบด้วยประโยชน์ แต่ไม่เป็นที่รักที่พึงใจของผู้อื่น** ***ตถาคตย่อมเลือกให้เหมาะกาลเพื่อกล่าววาจานั้น.***

(๔) ตถาคตรู้ชัดซึ่งวาจาใด อันไม่จริง ไม่แท้ **ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ แต่เป็นที่รักที่พึงใจของผู้อื่น** ***ตถาคตย่อมไม่กล่าววาจานั้น.***

(๕) ตถาคตรู้ชัดซึ่งวาจาใด อันจริง อันแท้ แต่ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ แม้เป็นที่รักที่พึงใจของผู้อื่น *ตถาคตย่อมไม่กล่าววาจานั้น.*

(๖) ตถาคตรู้ชัดซึ่งวาจาใด อันจริง อันแท้ อันประกอบด้วยประโยชน์ และเป็นที่รักที่พึงใจของผู้อื่น *ตถาคตย่อมเป็นผู้รู้จักกาละที่เหมาะสมเพื่อกล่าววาจานั้น.*

ข้อนี้เพราะเหตุไรเล่า ?

ราชกุมาร !
เพราะตถาคตมีความเอ็นดูในสัตว์ทั้งหลาย.

ม. ม. ๑๓/๙๑/๙๔.



๑๘
สิ่งที่ตรัสรู้แต่ไม่ทรงนำมาสอน มีมากกว่าที่ทรงนำมาสอนมากนัก

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงกำใบไม้สีสปา ที่ร่วงอยู่ตามพื้นดินขึ้นมาหน่อยหนึ่ง แล้วตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า :

ภิกษุทั้งหลาย ! เธอทั้งหลายเข้าใจว่าอย่างไร, ใบไม้สีสปาที่เรากำขึ้นหน่อยหนึ่งนี้มาก หรือว่าใบไม้สีสปาที่ยังอยู่บนต้นเหล่านั้นมีมาก ?

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ใบไม้ที่พระผู้มีพระภาคทรงกำขึ้นหน่อยหนึ่งนั้นเป็นของน้อย ส่วนใบไม้ที่ยังอยู่บนต้นสีสปาเหล่านั้นย่อมมีมาก”.

ภิกษุทั้งหลาย ! ฉันใดก็ฉันนั้น ธรรมะส่วนที่เรารู้ยิ่งด้วยปัญญาอันยิ่ง แล้วไม่กล่าวสอนนั้น มีมากกว่าส่วนที่นำมาสอน. ภิกษุทั้งหลาย ! เหตุไรเล่า เราจึงไม่กล่าวสอนธรรมะส่วนนั้น ๆ ?

ภิกษุทั้งหลาย ! **เพราะเหตุว่า ธรรมะส่วนนั้น ๆ ไม่ประกอบอยู่ด้วยประโยชน์ ไม่เป็นเงื่อนต้นแห่งพรหมจรรย์**

ไม่เป็นไปเพื่อความหน่าย ไม่เป็นไปเพื่อความคลายกำหนัด ไม่เป็นไปเพื่อความดับ ไม่เป็นไปเพื่อความสงบ ไม่เป็นไปเพื่อความรู้ยิ่ง ไม่เป็นเพื่อความรู้พร้อม ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน, ฉะนั้น เราจึงไม่กล่าวสอน.

ภิกษุทั้งหลาย ! ธรรมะอะไรเล่า เป็นธรรมะที่เรากล่าวสอน ? ภิกษุทั้งหลาย ! **ธรรมะที่เรากล่าวสอน คือข้อที่ว่า ความทุกข์เป็นอย่างนี้ ๆ, เหตุเป็นที่เกิดของความทุกข์เป็นอย่างนี้ ๆ, ความดับสนิทของความทุกข์เป็นอย่างนี้ ๆ, ข้อปฏิบัติเพื่อถึงความดับสนิทของความทุกข์เป็นอย่างนี้ ๆ .**

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะเหตุไรเล่า ธรรมะส่วนนี้เราจึงนำมากล่าวสอน ?

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะว่าธรรมะส่วนนี้ ประกอบอยู่ด้วยประโยชน์ เป็นเงื่อนต้นแห่งพรหมจรรย์ เป็นไปเพื่อความหน่าย เป็นไปเพื่อความคลายกำหนัด เป็นไปเพื่อความดับ เป็นไปเพื่อความสงบ เป็นไปเพื่อความรู้ยิ่ง เป็นไปเพื่อความรู้พร้อม เป็นไปเพื่อนิพพาน, เพราะเหตุนั้นแล เราจึงนำมากล่าวสอน.

มหาวาร. สํ. ๑๙/๕๔๘/๑๗๑๒.

๑๙
ถ้ามัวรอให้รู้เรื่องที่ไม่จำเป็นเสียก่อน ก็ตายเปล่า

มาลุงก์ยบุตร ! เปรียบเหมือนบุรุษผู้หนึ่ง ถูกลูกศรอันกำซาบด้วยยาพิษอย่างแรงกล้า, มิตร อำมาตย์ ญาติสายโลหิต จัดการเรียกแพทย์ผ่าตัดผู้ชำนาญ. บุรุษอย่างนั้นกล่าวอย่างนี้ว่า ถ้าเรายังไม่รู้จักตัวบุรุษผู้ยิงเรา ว่าเป็นกษัตริย์ พราหมณ์ เวสส์ ศูทร ชื่อไร โคตรไหน ฯลฯ, ธนูที่ใช้ยิงนั้นเป็นชนิดหน้าไม้หรือเกาทัณฑ์ ฯลฯ เสียก่อนแล้ว, เรายังไม่ต้องการจะถอนลูกศรอยู่เพียงนั้น. มาลุงก์ยบุตร ! เขาไม่อาจรู้ข้อความที่เขาอยากรู้นั้นได้เลย ต้องตายเป็นแท้ !

อุปมานี้ฉันใด; อุปไมยก็ฉันนั้นเหมือนกัน, **บุคคลผู้นั้นกล่าวว่า เราจักยังไม่ประพฤติพรหมจรรย์ในสำนักของพระผู้มีพระภาคเจ้า จนกว่าพระองค์จักแก้ปัญหาทิฏฐิสิบประการแก่เราเสียก่อน, และตถาคตก็ไม่พยากรณ์ปัญหานั้นแก่เขา เขาก็ตายเปล่า โดยแท้.**

มาลุงก์ยบุตร ! ท่านจงรู้ซึ่งสิ่งที่เราไม่พยากรณ์ไว้ โดยความเป็นสิ่งที่เราไม่พยากรณ์, รู้ซึ่งสิ่งที่เราพยากรณ์ไว้ โดยความเป็นสิ่งที่เราพยากรณ์.

อะไรเล่าที่เราไม่พยากรณ์ ?

คือความเห็นสิบประการว่า โลกเที่ยง โลกไม่เที่ยง โลกมีที่สิ้นสุด โลกไม่มีที่สิ้นสุด ฯลฯ (เป็นต้น), เป็นสิ่งที่เรา ไม่พยากรณ์.

มาลุงก์ยบุตร ! **อะไรเล่าที่เราพยากรณ์ ?**

คือสัจจะว่า "นี้เป็นทุกข์, นี้เป็นเหตุให้เกิดทุกข์, นี้เป็นความดับไม่เหลือของทุกข์, และนี้เป็นทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือของทุกข์" ดังนี้ : นี้เป็นสิ่งที่เราพยากรณ์.

เหตุใดเราจึงพยากรณ์เล่า ?

เพราะสิ่ง ๆ นี้ ย่อมประกอบอยู่ด้วยประโยชน์ เป็นเงื่อนต้นของพรหมจรรย์ เป็นไปพร้อมเพื่อความหน่ายทุกข์ ความคลายกำหนัด ความดับ ความรำงับ ความรู้ยิ่ง ความรู้พร้อม และนิพพาน.

ม. ม. ๑๓/๑๔๖-๑๕๑/๑๔๙-๑๕๐,๑๕๒.

๒๐

คำสอนที่ทรงสั่งสอนบ่อยมาก

"พระโคดมผู้เจริญ ! ทรงนำสาวกทั้งหลายไปอย่างไร ? อนึ่ง อนุสาสนีของพระโคดมผู้เจริญ ย่อมเป็นไปในสาวกทั้งหลายส่วนมาก มีส่วนแห่งการจำแนกอย่างไร ?".

อัคคิเวสสนะ ! เราย่อมนำสาวกทั้งหลายไปอย่างนี้, อนึ่ง อนุสาสนีของเรา ย่อมเป็นไปในสาวกทั้งหลาย ส่วนมาก มีส่วนแห่งการจำแนกอย่างนี้ว่า :

"ภิกษุทั้งหลาย !
รูปไม่เที่ยง เวทนาไม่เที่ยง สัญญาไม่เที่ยง
สังขารไม่เที่ยง วิญญาณไม่เที่ยง.

ภิกษุทั้งหลาย !
รูปไม่ใช่ตัวตน เวทนาไม่ใช่ตัวตน
สัญญาไม่ใช่ตัวตน สังขารไม่ใช่ตัวตน
วิญญาณไม่ใช่ตัวตน.
สังขารทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยง;
ธรรมทั้งหลายทั้งปวงไม่ใช่ตัวตน" ดังนี้.

อัคคิเวสสนะ ! เราย่อมนำสาวกทั้งหลายไปอย่างนี้, อนึ่ง อนุสาสนีของเรา ย่อมเป็นไปในสาวกทั้งหลาย ส่วนมาก มีส่วนแห่งการจำแนกอย่างนี้, ดังนี้.

มู. ม. ๑๒/๔๒๓/๓๙๖.

๒๑

ลำดับการหลุดพ้น เมื่อเห็นไตรลักษณ์

ภิกษุทั้งหลาย ! **รูปเป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง, สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์, สิ่งใดเป็นทุกข์ สิ่งนั้นเป็นอนัตตา, สิ่งใดเป็นอนัตตา สิ่งนั้น นั่นไม่ใช่ของเรา** (เนตํ มม) **นั่นไม่ใช่เป็นเรา** (เนโสหมสฺมิ) **นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา** (น เมโส อตฺตา) : เธอทั้งหลายพึงเห็นข้อนั้นด้วยปัญญาโดยชอบ ตรงตามที่เป็นจริงอย่างนี้ ด้วยประการดังนี้.

(ในกรณีแห่ง **เวทนา สัญญา สังขาร** และ**วิญญาณ** ก็ตรัสอย่างเดียวกันกับในกรณีแห่งรูป ทุกประการ).

ภิกษุทั้งหลาย !

เมื่อบุคคลเห็นข้อนั้นด้วยปัญญาโดยชอบตรงตามที่เป็นจริงอย่างนี้, ปุพพันตานุทิฏฐิ[๑] ทั้งหลาย ย่อมไม่มี;

เมื่อปุพพันตานุทิฏฐิไม่มี, อปรันตานุทิฏฐิ[๒] ทั้งหลาย ย่อมไม่มี;

---

๑ ความเห็นที่ปรารภขันธ์ในเบื้องต้น หรือความเห็นที่เป็นไปในส่วนของอดีต

๒ ความเห็นที่ปรารภขันธ์ในเบื้องปลาย หรือความเห็นที่เป็นไปในส่วนของอนาคต

เมื่ออุปาทานตนุทิฏฐิไม่มี, ความยึดมั่นลูบคลำอย่างแรงกล้าย่อมไม่มี;

เมื่อความยึดมั่นลูบคลำอย่างแรงกล้าไม่มี, จิตย่อมจางคลายกำหนัดในรูป ในเวทนา ในสัญญา ในสังขาร ในวิญญาณ; ย่อมหลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลาย เพราะไม่มีความยึดมั่นถือมั่น.

เพราะจิตหลุดพ้นแล้ว จิตจึงดำรงอยู่;
เพราะเป็นจิตที่ดำรงอยู่ จิตจึงยินดีร่าเริงด้วยดี;
เพราะเป็นจิตที่ยินดีร่าเริงด้วยดี จิตจึงไม่หวาดสะดุ้ง;
เมื่อไม่หวาดสะดุ้ง
ย่อมปรินิพพานเฉพาะตน นั่นเทียว.

เธอนั้นย่อมรู้ชัดว่า
“ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว,
กิจที่ควรทำ ได้ทำสำเร็จแล้ว,
กิจอื่นที่จะต้องทำ เพื่อความเป็นอย่างนี้ มิได้มีอีก”
ดังนี้.

ขนฺธ. สํ. ๑๗/๕๗/๙๓.

๒๒

ผู้ไม่เข้าไปหา ย่อมหลุดพ้น

ภิกษุทั้งหลาย ! ผู้เข้าไปหา เป็นผู้ไม่หลุดพ้น;
ผู้ไม่เข้าไปหา เป็นผู้หลุดพ้น.

ภิกษุทั้งหลาย ! **วิญญาณซึ่งเข้าถือเอารูปตั้งอยู่ ก็ตั้งอยู่ได้, เป็นวิญญาณที่มีรูปเป็นอารมณ์ มีรูปเป็นที่ตั้งอาศัย มีนันทิเป็นที่เข้าไปส้องเสพ ก็ถึงความเจริญงอกงาม ไพบูลย์ได้;**

ภิกษุทั้งหลาย ! วิญญาณซึ่ง**เข้าถือเอาเวทนา**ตั้งอยู่ ก็ตั้งอยู่ได้, เป็นวิญญาณที่มีเวทนาเป็นอารมณ์ มีเวทนาเป็นที่ตั้งอาศัย มีนันทิเป็นที่เข้าไปส้องเสพ ก็ถึงความเจริญงอกงาม ไพบูลย์ได้;

ภิกษุทั้งหลาย ! วิญญาณซึ่ง**เข้าถือเอาสัญญา**ตั้งอยู่ ก็ตั้งอยู่ได้, เป็นวิญญาณที่มีสัญญาเป็นอารมณ์ มีสัญญา

เป็นที่ตั้งอาศัย มีนันทิเป็นที่เข้าไปส้องเสพ ก็ถึงความเจริญงอกงาม ไพบูลย์ได้;

ภิกษุทั้งหลาย ! วิญญาณซึ่ง**เข้าถือเอาสังขาร**ตั้งอยู่ ก็ตั้งอยู่ได้, เป็นวิญญาณที่มีสังขารเป็นอารมณ์ มีสังขารเป็นที่ตั้งอาศัย มีนันทิเป็นที่เข้าไปส้องเสพ ก็ถึงความเจริญงอกงาม ไพบูลย์ได้.

ภิกษุทั้งหลาย ! ผู้ใดจะพึงกล่าวอย่างนี้ว่า "เราจักบัญญัติ ซึ่งการมา การไป การจุติ การอุบัติ ความเจริญ ความงอกงาม และความไพบูลย์ของวิญญาณ โดยเว้นจากรูป เว้นจากเวทนา เว้นจากสัญญา และเว้นจากสังขาร" ดังนี้นั้น, นี่ไม่ใช่ฐานะที่จักมีได้เลย.

ภิกษุทั้งหลาย ! **ถ้าราคะในรูปธาตุ ในเวทนาธาตุ ในสัญญาธาตุ ในสังขารธาตุ ในวิญญาณธาตุ เป็นสิ่งที่ภิกษุละได้แล้ว;**

เพราะละราคะได้,
อารมณ์สำหรับวิญญาณก็ขาดลง,
ที่ตั้งของวิญญาณก็ไม่มี,
วิญญาณอันไม่มีที่ตั้งนั้นก็ไม่งอกงาม,
หลุดพ้นไปเพราะไม่ถูกปรุงแต่ง,
เพราะหลุดพ้นไปก็ตั้งมั่น,
เพราะตั้งมั่นก็ยินดีในตนเอง,
เพราะยินดีในตนเองก็ไม่หวั่นไหว,
เมื่อไม่หวั่นไหว ก็ปรินิพพานเฉพาะตน.

ย่อมรู้ชัดว่า
“ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์ได้อยู่จบแล้ว,
กิจที่ควรทำ ได้ทำสำเร็จแล้ว,
กิจอื่นที่จะต้องทำ เพื่อความเป็นอย่างนี้ มิได้มีอีก”
ดังนี้.

ขนฺธ. สํ. ๑๗/๖๖/๑๐๕.



๒๓

มนุษย์เป็นอันมาก ได้ยึดถือเอาที่พึ่งผิด ๆ

มนุษย์ทั้งหลายเป็นอันมาก ถูกความกลัวคุกคามเอาแล้ว ย่อมถือเอาภูเขาบ้าง ป่าไม้ที่ศักดิ์สิทธิ์บ้าง สวนศักดิ์สิทธิ์บ้าง รุกขเจดีย์บ้าง ว่าเป็นที่พึ่งของตน ๆ :

นั่นไม่ใช่ที่พึ่งอันทำความเกษมให้ได้เลย,
นั่นไม่ใช่ที่พึ่งอันสูงสุด; ผู้ใดถือเอาสิ่งนั้น ๆ เป็นที่พึ่งแล้ว
ย่อมไม่หลุดพ้นไปจากทุกข์ทั้งปวงได้.

ส่วนผู้ใดที่ถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์เป็นที่พึ่งแล้ว เห็นอริยสัจทั้งสี่ด้วยปัญญาอันถูกต้อง คือเห็นทุกข์, เห็นเหตุเป็นเครื่องให้เกิดขึ้นของทุกข์, เห็นความก้าวล่วงเสียได้ซึ่งทุกข์, และเห็นมรรคประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐ ซึ่งเป็นเครื่องให้ถึงความเข้าไปสงบรำงับแห่งทุกข์ :

นั่นแหละคือที่พึ่งอันเกษม, นั่นคือที่พึ่งอันสูงสุด,
ผู้ใดถือเอาที่พึ่งนั้นแล้ว
ย่อมหลุดพ้นไปจากทุกข์ทั้งปวง ได้แท้.

ธ. ขุ. ๒๕/๓๙/๒๔.

๒๔

จงเจริญสมาธิ จักรู้อริยสัจตามเป็นจริง

ภิกษุทั้งหลาย ! พวกเธอทั้งหลาย จงเจริญสมาธิเถิด.

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุผู้มีจิตเป็นสมาธิแล้ว ย่อมรู้ได้ตามเป็นจริง. รู้ได้ตามเป็นจริงซึ่งอะไรเล่า ?

รู้ได้ตามเป็นจริง ซึ่งความจริงอันประเสริฐว่า "นี้เป็นทุกข์, นี้เป็นเหตุให้เกิดทุกข์, นี้เป็นความดับไม่เหลือของทุกข์, และนี้เป็นทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือของทุกข์" ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! **พวกเธอทั้งหลาย จงเจริญสมาธิเถิด.**

ภิกษุทั้งหลาย ! **ภิกษุผู้มีจิตเป็นสมาธิแล้ว ย่อมรู้ได้ตามเป็นจริง.**

ภิกษุทั้งหลาย ! **เพราะเหตุนั้นในกรณีนี้ พวกเธอพึงทำความเพียรเพื่อให้รู้ตามเป็นจริงว่า** "นี้เป็นทุกข์, นี้เป็นเหตุให้เกิดของทุกข์, นี้เป็นความดับไม่เหลือของทุกข์, นี้เป็นทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือของทุกข์" ดังนี้เถิด.

มหาวาร. สํ. ๑๙/๕๒๐/๑๖๕๔.

๒๕

ทรงมีหลักเกณฑ์การฝึกตามลำดับ

(อย่างย่อ)

พราหมณ์ ! ในธรรมวินัยนี้ เราสามารถบัญญัติกฎเกณฑ์แห่งการศึกษาตามลำดับ การกระทำตามลำดับ และการปฏิบัติตามลำดับได้เหมือนกัน.

พราหมณ์ ! เปรียบเหมือนผู้ชำนาญการฝึกม้า ได้ม้าชนิดที่อาจฝึกได้มาแล้ว ในขั้นแรกย่อมฝึกให้รู้จักการรับสวมบังเหียนก่อน แล้วจึงค่อยฝึกอย่างอื่น ๆ ให้ยิ่งขึ้นไป ฉันใด;

พราหมณ์เอย ! ตถาคตครั้นได้บุรุษที่พอฝึกได้มาแล้ว ในขั้นแรกย่อมแนะนำอย่างนี้ก่อนว่า

"มาเถิดภิกษุ ! **ท่านจงเป็นผู้มีศีล** สำรวมด้วยดีในปาติโมกข์ ถึงพร้อมด้วยมรรยาทและโคจร มีปกติเห็นเป็นภัยแม้ในโทษที่เล็กน้อย จงสมาทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลายเถิด" ดังนี้.

พราหมณ์ ! ในกาลใด ภิกษุนั้น เป็นผู้มีศีล (เช่นที่กล่าวนั้น) ดีแล้ว ตถาคตย่อมแนะนำให้ยิ่งขึ้นไปอีกว่า

“มาเถิดภิกษุ ! **ท่านจงเป็นผู้สำรวมในอินทรีย์ทั้งหลาย** : ได้เห็นรูปด้วยตาแล้ว จักไม่ถือเอาโดยนิมิต (คือรวบถือทั้งหมด ว่างามหรือไม่งามแล้วแต่กรณี) จักไม่ถือเอาโดยอนุพยัญชนะ (คือแยกถือเอาแต่บางส่วน ว่าส่วนใดงามหรือไม่งามแล้วแต่กรณี), บาปอกุศล กล่าวคืออภิชฌาและโทมนัส มักไหลไปตามอารมณ์ เพราะการไม่สำรวมจักขุนทรีย์ใดเป็นเหตุ เราจักสำรวมอินทรีย์นั้นไว้ เป็นผู้รักษาสำรวมจักขุนทรีย์” ดังนี้.

(ในกรณี โสตินทรีย์คือหู ฆานินทรีย์คือจมูก ชิวหินทรีย์คือลิ้น กายินทรีย์คือกาย และมนินทรีย์คือใจ ก็มีข้อความนัยเดียวกัน).

พราหมณ์ ! ในกาลใด ภิกษุนั้น เป็นผู้สำรวมอินทรีย์ (เช่นที่กล่าวนั้น) ดีแล้ว ตถาคตย่อมแนะนำให้ยิ่งขึ้นไปอีกว่า

“มาเถิดภิกษุ ! **ท่านจงเป็นผู้รู้ประมาณในโภชนะอยู่เสมอ** จงพิจารณาโดยแยบคายแล้วจึงฉัน ไม่ฉันเพื่อเล่น

เพื่อมัวเมา เพื่อประดับตกแต่ง, แต่ฉันเพียงเพื่อให้กายนี้ตั้งอยู่ได้ เพื่อให้ชีวิตเป็นไป เพื่อป้องกันความลำบาก เพื่ออนุเคราะห์พรหมจรรย์, โดยคิดว่า เราจักกำจัดเวทนาเก่า (คือหิว) เสีย แล้วไม่ทำเวทนาใหม่ (คืออิ่มจนอึดอัด) ให้เกิดขึ้น, ความที่อายุดำเนินไปได้ ความไม่มีโทษเพราะอาหาร และความอยู่ผาสุกสำราญ จักมีแก่เรา" ดังนี้.

พราหมณ์ ! ในกาลใด ภิกษุนั้น เป็นผู้รู้ประมาณในโภชนะ (เช่นที่กล่าวนั้น) ดีแล้ว ตถาคตย่อมแนะนำให้ยิ่งขึ้นไปอีกว่า

"มาเถิดภิกษุ ! **ท่านจงประกอบความเพียรในธรรมเป็นเครื่องตื่น** (ไม่หลับ ไม่ง่วง ไม่มึนชา). จงชำระจิตให้หมดจดสิ้นเชิงจากอาวรณิยธรรมทั้งหลาย ด้วยการเดิน การนั่ง ตลอดวันยันค่ำ ไปจนสิ้นยามแรกแห่งราตรี. ครั้นยามกลางแห่งราตรี สำเร็จการนอนอย่างราชสีห์ (คือตะแคงขวา เท้าเหลื่อมเท้า) มีสติสัมปชัญญะในการลุกขึ้น. ครั้นถึงยามท้ายแห่งราตรี ลุกขึ้นแล้ว ชำระจิตให้หมดจดจากอาวรณิยธรรม ด้วยการเดิน การนั่ง อีกต่อไป" ดังนี้.

พราหมณ์ ! ในกาลใด ภิกษุนั้น เป็นผู้ประกอบความเพียรในธรรมเป็นเครื่องตื่น (เช่นที่กล่าวนั้น) ดีแล้ว ตถาคตย่อมแนะนำให้ยิ่งขึ้นไปอีกว่า

“มาเถิดภิกษุ ! **ท่านจงเป็นผู้ประกอบพร้อมด้วยสติสัมปชัญญะ** รู้ตัวรอบคอบในการก้าวไปข้างหน้า การถอยกลับไปข้างหลัง, การแลดู การเหลียวดู, การคู้ การเหยียด, การทรงสังฆาฏิ บาตร จีวร, การฉัน การดื่ม การเคี้ยว การลิ้ม, การถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ, การไป การหยุด, การนั่ง การนอน, การหลับ การตื่น, การพูด การนิ่ง” ดังนี้.

พราหมณ์ ! ในกาลใด ภิกษุนั้น เป็นผู้ประกอบด้วยสติสัมปชัญญะ (เช่นที่กล่าวนั้น) ดีแล้ว ตถาคตย่อมแนะนำให้ยิ่งขึ้นไปอีกว่า

“มาเถิดภิกษุ ! **ท่านจงเสพเสนาสนะอันสงัด** คือ ป่าละเมาะ โคนต้นไม้ ภูเขา ซอกห้วย ท้องถ้ำ ป่าช้า ป่าชัฏ ที่แจ้ง ลอมฟาง (อย่างใดอย่างหนึ่ง). ในกาลเป็นปัจฉาภัตต์ กลับจากบิณฑบาตแล้ว นั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง ดำรงสติเฉพาะหน้า,

ละอภิชฌาในโลก มีจิตปราศจากอภิชฌา คอยชำระจิตจากอภิชฌา;

ละพยาบาท มีจิตปราศจากพยาบาท เป็นผู้กรุณา มีจิตหวังความเกื้อกูลในสัตว์ทั้งหลาย คอยชำระจิตจากพยาบาท;

ละถีนมิทธะ มุ่งอยู่แต่ความสว่างในใจ มีจิตปราศจากถีนมิทธะ มีสติสัมปชัญญะ คอยชำระจิตจากถีนมิทธะ;

ละอุทธัจจกุกกุจจะ ไม่ฟุ้งซ่าน มีจิตสงบอยู่ภายใน คอยชำระจิตจากอุทธัจจกุกกุจจะ;

ละวิจิกิจฉา ข้ามล่วงวิจิกิจฉาเสียได้ ไม่ต้องกล่าวว่า 'นี่อะไร นี่อย่างไร' ในกุศลธรรมทั้งหลาย (เพราะความสงสัย) คอยชำระจิตจากวิจิกิจฉา" ดังนี้.

ภิกษุนั้น ครั้นละนิวรณ์ห้าประการ อันเป็นเครื่องเศร้าหมองของจิต ทำปัญญาให้ถอยจากกำลังเหล่านี้ จึง**บรรลุฌานที่หนึ่ง** มีวิตกวิจาร มีปีติและสุข อันเกิดแต่วิเวกแล้วแลอยู่; เพราะสงบวิตกวิจารเสียได้ จึง**บรรลุฌานที่สอง** เป็นเครื่องผ่องใสแห่งใจในภายใน เป็นที่เกิดสมาธิแห่งใจ ไม่มีวิตกไม่มีวิจาร มีแต่ปีติและสุขอันเกิดแต่สมาธิแล้วแลอยู่; เพราะความจางหายไปแห่งปีติ ย่อมอยู่อุเบกขา

มีสติสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยนามกาย **บรรลุฌานที่สาม** อันเป็นฌานที่พระอริยเจ้ากล่าวว่าผู้ได้ฌานนี้ "เป็นผู้อยู่อุเบกขา มีสติ มีการอยู่เป็นสุข" แล้วแลอยู่; และเพราะละสุขและทุกข์เสียได้ เพราะความดับหายไปแห่งโสมนัสและโทมนัสในกาลก่อน จึงได้**บรรลุฌานที่สี่** อันไม่ทุกข์ไม่สุข มีแต่ความที่มีสติเป็นธรรมชาติบริสุทธิ์ เพราะอุเบกขาแล้วแลอยู่.

พราหมณ์เอย !

ภิกษุเหล่าใดที่ยังเป็นเสขะ (คือยังต้องทำต่อไป) ยังไม่บรรลุอรหัตตผล ยังปรารถนานิพพานอันเป็นที่เกษมจากโยคะ ไม่มีอื่นยิ่งไปกว่าอยู่, **คำสอนที่กล่าวมานี้แหละเป็นคำสอนสำหรับภิกษุทั้งหลายเหล่านั้น.**

ส่วนภิกษุเหล่าใด เป็นอรหันต์สิ้นอาสวะแล้ว จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ต้องทำสำเร็จแล้ว มีภาระอันปลงลงได้แล้ว มีประโยชน์ตนอันบรรลุถึงแล้ว มีสัญโญชน์ในภพสิ้นไปรอบแล้ว หลุดพ้นแล้ว เพราะรู้โดยชอบ, **ธรรมทั้งหลาย (ในคำสอน) เหล่านี้ เป็นไปเพื่อความอยู่เป็นสุขในปัจจุบันและเพื่อสติสัมปชัญญะ แก่ภิกษุทั้งหลายเหล่านี้ด้วย.**

อุปริ. ม. ๑๔/๘๒/๙๔.

๒๖
ทรงเป็นพี่เลี้ยงให้แก่สาวก ชั่วระยะจำเป็น

ภิกษุทั้งหลาย ! เปรียบเหมือนเด็กที่ยังอ่อน ยังได้แต่นอนหงาย เมื่อพี่เลี้ยงเผลอ ได้คว้าชิ้นไม้หรือกระเบื้องกลืนเข้าไป พี่เลี้ยงเห็นแล้ว ก็จะพยายามหาวิธีเอาออกโดยเร็ว. เมื่อเอาออกไม่ได้โดยง่าย ก็ประคองศีรษะเด็กด้วยมือซ้าย งอนิ้วมือขวาล้วงลงไปเกี่ยวขึ้นมา แม้จะถึงโลหิตออกก็ต้องทำ.

ข้อนี้เพราะเหตุไรเล่า ?

เพราะเหตุว่า แม้เด็กนั้นจะได้รับความเจ็บปวดก็จริง แต่พี่เลี้ยงที่หวังความปลอดภัยแก่เด็ก หวังจะช่วยเหลือเด็ก มีความเอ็นดูเด็ก ก็ต้องทำเช่นนั้น เพราะความเอ็นดูนั้นเอง. ครั้นเด็กเติบโตขึ้น มีความรู้เดียงสาพอควรแล้ว พี่เลี้ยงก็ปล่อยมือ ไม่จ้ำจี้จ้ำไชในเด็กนั้นเกินไป ด้วยคิดว่า บัดนี้ เด็กคุ้มครองตัวเองได้แล้ว ไม่อาจจะไร้เดียงสาอีกแล้ว ดังนี้, ข้อนี้ฉันใด;

ภิกษุทั้งหลาย ! ข้อนี้ก็เช่นกัน :

ตราบใดที่ภิกษุยังมิได้ทำกิจในกุศลธรรมทั้งหลาย อันตนจะต้องทำด้วยศรัทธา ด้วยหิริ ด้วยโอตตัปปะ ด้วยวิริยะ และด้วยปัญญา,

ตราบนั้นเรายังจะต้องตามคุ้มครองภิกษุนั้น.

แต่เมื่อใดภิกษุนั้นได้ทำกิจในกุศลธรรมทั้งหลาย อันตนจะต้องทำด้วยศรัทธา ด้วยหิริ ด้วยโอตตัปปะ ด้วยวิริยะ ด้วยปัญญา สำเร็จแล้ว,

เราก็หมดห่วงในภิกษุนั้น ด้วยคิดว่าบัดนี้ ภิกษุนี้คุ้มครองตนเองได้แล้ว ไม่อาจจะประพฤติหละหลวมอีกต่อไปแล้ว ดังนี้.

ปญฺจก. อํ. ๒๒/๖/๗.

๒๗

ทรงฆ่าผู้ที่ไม่รับการฝึก

นี่แน่ เกสิ ! ท่านเป็นคนเชี่ยวชาญการฝึกม้ามีชื่อดัง เราอยากทราบว่า ท่านฝึกม้าของท่านอย่างไรกัน ?

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ข้าพระองค์ย่อมฝึกม้าชนิดที่พอฝึกได้ ด้วยวิธีละมุนละไมบ้าง, ด้วยวิธีรุนแรงบ้าง, ด้วยวิธีทั้งละมุนละไมและรุนแรงรวมกันบ้าง (แล้วแต่ว่าม้านั้นเป็นม้าที่มีนิสัยเช่นไร)”.

เกสิ ! ถ้าม้าของท่านไม่รับการฝึก ทั้งด้วยวิธีละมุนละไม ทั้งด้วยวิธีที่รุนแรง และทั้งด้วยวิธีที่ละมุนละไมและรุนแรงรวมกันเล่า ท่านทำอย่างไรกับม้านั้น ?

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ข้าพระองค์ย่อมฆ่าม้านั้นเสีย เพื่อมิให้เสียชื่อเสียงแก่สกุลแห่งอาจารย์ของข้าพระองค์ พระเจ้าข้า ! ก็พระผู้มีพระภาคเจ้าเล่า ย่อมเป็นสารถี ฝึกบุรุษที่ควรฝึก ไม่มีใครยิ่งไปกว่า, พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงฝึกบุรุษที่ควรฝึกด้วยวิธีอย่างไร พระเจ้าข้า ?”.

เกสิ ! เราย่อมฝึกบุรุษที่ควรฝึกด้วยวิธีละมุนละไมบ้าง ด้วยวิธีรุนแรงบ้าง ด้วยวิธีทั้งละมุนละไมและรุนแรงรวมกันบ้าง เหมือนกัน.

เกสิ ! ในสามวิธีนั้น
วิธีฝึกที่ละมุนละไม
คือเราพร่ำสอนเขาว่า
กายสุจริตเป็นอย่างนี้ ๆ ผลของกายสุจริตเป็นอย่างนี้ ๆ,
วจีสุจริตเป็นอย่างนี้ ๆ ผลของวจีสุจริตเป็นอย่างนี้ ๆ,
มโนสุจริตเป็นอย่างนี้ ๆ ผลของมโนสุจริตเป็นอย่างนี้ ๆ,
เทวดาเป็นอย่างนี้ ๆ, มนุษย์เป็นอย่างนี้ ๆ ดังนี้.

วิธีฝึกที่รุนแรง
คือเราพร่ำบอกเขาว่า
กายทุจริตเป็นอย่างนี้ ๆ ผลของกายทุจริตเป็นอย่างนี้ ๆ,
วจีทุจริตเป็นอย่างนี้ ๆ ผลของวจีทุจริตเป็นอย่างนี้ ๆ,
มโนทุจริตเป็นอย่างนี้ ๆ ผลของมโนทุจริตเป็นอย่างนี้ ๆ,
นรกเป็นอย่างนี้ ๆ, กำเนิดเดรัจฉานเป็นอย่างนี้ ๆ,
เปรตวิสัยเป็นอย่างนี้ ๆ.

วิธีฝึกทั้งละมุนละไมและรุนแรงรวมกันนั้น

คือเราพร่ำบอกพร่ำสอนเขาว่า

กายสุจริต–ผลของกายสุจริตเป็นอย่างนี้ ๆ,

กายทุจริต–ผลของกายทุจริตเป็นอย่างนี้ ๆ;

วจีสุจริต–ผลของวจีสุจริตเป็นอย่างนี้ ๆ,

วจีทุจริต–ผลของวจีทุจริตเป็นอย่างนี้ ๆ;

มโนสุจริต–ผลของมโนสุจริตเป็นอย่างนี้ ๆ,

มโนทุจริต–ผลของมโนทุจริตเป็นอย่างนี้ ๆ;

เทวดาเป็นอย่างนี้ ๆ,

มนุษย์เป็นอย่างนี้ ๆ,

นรกเป็นอย่างนี้ ๆ,

กำเนิดเดรัจฉานเป็นอย่างนี้ ๆ,

เปรตวิสัยเป็นอย่างนี้ ๆ.

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ถ้าบุรุษที่ควรฝึกนั้นไม่รับการฝึกทั้งด้วยวิธีละมุนละไม ทั้งด้วยวิธีที่รุนแรง และทั้งด้วยวิธีที่ละมุนละไมและรุนแรงรวมกันเล่า พระผู้มีพระภาคเจ้าจะทรงทำอย่างไร ?”.

เกสิ ! ถ้าบุรุษที่ควรฝึก ไม่ยอมรับการฝึกด้วยวิธีทั้งสามแล้ว เราก็ฆ่าเขาเสีย.

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ก็ปาณาติบาต ย่อมไม่สมควรแก่พระผู้มีพระภาคมิใช่หรือ ? แล้วพระผู้มีพระภาคก็ยังตรัสว่า เกสิ ! เราก็ฆ่าเขาเสีย ?”.

เกสิเอย ! ปาณาติบาตย่อมไม่สมควรแก่เราจริง แต่ว่าเมื่อบุรุษที่ควรฝึก ไม่ยอมรับการฝึกด้วยวิธีทั้งสามแล้ว **ตถาคตก็ไม่ถือว่าคนคนนั้น เป็นคนที่ควรว่ากล่าวสั่งสอนอีกต่อไป; ถึงแม้เพื่อนผู้ประพฤติพรหมจรรย์ร่วมกันซึ่งเป็นผู้รู้ ก็จะไม่ถือว่าคนคนนั้น เป็นคนที่ควรว่ากล่าวสั่งสอนอีกต่อไปด้วย.**

เกสิ ! **นี่แหละ คือวิธีฆ่าอย่างดีในวินัยของพระอริยเจ้า, ได้แก่การที่ตถาคตและเพื่อนผู้ประพฤติพรหมจรรย์ร่วมกัน พากันถือว่า บุรุษนี้เป็นผู้ที่ไม่ควรว่ากล่าวสั่งสอนอีกต่อไป ดังนี้.**

จตุกฺก. อํ. ๒๑/๑๕๐/๑๑๑.

๒๘

ตถาคตเป็นเพียงผู้บอกทางเท่านั้น

“ก็สาวกของพระโคดมผู้เจริญ เมื่อพระโคดมได้กล่าวสอน พร่ำสอนอยู่อย่างนี้ ทุก ๆ องค์ได้บรรลุนิพพาน อันเป็นผลสำเร็จถึงที่สุดอย่างยิ่ง หรือว่าบางองค์ไม่ได้บรรลุ ?” พราหมณ์คณกโมคคัลลานะ ทูลถาม.

พราหมณ์ ! สาวกของเรา แม้เรากล่าวสอน พร่ำสอนอยู่อย่างนี้ น้อยพวกที่ได้บรรลุนิพพาน อันเป็นผลสำเร็จถึงที่สุดอย่างยิ่ง, บางพวกไม่ได้บรรลุ.

“พระโคดมผู้เจริญ ! อะไรเล่าเป็นเหตุ อะไรเล่าเป็นปัจจัย, ที่พระนิพพาน ก็ยังตั้งอยู่, หนทางเป็นที่ยังสัตว์ให้ถึงนิพพาน ก็ยังตั้งอยู่, พระโคดมผู้ชักชวน (เพื่อการดำเนินไป) ก็ยังตั้งอยู่, ทำไมน้อยพวกที่บรรลุ และบางพวกไม่บรรลุ ?”.

พราหมณ์ ! เราจักย้อนถามท่านในเรื่องนี้ ท่านจงตอบตามควร, ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญในหนทางไปสู่เมืองราชคฤห์ มิใช่หรือ, มีบุรุษผู้จะไปเมืองราชคฤห์ เข้ามาหาและกล่าวกับท่านว่า

“ท่านผู้เจริญ ! ข้าพเจ้าปรารถนาจะไปเมืองราชคฤห์ ขอท่านจงบอกทางไปเมืองราชคฤห์ แก่ข้าพเจ้าเถิด”.

ท่านก็จะกล่าวกะบุรุษนั้นว่า

“มาซิท่าน, ทางนี้ไปเมืองราชคฤห์ ไปได้ครู่หนึ่งจักพบบ้านชื่อโน้น แล้วจักเห็นนิคมชื่อโน้น จักเห็นสวนและป่าอันน่ารื่นรมย์ จักเห็นภูมิภาคอันน่ารื่นรมย์ สระโบกขรณีอันน่ารื่นรมย์ของเมืองราชคฤห์” ดังนี้.

บุรุษนั้น อันท่านพร่ำบอก พร่ำชี้ให้อย่างนี้ ก็ยังถือเอาทางผิด กลับหลังตรงข้ามไป, ส่วนบุรุษอีกคนหนึ่ง (อันท่านพร่ำบอกพร่ำชี้อย่างเดียวกัน) ไปถึงเมืองราชคฤห์ได้โดยสวัสดี.

พราหมณ์ ! อะไรเล่าเป็นเหตุ อะไรเล่าเป็นปัจจัย, ที่เมืองราชคฤห์ ก็ยังตั้งอยู่, หนทางสำหรับไปเมืองราชคฤห์ ก็ยังตั้งอยู่, ท่านผู้ชี้บอก ก็ยังตั้งอยู่, แต่ทำไมบุรุษผู้หนึ่งกลับหลังไปผิดทาง, ส่วนบุรุษผู้หนึ่งไปถึงเมืองราชคฤห์โดยสวัสดี ?

“พระโคดมผู้เจริญ ! ในเรื่องนี้ข้าพเจ้าจักทำอย่างไรได้เล่า, เพราะข้าพเจ้าเป็นเพียงผู้บอกทางเท่านั้น”.

พราหมณ์ ! ฉันใดก็ฉันนั้น,
ที่พระนิพพาน ก็ยังตั้งอยู่,
ทางเป็นเครื่องถึงพระนิพพาน ก็ยังตั้งอยู่,
เราผู้ชักชวน ก็ยังตั้งอยู่,

แต่สาวกของเรา แม้เรากล่าวสอน พร่ำสอนอยู่อย่างนี้ น้อยพวกได้บรรลุนิพพาน อันเป็นผลสำเร็จถึงที่สุดอย่างยิ่ง, บางพวกไม่ได้บรรลุ.

พราหมณ์ ! ในเรื่องนี้เราจักทำอย่างไรได้เล่า, เพราะ**เราเป็นเพียงผู้บอกทางเท่านั้น.**

อุปริ. ม. ๑๔/๘๕/๑๐๑.

๒๙

ท่อนไม้ที่ลอยออกไปได้ถึงทะเล

ภิกษุทั้งหลาย ! พวกเธอได้เห็นท่อนไม้ใหญ่นั้น ซึ่งลอยมาโดยกระแสแม่น้ำคงคา หรือไม่ ?

"ได้เห็นแล้ว พระเจ้าข้า !" ภิกษุทั้งหลายกราบทูล.

ภิกษุทั้งหลาย ! ถ้าท่อนไม้นั้น จะไม่เข้าไปติดเสียที่ฝั่งในหรือฝั่งนอก, ไม่จมเสียในท่ามกลางน้ำ, ไม่ขึ้นไปติดแห้งอยู่บนบก, ไม่ถูกมนุษย์จับไว้, ไม่ถูกอมนุษย์จับไว้, ไม่ถูกเกลียวน้ำวนวนไว้, ไม่เน่าเสียเองในภายในไซร้, **ท่อนไม้เช่นที่กล่าวนี้ จักลอยไหลพุ่งไปสู่ทะเล เพราะเหตุว่า ลำแม่น้ำคงคา โน้มน้อม ลุ่มลาด เอียงเท ไปสู่ทะเล.** ข้อนี้ฉันใด;

ภิกษุทั้งหลาย ! แม้พวกเธอทั้งหลายก็ฉันนั้น : ถ้าพวกเธอไม่เข้าไปติดเสียที่ฝั่งใน, ไม่เข้าไปติดเสียที่ฝั่งนอก, ไม่จมเสียในท่ามกลาง, ไม่ขึ้นไปติดแห้งอยู่บนบก, ไม่ถูกมนุษย์จับไว้, ไม่ถูกอมนุษย์จับไว้, ไม่ถูกเกลียวน้ำวนวนไว้,

ไม่เน่าเสียเองในภายในไซร้, **พวกเธอก็จะเลื่อนไหลไปสู่นิพพาน เพราะเหตุว่า สัมมาทิฏฐิ มีธรรมดาที่โน้มน้อมลุ่มลาด เอียงเท ไปสู่นิพพาน.**

ครั้นสิ้นกระแสพระดำรัสแล้ว ภิกษุรูปหนึ่งได้กราบทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! อะไรเล่าเป็นฝั่งในหรือฝั่งนอก ?
อะไรชื่อว่าจมในท่ามกลาง ? อะไรชื่อว่าขึ้นไปติดแห้งอยู่บนบก ?
อะไรชื่อว่าถูกมนุษย์จับไว้ ? อะไรชื่อว่าถูกอมนุษย์จับไว้ ?
อะไรชื่อว่าถูกเกลียวน้ำวนวนไว้ ? อะไรชื่อว่าเน่าเสียเองในภายใน ?”

ภิกษุทั้งหลาย !

คำว่า **“ฝั่งใน”** เป็นชื่อของ **อายตนะภายใน ๖.**

คำว่า **“ฝั่งนอก”** เป็นชื่อของ **อายตนะภายนอก ๖.**

คำว่า **“จมเสียในท่ามกลาง”** เป็นชื่อของ **นันทิราคะ** (ความกำหนัดด้วยความเพลิน).

คำว่า **“ขึ้นไปติดแห้งอยู่บนบก”** เป็นชื่อของ **อัส์มิมานะ** (ความสำคัญว่า เรามี เราเป็น).

คำว่า **"ถูกมนุษย์จับไว้"** ได้แก่ **ภิกษุในกรณีนี้เป็นผู้ระคนด้วยพวกคฤหัสถ์** เพลิดเพลินด้วยกัน, โศกเศร้าด้วยกัน, มีสุข เมื่อคฤหัสถ์เหล่านั้นมีสุข, เป็นทุกข์ เมื่อคฤหัสถ์เหล่านั้นเป็นทุกข์, ประกอบการงานในกิจการที่บังเกิดขึ้นแก่คฤหัสถ์เหล่านั้นด้วยตน : ภิกษุนี้ เราเรียกว่า ผู้ถูกมนุษย์จับไว้.

คำว่า **"ถูกอมนุษย์จับไว้"** ได้แก่ **ภิกษุบางรูปในกรณีนี้ ประพฤติพรหมจรรย์ โดยตั้งความปรารถนาเทพนิกายชั้นใดชั้นหนึ่ง** ว่า "ด้วยศีลนี้ หรือด้วยวัตรนี้ หรือว่าด้วยตบะนี้ เราจักได้เป็นเทวดาผู้มีศักดาใหญ่ หรือเป็นเทวดาผู้มีศักดาน้อย อย่างใดอย่างหนึ่ง" ดังนี้ : ภิกษุนี้ เราเรียกว่า ผู้ถูกอมนุษย์จับไว้.

คำว่า **"ถูกเกลียวน้ำวนวนไว้"** เป็นชื่อของ **กามคุณ ๕.**

"ภิกษุเป็นผู้เน่าเสียเองในภายใน" คืออย่างไรเล่า ? คือ**ภิกษุบางรูปในกรณีนี้ เป็นคนทุศีล** มีความเป็นอยู่เลวทราม ไม่สะอาด มีความประพฤติชนิดที่ตนเองนึกแล้ว ก็กินแหนงตัวเอง มีการกระทำที่ต้องปกปิดซ่อนเร้น ไม่ใช่สมณะก็

ปฏิญญาว่าเป็นสมณะ ไม่ใช่คนประพฤติพรหมจรรย์ ก็ปฏิญญาว่าเป็นคนประพฤติพรหมจรรย์ เป็นคนเน่าในเปียกแฉะ มีสัญชาติหมักหมม เหมือนบ่อที่เทขยะมูลฝอย. ภิกษุนี้ เราเรียกว่า ผู้เน่าเสียเองในภายใน แล.

สฬา. สํ. ๑๘/๒๒๓/๓๒๒.

๓๐

กระดองของบรรพชิต

ภิกษุทั้งหลาย ! เรื่องเคยมีมาก่อน : เต่าตัวหนึ่งเที่ยวหากินตามริมลำธารในตอนเย็น, สุนัขจิ้งจอกตัวหนึ่งก็เที่ยวหากินตามริมลำธารในตอนเย็นเช่นเดียวกัน, เต่าตัวนั้นได้เห็นสุนัขจิ้งจอกซึ่งเที่ยวหากิน (เดินเข้ามา) แต่ไกล, ครั้นแล้วจึงหดอวัยวะทั้งหลาย มีศีรษะเป็นที่ห้าเข้าในกระดองของตนเสีย เป็นผู้ขวนขวายน้อยนิ่งอยู่. แม้สุนัขจิ้งจอกก็ได้เห็นเต่า ตัวที่เที่ยวหากินนั้นแต่ไกลเหมือนกัน, ครั้นแล้วจึงเดินตรงเข้าไปที่เต่า คอยช่องอยู่ว่า "เมื่อไรหนอ เต่าจักโผล่อวัยวะส่วนใดส่วนหนึ่งออก ในบรรดาอวัยวะทั้งหลาย มีศีรษะเป็นที่ห้า แล้วจักกัดอวัยวะส่วนนั้น คร่าเอาออกมากินเสีย" ดังนี้. ภิกษุทั้งหลาย ! **ตลอดเวลาที่เต่าไม่โผล่อวัยวะออกมา สุนัขจิ้งจอกก็ไม่ได้โอกาส ต้องหลีกไปเอง;**

ภิกษุทั้งหลาย ! ฉันใดก็ฉันนั้น : มารผู้ใจบาปก็คอยช่องต่อพวกเธอทั้งหลาย ติดต่อไม่ขาดระยะอยู่เหมือนกันว่า "ถ้าอย่างไร เราคงได้ช่อง ไม่ทางตา ก็ทางหู หรือ

ทางจมูก หรือทางลิ้น หรือทางกาย หรือทางใจ” ดังนี้. ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะฉะนั้นในเรื่องนี้ **พวกเธอทั้งหลายจงเป็นผู้คุ้มครองทวารในอินทรีย์ทั้งหลายอยู่เถิด;** ได้เห็นรูปด้วยตา, ได้ฟังเสียงด้วยหู, ได้ดมกลิ่นด้วยจมูก, ได้ลิ้มรสด้วยลิ้น, ได้สัมผัสโผฏฐัพพะด้วยกาย, หรือได้รู้ธรรมารมณ์ด้วยใจแล้ว จงอย่าได้ถือเอาโดยลักษณะที่เป็นการรวบถือทั้งหมด, อย่าได้ถือเอาโดยลักษณะที่เป็นการแยกถือเป็นส่วน ๆ เลย; สิ่งที่เป็นอกุศลธรรมอันเป็นบาป คือ อภิชฌาและโทมนัส จะพึงไหลไปตามบุคคลผู้ไม่สำรวม ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เพราะการไม่สำรวมอินทรีย์ใดเป็นเหตุ, พวกเธอทั้งหลายจงปฏิบัติเพื่อการปิดกั้นอินทรีย์นั้นไว้, พวกเธอทั้งหลายจงรักษาและถึงความสำรวมตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เถิด.

ภิกษุทั้งหลาย ! ในกาลใด พวกเธอทั้งหลาย จักเป็นผู้คุ้มครองทวารในอินทรีย์ทั้งหลายอยู่; ในการนั้น มารผู้ใจบาป จักไม่ได้ช่องแม้จากพวกเธอทั้งหลาย และจักต้องหลีกไปเอง, เหมือนสุนัขจิ้งจอก ไม่ได้ช่องจากเต่าก็หลีกไปเอง ฉะนั้น.

“เต่าหดอวัยวะไว้ในกระดอง ฉันใด,
ภิกษุพึงตั้งมโนวิตก (ความตริตรึกทางใจ) ไว้ในกระดอง
(กล่าวคือ อารมณ์แห่งการภาวนา) ฉันนั้น.
เป็นผู้ที่ตัณหาและทิฏฐิไม่อิงอาศัยได้,
ไม่เบียดเบียนผู้อื่น, ไม่กล่าวร้ายต่อใครทั้งหมด,
เป็นผู้ดับสนิทแล้ว” ดังนี้ แล.

สฬา. สํ. ๑๘/๒๒๒/๓๒๐.

๓๑
ผู้มีหลักเสาเขื่อน

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุผู้มีสังวรนั้น เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เมื่อเห็นรูปด้วยตา, ฟังเสียงด้วยหู, ดมกลิ่นด้วยจมูก, ลิ้มรสด้วยลิ้น, สัมผัสโผฏฐัพพะด้วยกาย, รู้ธรรมารมณ์ด้วยใจ; ก็ไม่สยบอยู่ในอารมณ์ที่น่ารัก ไม่เคียดแค้นในอารมณ์อันไม่น่ารัก เป็นผู้ตั้งไว้ซึ่งกายคตาสติ มีจิตหาประมาณไม่ได้, ย่อมรู้ตามที่เป็นจริงซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันเป็นที่ดับแห่งบาปอกุศลที่เกิดแล้วแก่เขานั้นโดยสิ้นเชิง.

ภิกษุทั้งหลาย ! เปรียบเหมือนบุรุษจับสัตว์หกชนิดอันมีที่อยู่อาศัยต่างกัน มีที่เที่ยวหากินต่างกัน มาผูกรวมกันด้วยเชือกอันมั่นคง คือ เขาจับงูมาผูกด้วยเชือกเหนียวเส้นหนึ่ง, จับจระเข้, จับนก, จับสุนัขบ้าน, จับสุนัขจิ้งจอกและจับลิง มาผูกด้วยเชือกเหนียวเส้นหนึ่ง ๆ ครั้นแล้ว**นำไปผูกไว้กับเสาเขื่อนหรือเสาหลัก**อีกต่อหนึ่ง. ภิกษุทั้งหลาย ! ครั้งนั้น สัตว์ทั้งหกชนิดเหล่านั้น มีที่อาศัยและที่เที่ยวต่างกัน

ก็ยื้อแย่งฉุดดึงกัน เพื่อจะไปสู่ที่อาศัยและที่เที่ยวของตน ๆ : งูจะเข้าจอมปลวก, จระเข้จะลงน้ำ, นกจะบินขึ้นไปในอากาศ, สุนัขจะเข้าบ้าน, สุนัขจิ้งจอกจะไปป่าช้า และลิงก็จะไปป่า. ภิกษุทั้งหลาย ! ในกาลใดแล ความเป็นไปภายในของสัตว์ทั้งหกชนิดเหล่านั้น มีแต่ความเมื่อยล้าแล้ว, ในกาลนั้น มันทั้งหลายก็จะพึงเข้าไปยืนเจ่า นั่งเจ่านอนเจ่า, อยู่ข้างเสาเขื่อนหรือเสาหลักนั้นเอง. ข้อนี้ฉันใด;

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุรูปใด ได้อบรมกระทำให้มากในกายคตาสติแล้ว

ตา ก็จะไม่ฉุดเอาภิกษุนั้นไปหารูปที่น่าพอใจ, **รูปที่ไม่น่าพอใจ** ก็ไม่เป็นสิ่งที่เธอรู้สึกอึดอัดขยะแขยง;

หู ก็จะไม่ฉุดเอาภิกษุนั้นไปหาเสียงที่น่าฟัง, **เสียงที่ไม่น่าฟัง** ก็ไม่เป็นสิ่งที่เธอรู้สึกอึดอัดขยะแขยง;

จมูก ก็จะไม่ฉุดเอาภิกษุนั้นไปหากลิ่นที่น่าสูดดม, **กลิ่นที่ไม่น่าสูดดม** ก็ไม่เป็นสิ่งที่เธอรู้สึกอึดอัดขยะแขยง;

ลิ้น ก็จะไม่ฉุดเอาภิกษุนั้นไปหารสที่น่าชอบใจ, **รสที่ไม่น่าชอบใจ** ก็ไม่เป็นสิ่งที่เธอรู้สึกอึดอัดขยะแขยง;

กาย ก็จะไม่ฉุดเอาภิกษุนั้นไปหาสัมผัสที่น่ายั่วยวนใจ, **สัมผัสที่ไม่น่ายั่วยวนใจ** ก็ไม่เป็นสิ่งที่เธอรู้สึกอึดอัดขยะแขยง;

และใจ ก็จะไม่ฉุดเอาภิกษุนั้นไปหาธรรมารมณ์ที่น่าถูกใจ, **ธรรมารมณ์ที่ไม่น่าถูกใจ** ก็ไม่เป็นสิ่งที่เธอรู้สึกอึดอัดขยะแขยง; ข้อนี้ก็ฉันนั้นเหมือนกัน.

ภิกษุทั้งหลาย ! **ภิกษุผู้มีสังวร เป็นอย่างนี้.**

ภิกษุทั้งหลาย ! **คำว่า "เสาเขื่อนหรือเสาหลัก" นี้เป็นคำเรียกแทนชื่อแห่ง "กายคตาสติ"**

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะฉะนั้นในเรื่องนี้ พวกเธอทั้งหลาย พึงสำเหนียกใจไว้ว่า **"กายคตาสติของเราทั้งหลายจักเป็นสิ่งที่เราอบรมกระทำให้มาก กระทำให้เป็นยานเครื่องนำไป กระทำให้เป็นของที่อาศัยได้ เพียรตั้งไว้เนือง ๆ เพียรเสริมสร้างโดยรอบคอบ เพียรปรารภสม่ำเสมอด้วยดี"** ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! พวกเธอทั้งหลายพึงสำเหนียกใจไว้อย่างนี้ แล.

สฬา. สํ. ๑๘/๒๔๗,๒๔๘/๓๔๙,๓๕๙.



๓๒
วิหารธรรมที่ทรงอยู่มากที่สุด ก่อนตรัสรู้

ภิกษุทั้งหลาย ! ความหวั่นไหวโยกโคลงของกาย หรือความหวั่นไหวโยกโคลงของจิตก็ตาม ย่อมมีขึ้นไม่ได้ ด้วยอำนาจแห่งการเจริญ ทำให้มากซึ่งสมาธิใด สมาธินั้น ภิกษุย่อมจะได้โดยไม่หนักใจ ได้โดยไม่ยาก โดยไม่ลำบาก เลย.

ภิกษุทั้งหลาย ! ความหวั่นไหวโยกโคลงของกาย หรือความหวั่นไหวโยกโคลงของจิตก็ตาม ย่อมมีขึ้นไม่ได้ ด้วยอำนาจแห่งการเจริญ ทำให้มากซึ่งสมาธิไหนกันเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! **ความหวั่นไหวโยกโคลงของกาย หรือความหวั่นไหวโยกโคลงของจิตก็ตาม ย่อมมีขึ้นไม่ได้ ด้วยอำนาจแห่งการเจริญ ทำให้มากซึ่ง อานาปานสติสมาธิ.**

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อบุคคลเจริญ ทำให้มากซึ่ง อานาปานสติสมาธิ อยู่อย่างไรเล่า ความหวั่นไหวโยกโคลง ของกาย หรือความหวั่นไหวโยกโคลงของจิตก็ตาม ย่อม มีขึ้นไม่ได้ ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุในกรณีนี้ ไปสู่ป่า หรือโคนไม้ หรือ เรือนว่างก็ตาม แล้วนั่งคู้ขาเข้ามาโดยรอบ ตั้งกายตรง ดำรงสติเฉพาะหน้า ภิกษุนั้นมีสติหายใจเข้า มีสติหายใจออก.

เมื่อหายใจเข้ายาว ก็รู้ชัดว่าเราหายใจเข้ายาว, เมื่อหายใจออกยาว ก็รู้ชัดว่าเราหายใจออกยาว;

เมื่อหายใจเข้าสั้น ก็รู้ชัดว่าเราหายใจเข้าสั้น, เมื่อหายใจออกสั้น ก็รู้ชัดว่าเราหายใจออกสั้น;

เธอย่อมทำการฝึกหัดศึกษาว่า "เราเป็นผู้**รู้พร้อมเฉพาะซึ่งกายทั้งปวง** หายใจเข้า", ว่า "เราเป็นผู้รู้พร้อมเฉพาะซึ่งกายทั้งปวง หายใจออก";

เธอย่อมทำการฝึกหัดศึกษาว่า "เราเป็นผู้**ทำกายสังขารให้รำงับ** หายใจเข้า", ว่า "เราเป็นผู้ทำกายสังขารให้รำงับ หายใจออก";

เธอย่อมทำการฝึกหัดศึกษาว่า "เราเป็นผู้**รู้พร้อมเฉพาะซึ่งปีติ** หายใจเข้า", ว่า "เราเป็นผู้รู้พร้อมเฉพาะซึ่งปีติ หายใจออก";

เธอย่อมทำการฝึกหัดศึกษาว่า "เราเป็น**ผู้รู้พร้อมเฉพาะซึ่งสุข** หายใจเข้า", ว่า "เราเป็นผู้รู้พร้อมเฉพาะซึ่งสุข หายใจออก";

เธอย่อมทำการฝึกหัดศึกษาว่า "เราเป็น**ผู้รู้พร้อมเฉพาะซึ่งจิตตสังขาร** หายใจเข้า", ว่า "เราเป็นผู้รู้พร้อมเฉพาะซึ่งจิตตสังขาร หายใจออก";

เธอย่อมทำการฝึกหัดศึกษาว่า "เราเป็นผู้**ทำจิตตสังขารให้รำงับ** หายใจเข้า", ว่า "เราเป็นผู้ทำจิตตสังขารให้รำงับ หายใจออก";

เธอย่อมทำการฝึกหัดศึกษาว่า "เราเป็น**ผู้รู้พร้อมเฉพาะซึ่งจิต** หายใจเข้า", ว่า "เราเป็นผู้รู้พร้อมเฉพาะซึ่งจิต หายใจออก";

เธอย่อมทำการฝึกหัดศึกษาว่า "เราเป็นผู้**ทำจิตให้ปราโมทย์ยิ่ง** หายใจเข้า", ว่า "เราจักเป็นผู้ทำจิตให้ปราโมทย์ยิ่ง หายใจออก";

เธอย่อมทำการฝึกหัดศึกษาว่า “เราเป็นผู้**ทำจิตให้ตั้งมั่น** หายใจเข้า”, ว่า “เราเป็นผู้ทำจิตให้ตั้งมั่น หายใจออก”;

เธอย่อมทำการฝึกหัดศึกษาว่า “เราเป็นผู้**ทำจิตให้ปล่อยอยู่** หายใจเข้า”, ว่า “เราเป็นผู้ทำจิตให้ปล่อยอยู่ หายใจออก”;

เธอย่อมทำการฝึกหัดศึกษาว่า “เราเป็นผู้**เห็นซึ่งความไม่เที่ยงอยู่เป็นประจำ** หายใจเข้า”, ว่า “เราเป็นผู้เห็นซึ่งความไม่เที่ยงอยู่เป็นประจำ หายใจออก”;

เธอย่อมทำการฝึกหัดศึกษาว่า “เราเป็นผู้**เห็นซึ่งความจางคลายอยู่เป็นประจำ** หายใจเข้า”, ว่า “เราเป็นผู้เห็นซึ่งความจางคลายอยู่เป็นประจำ หายใจออก”;

เธอย่อมทำการฝึกหัดศึกษาว่า “เราเป็นผู้**เห็นซึ่งความดับไม่เหลืออยู่เป็นประจำ** หายใจเข้า”, ว่า “เราเป็นผู้เห็นซึ่งความดับไม่เหลืออยู่เป็นประจำ หายใจออก”;

เธอย่อมทำการฝึกหัดศึกษาว่า "เราเป็น**ผู้เห็นซึ่งความสลัดคืนอยู่เป็นประจำ** หายใจเข้า", ว่า "เราเป็นผู้เห็นซึ่งความสลัดคืน**อยู่**เป็นประจำ หายใจออก".

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อบุคคลเจริญ ทำให้มากซึ่งอานาปานสติสมาธิอยู่อย่างนี้แล ความหวั่นไหวโยกโคลงของกาย หรือความหวั่นไหวโยกโคลงของจิตก็ตาม ย่อมมีขึ้นไม่ได้. .....ฯลฯ.....

ภิกษุทั้งหลาย ! แม้เราเองก็เหมือนกัน
ในกาลก่อนแต่การตรัสรู้ ยังไม่ได้ตรัสรู้
ยังเป็นโพธิสัตว์อยู่ ย่อมอยู่ด้วยวิหารธรรม
คือ **อานาปานสติสมาธิ** นี้เป็นส่วนมาก.
เมื่อเราอยู่ด้วยวิหารธรรมนี้เป็นส่วนมาก
กายก็ไม่ลำบาก ตาก็ไม่ลำบาก
และจิตของเราก็หลุดพ้นจากอาสวะ
เพราะไม่มีอุปาทาน.

ภิกษุทั้งหลาย ! **เพราะฉะนั้นในเรื่องนี้** ถ้าภิกษุหวังว่ากายของเราก็อย่าลำบาก ตาของเราก็อย่าลำบากและจิตของเราก็จงหลุดพ้นจากอาสวะ เพราะไม่มีอุปาทานเถิด ดังนี้แล้ว; **ภิกษุนั้นจงทำในใจ ซึ่งอานาปานสติสมาธินี้ให้เป็นอย่างดี.**

มหาวาร. สํ. ๑๙/๓๙๙,๔๐๑/๑๓๒๔,๑๓๒๙.

๓๓

วิหารธรรมที่ทรงอยู่มากตลอดพรรษา และทรงสรรเสริญมาก

ภิกษุทั้งหลาย ! ถ้าพวกปริพพาชกเดียรถีย์อื่น จะพึงถามเธอทั้งหลายอย่างนี้ว่า *“ท่านผู้มีอายุ ! พระสมณโคดม ทรงอยู่จำพรรษาส่วนมาก ด้วยวิหารธรรมไหนเล่า ?”* ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อพวกเธอถูกถามอย่างนี้แล้ว พึงตอบแก่พวกปริพพาชกเดียรถีย์อื่นเหล่านั้น อย่างนี้ว่า **“ท่านผู้มีอายุ ! พระผู้มีพระภาคทรงอยู่จำพรรษาส่วนมาก ด้วยวิหารธรรม คือ อานาปานสติสมาธิ แล”** ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! ในกรณีนี้
เรานั้นเป็นผู้มีสติ หายใจเข้า,
เรานั้นเป็นผู้มีสติ หายใจออก;
เมื่อหายใจเข้ายาว ก็รู้ชัดว่า “เราหายใจเข้ายาว”,
เมื่อหายใจออกยาว ก็รู้ชัดว่า “เราหายใจออกยาว”; .....

(แต่นี้ไปทรงแสดง อานาปานสติสมาธิไปจนจบ ดังมีใจความปรากฏใน “วิหารธรรมที่ทรงอยู่มากที่สุด ก่อนตรัสรู้” หน้าที่ ๗๙).

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อใครจะกล่าววิหารธรรมใดโดยชอบ ว่าเป็นอริยวิหารก็ดี พรหมวิหารก็ดี ตถาคตวิหารก็ดี, เขาพึงกล่าวโดยชอบ ซึ่งอานาปานสติสมาธินั้น ว่าเป็นอริยวิหาร พรหมวิหาร ตถาคตวิหาร.

ภิกษุทั้งหลาย ! **ภิกษุทั้งหลายเหล่าใด ยังเป็นเสขะ** มีวัตถุประสงค์แห่งใจ อันยังไม่บรรลุแล้ว ปรารถนาอยู่ซึ่งโยคักเขมธรรมอันไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่าอยู่; **อานาปานสติ-สมาธิ อันภิกษุเหล่านั้น** เจริญทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย.

ภิกษุทั้งหลาย ! **ส่วนภิกษุทั้งหลายเหล่าใด เป็นอรหันต์ขีณาสพ** มีพรหมจรรย์อันอยู่จบแล้ว มีกิจควรทำอันกระทำแล้ว มีภาระหนักอันปลงลงแล้ว มีประโยชน์ตนอันตามบรรลุแล้ว มีสัญโญชน์ในภพ อันสิ้นแล้ว หลุดพ้นแล้ว เพราะรู้ด้วยปัญญาโดยชอบ; **อานาปานสติสมาธิอันภิกษุเหล่านั้น เจริญทำให้มากแล้ว ก็ยังเป็นไปเพื่อการอยู่เป็นสุขในปัจจุบันด้วย เพื่อสติสัมปชัญญะด้วย.**

มหาวาร. สํ. ๑๙/๔๑๒-๔๑๓/๑๓๖๔-๑๓๖๗.

๓๔

ผู้ไม่ประมาทในความตายแท้จริง

ภิกษุทั้งหลาย ! มรณสติ (การระลึกถึงความตาย) อันบุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมมีผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่ หยั่งลงสู่นิพพาน มีนิพพานเป็นที่สุด. พวกเธอเจริญมรณสติอยู่บ้างหรือ ?

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลตอบ และพระผู้มีพระภาคได้ตรัสต่อไปว่า;

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุพวกที่เจริญมรณสติอย่างนี้ว่า "โอหนอ เราอาจจะมีชีวิตอยู่ได้เพียงวันหนึ่ง คืนหนึ่ง... ดังนี้ก็ดี, เราอาจมีชีวิตอยู่ได้เพียงชั่วเวลากลางวัน... ดังนี้ก็ดี, เราอาจมีชีวิตอยู่ได้เพียงชั่วขณะที่ฉันบิณฑบาตเสร็จมื้อหนึ่ง... ดังนี้ก็ดี, เราอาจมีชีวิตอยู่ได้เพียงชั่วขณะที่ฉันอาหารเสร็จเพียง ๔-๕ คำ เราพึงใส่ใจถึงคำสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้าเถิด การปฏิบัติตามคำสั่งสอนควรทำให้มากแล้วหนอ" ดังนี้ก็ดี,

ภิกษุเหล่านี้ เราเรียกว่า ยังเป็น**ผู้ประมาท**อยู่ ยังเจริญมรณสติเพื่อความสิ้นอาสวะช้าไป.

ภิกษุทั้งหลาย ! ฝ่ายภิกษุพวกที่เจริญมรณสติอย่างนี้ว่า "โอหนอ เราอาจจะมีชีวิตอยู่ได้เพียงชั่วขณะที่ฉันอาหารเสร็จเพียงคำเดียว" ดังนี้ก็ดี, ว่า **"โอหนอ เราอาจมีชีวิตอยู่ได้เพียงชั่วขณะที่หายใจเข้า แล้วหายใจออก หรือชั่วขณะหายใจออกแล้วหายใจเข้า. เราพึงใส่ใจถึงคำสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้าเถิด, การปฏิบัติตามคำสอนควรทำให้มากแล้วหนอ"** ดังนี้ก็ดี;

ภิกษุเหล่านี้ เราเรียกว่า เป็นผู้ไม่ประมาทแล้ว, เป็นผู้เจริญมรณสติเพื่อความสิ้นอาสวะอย่างแท้จริง.

ภิกษุทั้งหลาย ! **เพราะฉะนั้นในเรื่องนี้ พวกเธอทั้งหลายพึงสำเหนียกใจไว้ว่า**

"เราทั้งหลาย จักเป็นผู้ไม่ประมาทเป็นอยู่, จักเจริญมรณสติ เพื่อความสิ้นอาสวะอย่างแท้จริง" ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! เธอทั้งหลาย พึงสำเหนียกใจไว้อย่างนี้แล.

อฏฺฐก. อํ. ๒๓/๓๒๗/๑๗๐.

๓๕

ทางรอดสำหรับภิกษุไข้

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุไข้ผู้มีกำลังน้อยรูปใด ไม่ละจากธรรม ๕ อย่าง, เธอพึงหวังผลอันนี้ได้ คือเธอจักทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงแล้วแลอยู่ ต่อกาลไม่นานเลย.

ธรรม ๕ อย่างอะไรบ้างเล่า ? ๕ อย่างคือ :-

(๑) เป็นผู้พิจารณา เห็นความไม่งามในกายอยู่เป็นประจำ;

(๒) เป็นผู้ที่มีการกำหนดหมาย ความเป็นปฏิกูลในอาหารอยู่เป็นประจำ;

(๓) เป็นผู้ที่มีการกำหนดหมาย ความไม่น่ายินดีในโลกทั้งปวงอยู่เป็นประจำ;

(๔) เป็นผู้ที่มีการกำหนดหมาย ความไม่เที่ยงในสังขารทั้งปวงอยู่เป็นประจำ;

(๕) มีสติอันตนเข้าไปตั้งไว้ดีแล้วในกาย แล้วเห็นการเกิดดับ ในภายใน.

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุไข้ผู้มีกำลังน้อยรูปใด ไม่ละจากธรรม ๕ อย่างเหล่านี้, เธอพึงหวังผลอันนี้ได้ คือ เธอจักทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบัน เข้าถึงแล้วแลอยู่ ต่อกาลไม่นานเลย.

ปญฺจก. อํ. ๒๒/๑๖๐/๑๒๑.

๓๖

เมื่อ “เธอ” ไม่มี !

พาหิยะ !

เมื่อใดเธอเห็นรูปแล้ว สักว่าเห็น,

ได้ฟังเสียงแล้ว ก็สักว่าฟัง,

ได้ดมกลิ่นแล้ว ก็สักว่าดม,

ได้ลิ้มรสแล้ว ก็สักว่าลิ้ม,

ได้สัมผัสทางผิวกายแล้ว ก็สักว่าสัมผัส,

ได้รู้แจ้งธรรมารมณ์ ก็สักว่าได้รู้แจ้งแล้ว,

เมื่อนั้น “เธอ” จักไม่มี.

เมื่อใด “เธอ” ไม่มี,

เมื่อนั้นเธอก็ไม่ปรากฏในโลกนี้,

ไม่ปรากฏในโลกอื่น,

ไม่ปรากฏในระหว่างแห่งโลกทั้งสอง,

นั่นแหละคือ ที่สุดแห่งทุกข์.

อุ. ขุ. ๒๕/๘๓/๔๙.

๓๗

ความดับทุกข์มี เพราะความดับแห่งนันทิ

ปุณณะ ! รูปที่เห็นด้วยตาก็ดี, เสียงที่ฟังด้วยหูก็ดี, กลิ่นที่ดมด้วยจมูกก็ดี, รสที่ลิ้มด้วยลิ้นก็ดี, โผฏฐัพพะที่สัมผัสด้วยกายก็ดี, ธรรมารมณ์ที่รู้แจ้งด้วยใจก็ดี อันเป็นสิ่งที่น่าปรารถนา น่ารักใคร่ น่าพอใจ เป็นที่ยวนตายวนใจให้รัก เป็นที่เข้าไปตั้งอาศัยอยู่แห่งความใคร่ เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัดย้อมใจ มีอยู่; ภิกษุย่อมไม่เพลิดเพลิน ไม่พร่ำสรรเสริญ ไม่เมาหมก ซึ่งอารมณ์มีรูปเป็นต้นนั้น. **เมื่อภิกษุไม่เพลิดเพลิน ไม่พร่ำสรรเสริญ ไม่เมาหมก ซึ่งอารมณ์ มีรูปเป็นต้นนั้นอยู่, นันทิ** (ความเพลิน) **ย่อมดับไป.**

ปุณณะ ! เรากล่าวว่า **“ความดับไม่มีเหลือของทุกข์มีได้ เพราะความดับไม่เหลือของความเพลิน”** ดังนี้แล.

อุปริ. ม. ๑๔/๔๘๑/๗๕๖.

๓๘

อาการดับแห่งตัณหาในนามแห่งนันทิ

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุนั้นเห็นรูปด้วยตาแล้ว ย่อมไม่กำหนัดยินดีในรูป อันมีลักษณะเป็นที่ตั้งแห่งความรัก; ย่อมไม่ขัดเคืองในรูป อันมีลักษณะเป็นที่ตั้งแห่งความเกลียดชัง; เป็นผู้อยู่ด้วยสติเป็นไปในกาย อันตนเข้าไปตั้งไว้แล้ว มีจิตหาประมาณมิได้ด้วย ย่อมรู้ชัดตามเป็นจริงซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันเป็นธรรมที่ดับโดยไม่เหลือแห่งธรรมอันเป็นบาปอกุศลทั้งหลายด้วย. ภิกษุนั้นเป็นผู้ละเสียได้แล้ว ซึ่งความยินดีและความยินร้ายอย่างนี้แล้ว, เสวยเวทนาใด ๆ อันเป็นสุขก็ตาม เป็นทุกข์ก็ตาม ไม่เป็นทุกข์ไม่เป็นสุขก็ตาม, ย่อมไม่เพลิดเพลิน ไม่พร่ำสรรเสริญ ไม่เมาหมกอยู่ในเวทนานั้น ๆ.

เมื่อภิกษุนั้น ไม่เพลิดเพลิน ไม่พร่ำสรรเสริญ ไม่เมาหมกอยู่ในเวทนานั้น ๆ, นันทิ (ความเพลิน) ในเวทนาทั้งหลายเหล่านั้น ย่อมดับไป. เพราะความดับแห่งนันทิของภิกษุนั้น จึงมีความดับแห่งอุปาทาน; เพราะมีความ

ดับแห่งอุปาทาน จึงมีความดับแห่งภพ; เพราะมีความดับแห่งภพ จึงมีความดับแห่งชาติ; เพราะมีความดับแห่งชาติ ชรามรณะโสกะปริเทวะทุกขะโทมนัสอุปายาสทั้งหลาย จึงดับสิ้น ความดับลงแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ย่อมมีด้วยอาการอย่างนี้.

(ในกรณีแห่ง**การได้ยินเสียงด้วยหู ดมกลิ่นด้วยจมูก ลิ้มรสด้วยลิ้น ถูกต้องสัมผัสทางผิวหนังด้วยผิวกาย และรู้แจ้งธรรมารมณ์ด้วยใจ** ก็ได้ตรัสไว้ทำนองเดียวกัน).

ภิกษุทั้งหลาย ! **เธอจงทรงธรรมะนี้ไว้ ในฐานะที่เป็นธรรมที่ทำความหลุดพ้น** เพราะความสิ้นไปแห่งตัณหา ซึ่งเรากล่าวไว้โดยสังเขป.

มู. ม. ๑๒/๔๙๒/๔๕๘.

๓๙

ผู้แบกของหนัก

ภิกษุทั้งหลาย ! เราจักแสดงของหนัก ผู้แบกของหนัก และการแบกของหนัก แก่พวกเธอ, เธอทั้งหลายจงฟังข้อความนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย ! **อะไรเล่าชื่อว่าของหนัก ?**
ภิกษุทั้งหลาย ! **อุปาทานักขันธ์ทั้งห้านั้นแหละ เรากล่าวว่าเป็นของหนัก.**

อุปาทานักขันธ์ทั้งห้า เหล่าไหนเล่า ? คือ :-
ขันธ์อันเป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่น คือ **รูป,**
ขันธ์อันเป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่น คือ **เวทนา,**
ขันธ์อันเป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่น คือ **สัญญา,**
ขันธ์อันเป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่น คือ **สังขาร,**
และขันธ์อันเป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่น คือ **วิญญาณ.**

ภิกษุทั้งหลาย ! นี้เราเรียกว่า **ของหนัก.**

ภิกษุทั้งหลาย ! **อะไรเล่าชื่อว่าผู้แบกของหนัก ?**

ภิกษุทั้งหลาย ! **บุคคล** (ตามสมมติ) **นั้นแหละ เราเรียกว่าผู้แบกของหนัก** เขามีชื่ออย่างนี้ มีโคตรอย่างนั้น ตามที่รู้กันอยู่.

ภิกษุทั้งหลาย ! นี้เราเรียกว่า **ผู้แบกของหนัก.**

ภิกษุทั้งหลาย ! **อะไรเล่าชื่อว่าการแบกของหนัก ?**

ภิกษุทั้งหลาย ! **ตัณหาอันใดที่ทำให้มีการเกิดอีก** อันประกอบด้วยความกำหนัด เพราะอำนาจแห่งความเพลิน ซึ่งมีปกติทำให้เพลินอย่างยิ่งในอารมณ์นั้นๆ ได้แก่ ตัณหาในกาม ตัณหาในความมีความเป็น ตัณหาในความไม่มีไม่เป็น.

ภิกษุทั้งหลาย ! นี้เราเรียกว่า **การแบกของหนัก.**

ขนฺธ. สํ. ๑๗/๓๒/๔๙-๕๑.

๔๐
ดับตัณหา คือปลงภาระหนักลงได้

ภิกษุทั้งหลาย !
การปลงภาระหนักลงเสียได้ เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย !
ความดับสนิทเพราะความจางคลายดับไป
โดยไม่เหลือของตัณหานั้น นั่นเทียว,
ความละไปของตัณหานั้น,
ความสลัดกลับคืนของตัณหานั้น,
ความหลุดออกไปของตัณหานั้น,
และ**ความไม่มีที่อาศัยอีกต่อไป**ของตัณหานั้น
อันใด.

ภิกษุทั้งหลาย ! อันนี้เราเรียกว่า
การปลงภาระหนักลงเสียได้ ดังนี้.

พระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ตรัสพุทธวจนนี้
ซึ่งเป็นคำร้อยกรองสืบต่อไป :

"ขันธ์ทั้งห้าเป็นของหนัก !
บุคคลนั้นแหละ เป็นผู้แบกของหนักพาไป.
การแบกถือของหนัก เป็นความทุกข์ในโลก.
การปลงภาระหนักเสียได้ เป็นความสุข.
พระอริยเจ้า ปลงภาระหนักลงเสียแล้ว.
ทั้งไม่หยิบฉวยเอาของหนักอันอื่นขึ้นมาอีก.
ก็เป็นผู้ถอนตัณหาขึ้นได้กระทั่งราก (อวิชชา);
เป็นผู้หมดสิ่งปรารถนา ดับสนิทไม่มีส่วนเหลือ"
ดังนี้.

ขนฺธ. สํ. ๑๗/๓๒/๕๒-๕๓.

๔๑

ต้องท่องเที่ยวมาแล้ว เพราะไม่รู้อริยสัจสี่

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะไม่รู้ถึง เพราะไม่แทงตลอด ซึ่งอริยสัจสี่อย่าง เราและพวกเธอทั้งหลาย จึงท่องเที่ยวไปแล้วในสังสารวัฏ ตลอดกาลยืดยาวนานถึงเพียงนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะไม่รู้ถึง เพราะไม่แทงตลอด ซึ่งอริยสัจสี่อย่างเหล่าไหนเล่า ?

สี่อย่างคือ :-

อริยสัจคือ **ทุกข์,**

อริยสัจคือ **เหตุให้เกิดทุกข์,**

อริยสัจคือ **ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์,**

อริยสัจคือ **ทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์.**

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะไม่รู้ถึง เพราะไม่แทงตลอด ซึ่งอริยสัจสี่ประการเหล่านี้แล, เราและพวกเธอทั้งหลาย จึงได้ท่องเที่ยวไปแล้วในสังสารวัฏ ตลอดกาลยืดยาวนานถึงเพียงนี้.

มหาวาร. สํ. ๑๙/๕๔๑/๑๖๙๘.

๔๒
ที่สุดแห่งการท่องเที่ยวของพระองค์

เมื่อเรายังค้นไม่พบแสงสว่าง,
มัวเสาะหา**นายช่างปลูกเรือน**อยู่,
ได้ท่องเที่ยวไปในสังสารวัฏ
กล่าวคือ
ความเกิดแล้วเกิดอีกเป็นอเนกชาติ.
ความเกิด เป็นทุกข์ร่ำไปทุกชาติ.

แน่ะนายช่างผู้ปลูกสร้างเรือน !
เรารู้จักเจ้าเสียแล้ว,
เจ้าจักสร้างเรือนให้เรา ต่อไปอีกไม่ได้,
โครงเรือนของเจ้า เราหักเสียยับเยินหมดแล้ว.

ยอดเรือน เราขยี้เสียแล้ว.
จิตของเรา ถึงความเป็นธรรมชาติ
ที่อารมณ์จะยุแหย่ ยั่วเย้า ไม่ได้เสียแล้ว
มันได้ถึงแล้ว ซึ่งความหมดอยากทุกอย่าง.

ธ. ขุ. ๒๕/๓๕/๒๑.



๔๓
“สิ่งนั้น” หาพบในกายนี้

“แน่ะเธอ ! ที่สุดโลกแห่งใด อันสัตว์ไม่เกิด ไม่แก่ ไม่ตาย ไม่จุติ ไม่อุบัติ;

เราไม่กล่าวว่า
ใคร ๆ อาจรู้ อาจเห็น อาจถึงที่สุดแห่งโลกนั้น
ได้ด้วยการไป.

“แน่ะเธอ !
ในร่างกายที่ยาวประมาณวาหนึ่ง
ที่ยังประกอบด้วยสัญญาและใจนี้เอง,
เราได้บัญญัติโลก,
เหตุให้เกิดโลก,
ความดับสนิทไม่เหลือของโลก,
และทางดำเนินให้ถึงความดับสนิทไม่เหลือ
ของโลกไว้” ดังนี้แล.

จตุกฺก. อํ. ๒๑/๖๐/๔๕.

๔๔

ทรงมีความชราทางกายภาพ เหมือนคนทั่วไป

(ลำดับนั้น พระอานนท์ผู้มีอายุ ได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วลูบคลำทั่วพระกายของผู้มีพระภาคอยู่ พลางกล่าวถ้อยคำนี้ว่า)

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ข้อนี้น่าอัศจรรย์; ข้อนี้ไม่เคยมีมาก่อน. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! บัดนี้ฉวีวรรณของพระผู้มีพระภาค ไม่บริสุทธิ์ผุดผ่องเหมือนแต่ก่อน และพระกายก็เหี่ยวย่นหย่อนยาน มีพระองค์ค้อมไปข้างหน้า อินทรีย์ทั้งหลายก็เปลี่ยนเป็นอย่างอื่นไปหมด ทั้งพระจักษุ โสตะ ฆานะ ชิวหา กายะ”.

อานนท์ ! นั่นต้องเป็นอย่างนั้น คือ

ความชรามี (ซ่อน) อยู่ในความหนุ่ม,

ความเจ็บไข้มี (ซ่อน) อยู่ในความไม่มีโรค,

ความตายมี (ซ่อน) อยู่ในชีวิต;

ฉวีวรรณจึงไม่บริสุทธิ์ผุดผ่องเสียแล้ว และกายก็เหี่ยวย่นหย่อนยาน ตัวค้อมไปข้างหน้า อินทรีย์ทั้งหลายก็เปลี่ยนเป็นอย่างอื่นไปหมด ทั้งตา หู จมูก ลิ้น กาย ดังนี้.

พระผู้มีพระภาคครั้นตรัสคำนี้แล้ว ได้ตรัสข้อความนี้ (เป็นคำกาพย์กลอน) อีกว่า :

โธ่เอ๋ย ! ความแก่อันชั่วช้าเอ๋ย !
ความแก่อันทำความน่าเกลียดเอ๋ย !
กายที่น่าพอใจ บัดนี้ก็ถูกความแก่ย่ำยีหมดแล้ว

แม้ใครจะมีชีวิตอยู่ตั้งร้อยปี
ทุกคนก็ยังมีความตาย เป็นที่ไปในเบื้องหน้า
ความตายไม่ยกเว้นให้แก่ใคร ๆ มันย่ำยีหมดทุกคน.

มหาวาร. สํ. ๑๙/๒๘๗/๙๖๒-๙๖๕.

๔๕

ทรงประกาศธรรม
เนื่องด้วยการปลงอายุสังขาร

ภิกษุทั้งหลาย ! ธรรมเหล่าใดที่เราแสดงแล้ว ด้วยปัญญาอันยิ่ง ธรรมเหล่านั้นพวกเธอพึงเรียนเอาให้ดี พึงเสพให้ทั่ว พึงเจริญทำให้มาก โดยอาการที่พรหมจรรย์ (คือศาสนานี้) จักมั่นคง ตั้งอยู่ได้ตลอดกาลนาน, ข้อนั้นจักเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่มหาชน เพื่อความสุขแก่มหาชน, เพื่ออนุเคราะห์โลก, เพื่อประโยชน์ เพื่อความเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย.

ภิกษุทั้งหลาย ! ธรรมเหล่าไหนเล่า ที่เราแสดงแล้วด้วยปัญญาอันยิ่ง ฯลฯ, คือ :-

สติปัฏฐานสี่ สัมมัปธานสี่ อิทธิบาทสี่
อินทรีย์ห้า พละห้า
โพชฌงค์เจ็ด
อริยมรรคมีองค์แปด.

ภิกษุทั้งหลาย ! บัดนี้เราจักเตือนท่านทั้งหลายว่า : สังขารทั้งหลาย มีความเสื่อมเป็นธรรมดา พวกเธอจงให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาทเถิด, **การปรินิพพานของตถาคต จักมีในกาลไม่นานเลย ตถาคตจักปรินิพพานโดยกาลล่วงไปแห่งสามเดือนนี้.**

สัตว์ทั้งปวง ทั้งที่เป็นคนหนุ่มและคนแก่, ทั้งที่เป็นคนพาล และบัณฑิต, ทั้งที่มั่งมีและยากจน ล้วนแต่มีความตาย เป็นที่ไปถึงในเบื้องหน้า, เปรียบเหมือนภาชนะดิน ที่ช่างหม้อปั้นแล้ว ทั้งเล็กและใหญ่, ทั้งที่สุกแล้วและยังดิบ ล้วนแต่มีการแตกทำลายเป็นที่สุด ฉันใด; ชีวิตแห่งสัตว์ทั้งหลาย ก็มีความตายเป็นเบื้องหน้า ฉันนั้น.

วัยของเราแก่หง่อมแล้ว ชีวิตของเราริบหรี่แล้ว เราจักละพวกเธอไป สรณะของตัวเองเราได้ทำไว้แล้ว. ภิกษุทั้งหลาย ! พวกเธอจงเป็นผู้ไม่ประมาท มีสติ มีศีลเป็นอย่างดี มีความดำริอันตั้งไว้แล้วด้วยดี ตามรักษาซึ่งจิตของตนเถิด. ในธรรมวินัยนี้ ภิกษุใดเป็นผู้ไม่ประมาทแล้ว จักละชาติสงสาร ทำที่สุดแห่งทุกข์ได้.

มหา. ที. ๑๐/๑๔๐/๑๐๗-๑๐๘.

๔๖

ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา

"อย่าเลย วักกลิ !

ประโยชน์อะไรด้วยการเห็นกายเน่านี้.

วักกลิ !

ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา,

ผู้ใดเห็นเรา ผู้นั้นเห็นธรรม.

วักกลิ !

เพราะว่าเมื่อเห็นธรรมอยู่ ก็คือเห็นเรา,

เมื่อเห็นเราอยู่ ก็คือเห็นธรรม"

ภิกษุทั้งหลาย ! แม้ภิกษุจับชายสังฆาฏิ เดินตามรอยเท้าเราไปข้างหลัง ๆ. **แต่ถ้าเธอนั้น มากไปด้วยอภิชฌา มีกามราคะกล้า มีจิตพยาบาท มีความดำริแห่งใจเป็นไปในทางประทุษร้าย มีสติหลงลืม ไม่มีสัมปชัญญะ มีจิตไม่เป็นสมาธิ แกว่งไปแกว่งมา ไม่สำรวมอินทรีย์ แล้วไซร้; ภิกษุนั้นชื่อว่าอยู่ไกลจากเรา** แม้เราก็อยู่ไกลจากภิกษุนั้น โดยแท้.

ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ข้อนั้นเหตุเพราะว่า **ภิกษุนั้นไม่เห็นธรรม เมื่อไม่เห็นธรรม ก็ชื่อว่าไม่เห็นเรา.**

ภิกษุทั้งหลาย ! แม้ภิกษุนั้นจะอยู่ห่าง (จากเรา) ตั้งร้อยโยชน์ **แต่ถ้าเธอนั้น ไม่มากไปด้วยอภิชฌา ไม่มีกามราคะกล้า ไม่มีจิตพยาบาท ไม่มีความดำริแห่งใจเป็นไปในทางประทุษร้าย มีสติตั้งมั่น มีสัมปชัญญะ มีจิตเป็นสมาธิ ถึงความเป็นเอกัคคตา** (จิตมีอารมณ์อันเดียว) **สำรวมอินทรีย์ แล้วไซร้; ภิกษุนั้นชื่อว่าอยู่ใกล้กับเรา** แม้เราก็อยู่ใกล้กับภิกษุนั้น โดยแท้.

ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ข้อนั้นเพราะเหตุว่า **ภิกษุนั้นเห็นธรรม เมื่อเห็นธรรม ก็ชื่อว่าเห็นเรา** แล.

ขนฺธ. สํ. ๑๗/๑๔๖/๒๑๖.

อิติวุ. ขุ. ๒๕/๓๐๐/๒๗๒.

๔๗

ถุงธรรม

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเล่าเรียนปริยัติธรรม (นานาชนิด) คือ สุตตะ เคยยะ เวยยากรณะ คาถา อุทาน อิติวุตตกะ ชาตกะ อัพภูตธัมมะ เวทัลละ, **แต่เธอไม่ใช้วันทั้งวันให้เปลืองไปด้วยการเรียนธรรมนั้น ๆ ไม่เริดร้างจากการหลีกเร้น, ตามประกอบซึ่งธรรมเป็นเครื่องสงบใจในภายในเนือง ๆ. ภิกษุอย่างนี้แลชื่อว่า ธรรมวิหารี (ผู้อยู่ด้วยธรรม).**

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุผู้มากด้วยปริยัติ เราก็แสดงแล้ว, ผู้มากด้วยการบัญญัติ เราก็แสดงแล้ว, ผู้มากด้วยการสาธยาย เราก็แสดงแล้ว, ผู้มากด้วยการคิด เราก็แสดงแล้ว, และธรรมวิหารี (ผู้อยู่ด้วยธรรม) เราก็แสดงแล้ว ด้วยประการฉะนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! **กิจอันใดที่ศาสดาผู้เอ็นดู แสวงหาประโยชน์เกื้อกูล อาศัยความเอ็นดูแล้ว จะพึงทำแก่สาวกทั้งหลาย, กิจอันนั้น เราได้ทำแล้วแก่พวกเธอทั้งหลาย.**

ภิกษุทั้งหลาย !

นั่น โคนไม้ทั้งหลาย

นั่น เรือนว่างทั้งหลาย,

ภิกษุทั้งหลาย !

เธอทั้งหลาย จงเพียรเผากิเลส,

อย่าได้เป็นผู้ประมาท,

เธอทั้งหลาย อย่าเป็นผู้ที่ต้องร้อนใจในภายหลังเลย,

นี่แล เป็นวาจาเครื่องพร่ำสอนพวกเธอทั้งหลายของเรา.

ปญฺจก. อํ. ๒๒/๙๘/๗๓.

๔๘

การปรินิพพานในปัจจุบัน

ภิกษุ ! ถ้าภิกษุ**แสดงธรรม** เพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อความคลายกำหนัด เพื่อความดับไม่เหลือแห่งชราและมรณะ อยู่ไซร้; ก็เป็นการสมควร เพื่อจะเรียกภิกษุนั้นว่า “**ผู้กล่าวซึ่งธรรม** (ธรรมถึก)” ดังนี้.

ถ้าภิกษุเป็นผู้**ปฏิบัติแล้ว** เพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อความคลายกำหนัด เพื่อความดับไม่เหลือแห่งชราและมรณะ อยู่ไซร้; ก็เป็นการสมควร เพื่อจะเรียกภิกษุนั้นว่า “**ผู้ปฏิบัติแล้วซึ่งธรรมตามสมควรแก่ธรรม**” ดังนี้.

ถ้าภิกษุเป็นผู้**หลุดพ้นแล้ว** เพราะความเบื่อหน่าย เพราะความคลายกำหนัด เพราะความดับไม่เหลือแห่งชราและมรณะ ด้วยความเป็นผู้ไม่ยึดมั่นถือมั่น อยู่แล้วไซร้; ก็เป็นการสมควรเพื่อจะเรียกภิกษุนั้นว่า “**ผู้บรรลุแล้วซึ่งนิพพานในปัจจุบัน**” ดังนี้.

(ในกรณีแห่ง **ชาติ ภพ อุปาทาน ตัณหา เวทนา ผัสสะ สฬายตนะ นามรูป วิญญาณ สังขาร** และ**อวิชชา** ก็มีข้อความที่กล่าวไว้อย่างเดียวกันกับในกรณีแห่งชราและมรณะ ที่กล่าวไว้ข้างบนนี้).

นิทาน. สํ. ๑๖/๒๒/๔๖.



๔๙
ตั้งหน้าทำก็แล้วกัน

ภิกษุทั้งหลาย ! กิจของคหบดีชาวนา ที่เขาจะต้องรีบทำ มีสามอย่างเหล่านี้. สามอย่างอะไรบ้างเล่า ?

สามอย่างคือ คหบดีชาวนา รีบ ๆ ไถคราดพื้นที่นาให้ดีเสียก่อน, ครั้นแล้ว ก็รีบ ๆ ปลูกพืช, ครั้นแล้วก็รีบ ๆ ไขน้ำเข้าบ้าง ไขน้ำออกบ้าง.

ภิกษุทั้งหลาย ! กิจของคหบดีชาวนา ที่เขาจะต้องรีบทำ มีสามอย่างเหล่านี้แล; แต่ว่า คหบดีชาวนานั้น ไม่มีฤทธิ์หรืออานุภาพ ที่จะบันดาลว่า “ข้าวของเรา จงงอกในวันนี้, ตั้งท้องพรุ่งนี้, สุกมะรืนนี้” ดังนี้ได้เลย, ที่แท้ ย่อมมีเวลาที่ข้าวนั้น เปลี่ยนแปรสภาพไปตามฤดูกาล ย่อมจะงอกบ้าง ตั้งท้องบ้าง สุกบ้าง;

ภิกษุทั้งหลาย ! ฉันใดก็ฉันนั้น : กิจของภิกษุ ที่เธอจะต้องรีบทำ มีสามอย่างเหล่านี้.

สามอย่างอะไรบ้างเล่า ? สามอย่างคือ :-

การสมาทานการปฏิบัติในศีลอันยิ่ง,

การสมาทานการปฏิบัติในจิตอันยิ่ง,

และการสมาทานการปฏิบัติในปัญญาอันยิ่ง.

ภิกษุทั้งหลาย ! กิจของภิกษุ ที่เธอจะต้องรีบทำ มีสามอย่างเหล่านี้แล;

แต่ว่าภิกษุนั้น ก็ไม่มีฤทธิ์หรืออานุภาพ ที่จะบันดาลว่า “จิตของเรา จงหลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลาย เพราะไม่มีอุปาทานในวันนี้ หรือพรุ่งนี้ หรือมะรืนนี้” ดังนี้ได้เลย, ที่แท้ ย่อมมีเวลาที่เหมาะสม เมื่อภิกษุนั้น ปฏิบัติไปแม้ในศีลอันยิ่ง, ปฏิบัติไปแม้ในจิตอันยิ่ง, และปฏิบัติไปแม้ในปัญญาอันยิ่ง จิตก็จะหลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลาย เพราะไม่มีอุปาทานได้เอง.

ติก. อํ. ๒๐/๓๐๙/๕๓๒.

๕๐

ทรงเป็นผู้เอ็นดูเกื้อกูล แก่สรรพสัตว์ทั้งปวง

"ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! พระผู้มีพระภาค ทรงเป็นผู้เอ็นดูเกื้อกูลแก่สัตว์ทั้งปวง อยู่มิใช่หรือ พระเจ้าข้า ?".

คามณิ ! ถูกแล้ว, ตถาคตเป็นผู้เอ็นดูเกื้อกูลแก่สัตว์ทั้งปวงอยู่.

"ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ถ้าอย่างนั้น ทำไมพระองค์ จึงทรงแสดงธรรมแก่คนบางพวก โดยเอื้อเฟื้อ, และแก่คนบางพวกโดยไม่เอื้อเฟื้อเล่า พระเจ้าข้า ?"

คามณิ ! ถ้าอย่างนั้น เราขอย้อนถามท่านในข้อนี้ ท่านจงตอบเราตามที่ควร. คามณิ ! ท่านจะสำคัญความข้อนี้เป็นไฉน : ในถิ่นแห่งเรานี้ ชาวนาผู้คหบดีคนหนึ่งมีนาอยู่ ๓ แปลง แปลงหนึ่งเป็นนาชั้นเลิศ, แปลงหนึ่งเป็นนาปานกลาง, แปลงหนึ่งเป็นนาเลว มีดินเป็นก้อนแข็งมีรสเค็ม พื้นที่เลว. คามณิ ! ท่านจะสำคัญความข้อนี้ว่าอย่างไร : ชาวนาผู้คหบดีนั้น เมื่อประสงค์จะหว่านพืช เขาจะหว่านในนาแปลงไหนก่อน คือว่าแปลงที่เป็นนาเลิศ,

นาปานกลาง, หรือว่านาเลว มีดินเป็นก้อนแข็ง มีรสเค็ม พื้นที่เลวเล่า ?

"ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ชาวนาคหบดีผู้ประสงค์จะหว่านพืชคนนั้น ย่อมหว่านในนาเลิศก่อน, แล้วจึงหว่านในนาปานกลาง, สำหรับนาเลว ซึ่งดินเป็นก้อนแข็ง มีรสเค็ม พื้นที่เลวนั้น เขาก็หว่านบ้าง ไม่หว่านบ้าง เพราะเหตุว่า อย่างมากที่สุด ก็หว่านไว้ให้โคกิน พระเจ้าข้า !"

คามณิ ! **นาเลิศนั้น เปรียบเหมือนภิกษุ ภิกษุณีของเรา** เราย่อมแสดงธรรม งดงามในเบื้องต้น งดงามในท่ามกลาง งดงามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง พร้อมทั้งอรรถะ พร้อมทั้งพยัญชนะแก่ภิกษุ ภิกษุณีเหล่านั้น. ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ? คามณิ ! เพราะเหตุว่า ภิกษุ ภิกษุณีทั้งหลายเหล่านั้น มีเราเป็นประทีป มีเราเป็นที่ซ่อนเร้น มีเราเป็นที่ต้านทาน มีเราเป็นที่พิงอาศัยอยู่.

คามณิ ! **นาปานกลางนั้น เปรียบเหมือนอุบาสกอุบาสิกาของเรา** เราย่อมแสดงธรรม งดงามในเบื้องต้น งดงามในท่ามกลาง งดงามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์

บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง พร้อมทั้งอรรถะ พร้อมทั้งพยัญชนะ แก่อุบาสก อุบาสิกาทั้งหลายเหล่านั้น. ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ?

คามณิ ! เพราะเหตุว่า ชนทั้งหลายเหล่านั้น มีเราเป็นประทีป มีเราเป็นที่ซ่อนเร้น มีเราเป็นที่ต้านทาน มีเราเป็นที่พิงอาศัยอยู่.

คามณิ ! **นาเลว มีดินเป็นก้อนแข็ง มีรสเค็ม พื้นที่เลวนั้น เปรียบเหมือนสมณพราหมณ์ ปริพาชกทั้งหลาย ผู้เป็นเดียรถีย์เหล่าอื่น** เราก็ย่อมแสดงธรรม งดงามในเบื้องต้น งดงามในท่ามกลาง งดงามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง พร้อมทั้งอรรถะ พร้อมทั้งพยัญชนะ แก่ชนทั้งหลายเหล่านั้น.

ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ?

เพราะเหตุว่า ถึงแม้ว่าเขาจะเข้าใจธรรมที่เราแสดงสักบทเดียว นั่นก็ยังเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล และความสุขแก่ชนทั้งหลายเหล่านั้น ตลอดกาลนาน.

สฬา. สํ. ๑๘/๓๘๗/๖๐๓-๖๐๔.



๕๑

อานิสงส์แห่งการฟังธรรมเนือง ๆ

ภิกษุทั้งหลาย ! อานิสงส์ ๔ ประการแห่งธรรมทั้งหลายที่บุคคลฟังเนือง ๆ คล่องปาก ขึ้นใจ แทงตลอดด้วยดีด้วยความเห็น อันบุคคลพึงหวังได้

อานิสงส์ ๔ ประการ อย่างไรเล่า ?

(๑) ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเล่าเรียนธรรม คือ สุตตะ เคยยะ เวยยากรณะ คาถา อุทาน อิติวุตตกะ ชาดก อัพภูตธรรม เวทัลละ ธรรมเหล่านั้นเป็นธรรมอันภิกษุนั้นฟังเนือง ๆ คล่องปาก ขึ้นใจ แทงตลอดด้วยดีด้วยความเห็น **เธอมีสติหลงลืม เมื่อกระทำกาละ ย่อมเข้าถึงเทพนิกายหมู่ใดหมู่หนึ่ง บทแห่งธรรมทั้งหลายย่อมปรากฏแก่เธอผู้มีความสุขในภพนั้น สติบังเกิดขึ้นช้า แต่สัตว์นั้นย่อมเป็นผู้บรรลุคุณวิเศษเร็วพลัน.**

ภิกษุทั้งหลาย ! **นี้เป็นอานิสงส์ประการที่ ๑** แ ห่งธรรมทั้งหลายที่บุคคลฟังเนือง ๆ คล่องปาก ขึ้นใจ แทงตลอดด้วยดีด้วยความเห็น **อันบุคคลพึงหวังได้.**

(๒) ภิกษุย่อมเล่าเรียนธรรม คือ สุตตะ ... เวทัลละ ธรรมเหล่านั้นเป็นธรรมอันภิกษุนั้นฟังเนืองๆ คล่องปาก ขึ้นใจ แทงตลอดด้วยดีด้วยความเห็น เธอมีสติหลงลืม เมื่อกระทำกาละ ย่อมเข้าถึงเทพนิกายหมู่ใดหมู่หนึ่ง **บทแห่งธรรมทั้งหลาย ย่อมไม่ปรากฏแก่เธอ**ผู้มีความสุขอยู่ในภพนั้นเลย **แต่ภิกษุผู้มีฤทธิ์ ถึงความชำนาญแห่งจิต แสดงธรรมแก่เทพบริษัท เธอมีความปริวิตกอย่างนี้ว่า ในกาลก่อน เราได้ประพฤติพรหมจรรย์ในธรรมวินัยใด นี้คือธรรมวินัยนั้น สติบังเกิดขึ้นช้า แต่ว่าสัตว์นั้นย่อมเป็นผู้บรรลุคุณวิเศษเร็วพลัน.**

ภิกษุทั้งหลาย ! **บุรุษผู้ฉลาดต่อเสียงกลอง** เขาเดินทางไกล พึงได้ยินเสียงกลอง เขาไม่พึงมีความสงสัยหรือเคลือบแคลงว่าเสียงกลองหรือไม่ใช่หนอ ที่แท้เขาพึงถึงความตกลงใจว่า เสียงกลองทีเดียว ฉันใด ภิกษุก็ฉันนั้นเหมือนกัน ย่อมเล่าเรียนธรรม คือ สุตตะ ... เวทัลละ ธรรมเหล่านั้น เป็นธรรมอันภิกษุนั้นฟังเนืองๆ คล่องปาก ขึ้นใจ แทงตลอดด้วยดีด้วยความเห็น ... สติบังเกิดขึ้นช้า แต่ว่าสัตว์นั้นย่อมเป็นผู้บรรลุคุณวิเศษ เร็วพลัน.

ภิกษุทั้งหลาย ! **นี้เป็นอานิสงส์ประการที่ ๒** แห่งธรรมทั้งหลายที่ภิกษุฟังเนือง ๆ คล่องปาก ขึ้นใจ แทงตลอดด้วยดีด้วยความเห็น **อันบุคคลพึงหวังได้.**

(๓) ภิกษุย่อมเล่าเรียนธรรม คือ สุตตะ ... เวทัลละ ธรรมเหล่านั้นเป็นธรรมอันภิกษุนั้นฟังเนือง ๆ คล่องปาก ขึ้นใจ แทงตลอดด้วยดีด้วยความเห็น เธอมีสติหลงลืม เมื่อกระทำกาละ ย่อมเข้าถึงเทพนิกายหมู่ใดหมู่หนึ่ง **บทแห่งธรรมทั้งหลาย ย่อมไม่ปรากฏแก่เธอ**ผู้มีความสุขอยู่ในภพนั้นเลย **ทั้งภิกษุผู้มีฤทธิ์ถึงความชำนาญแห่งจิต ก็ไม่ได้แสดงธรรมในเทพบริษัท แต่เทพบุตรย่อมแสดงธรรมในเทพบริษัท** เธอมีความคิดอย่างนี้ว่า ในกาลก่อนเราได้ประพฤติพรหมจรรย์ในธรรมวินัยใด นี้คือธรรมวินัยนั้นเอง **สติบังเกิดขึ้นช้า แต่ว่าสัตว์นั้นย่อมเป็นผู้บรรลุคุณวิเศษเร็วพลัน.**

ภิกษุทั้งหลาย ! **บุรุษผู้ฉลาดต่อเสียงสังข์** เขาเดินทางไกลพึงได้ฟังเสียงสังข์เข้า เขาไม่พึงมีความสงสัยหรือเคลือบแคลงว่าเสียงสังข์หรือมิใช่หนอ ที่แท้เขาพึงถึง

ความตกลงใจว่า เสียงสังข์ฉันใด ภิกษุก็ฉันนั้นเหมือนกัน ย่อมเล่าเรียนธรรม คือ สุตตะ ... เวทัลละ ธรรมเหล่านั้นเป็นธรรมอันภิกษุนั้นฟังเนือง ๆ คล่องปาก ขึ้นใจ แทงตลอดด้วยดีด้วยความเห็น ... สติบังเกิดขึ้นช้า แต่ว่าสัตว์นั้นย่อมเป็นผู้บรรลุคุณวิเศษเร็วพลัน.

ภิกษุทั้งหลาย ! **นี้เป็นอานิสงส์ประการที่ ๓** แห่งธรรมทั้งหลายที่ภิกษุฟังเนือง ๆ คล่องปาก ขึ้นใจ แทงตลอดด้วยดีด้วยความเห็น **อันบุคคลพึงหวังได้.**

(๔) ภิกษุย่อมเล่าเรียนธรรม คือ สุตตะ ... เวทัลละ ธรรมเหล่านั้นเป็นธรรมอันภิกษุนั้นฟังเนือง ๆ คล่องปาก ขึ้นใจ แทงตลอดด้วยดีด้วยความเห็น เธอมีสติหลงลืมเมื่อกระทำกาละ ย่อมเข้าถึงเทพนิกายหมู่ใดหมู่หนึ่ง **บทแห่งธรรมทั้งหลาย ย่อมไม่ปรากฏแก่เธอ**ผู้มีความสุขอยู่ในภพนั้นเลย **แม้ภิกษุผู้มีฤทธิ์ถึงความชำนาญแห่งจิต ก็มิได้แสดงธรรมในเทพบริษัท แม้เทพบุตรก็ไม่ได้แสดงธรรมในเทพบริษัท แต่เทพบุตรผู้เกิดก่อนเตือนเทพบุตรผู้เกิดทีหลัง**ว่า “ท่านผู้นิรทุกข์ย่อมระลึกได้หรือ

ว่า เราได้ประพฤติพรหมจรรย์ในกาลก่อน” เธอกล่าวอย่างนี้ว่า “เราระลึกได้ท่านผู้นิรทุกข์ เราระลึกได้ท่านผู้นิรทุกข์” **ส ติบังเกิดขึ้นช้า แต่ว่าสัตว์นั้นย่อมเป็นผู้บรรลุคุณวิเศษเร็วพลัน.**

ภิกษุทั้งหลาย ! **สหายสองคนเล่นฝุ่นด้วยกัน** เขามาพบกัน บางครั้งบางคราว ในที่บางแห่ง สหายคนหนึ่งพึงกล่าวกะสหายคนนั้นอย่างนี้ว่า “สหาย ท่านระลึกกรรมแม้นี้ได้หรือ” เขาพึงกล่าวอย่างนี้ว่า “เราระลึกได้ เราระลึกได้” ฉันใด ภิกษุก็ฉันนั้นเหมือนกัน ย่อมเล่าเรียนธรรม คือ สุตตะ ... เวทัลละ ธรรมเหล่านั้น เป็นธรรมอันภิกษุนั้นฟังเนือง ๆ คล่องปาก ขึ้นใจ แทงตลอดด้วยดีด้วยความเห็น ... สติบังเกิดขึ้นช้า แต่ว่าสัตว์นั้นย่อมเป็นผู้บรรลุคุณวิเศษเร็วพลัน.

ภิกษุทั้งหลาย ! **นี้เป็นอานิสงส์ประการที่ ๔** แ ห่งธรรมทั้งหลายที่ภิกษุฟังเนือง ๆ คล่องปาก ขึ้นใจแทงตลอดด้วยดีด้วยความเห็น **อันบุคคลพึงหวังได้.**

ภิกษุทั้งหลาย ! **นี้แลอานิสงส์ ๔ ประการ แห่งธรรมทั้งหลายที่ภิกษุฟังแล้วเนืองๆ คล่องปาก ขึ้นใจ แทงตลอดด้วยดีด้วยความเห็น อันบุคคลพึงหวังได้.**

จตุกฺก. อํ. ๒๑/๒๕๑/๑๙๑.



ขอนอบน้อมแด่

ตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธะ

พระองค์นั้นด้วยเศียรเกล้า

ตถาคตสาวโก

(สาวกตถาคต)

คณะงานธัมมะ วัดนาป่าพง

(กลุ่มอาสาสมัครพุทธวจน-หมวดธรรม)



มูลนิธิพุทธโฆษณ์

มูลนิธิแห่งมหาชนชาวพุทธ ผู้ซึ่งชัดเจน และมั่นคงในพุทธวจน

เริ่มจากชาวพุทธกลุ่มเล็ก ๆ กลุ่มหนึ่ง ได้มีโอกาสมาฟังธรรมบรรยายจากท่านพระอาจารย์คึกฤทธิ์ โสตฺถิผโล ที่เน้นการนำพุทธวจน (ธรรมวินัยจากพุทธโอษฐ์ที่พระพุทธองค์ทรงยืนยันว่าทรงตรัสไว้ดีแล้ว บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง ทั้งเนื้อ ความและพยัญชนะ) มาใช้ในการถ่ายทอดบอกสอน ซึ่งเป็นรูปแบบการแสดงธรรมที่ตรงตามพุทธบัญญัติตามที่ ทรงรับสั่งแก่พระอรหันต์ ๖๐ รูปแรกที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวันในการประกาศพระสัท ธรรม และ**เป็นลักษณะเฉพาะที่ภิกษุในครั้งพุทธกาลใช้เป็นมาตรฐานเดียว**

หลักพุทธวจนนี้ ได้เข้ามาตอบคำถาม ต่อความลังเลสงสัย ได้เข้ามาสร้างความชัดเจน ต่อความพร่าเลือนสับสน ในข้อธรรมต่าง ๆ ที่มีอยู่ในสังคมชาวพุทธ ซึ่งทั้งหมดนี้ เป็นผลจากสาเหตุเดียวคือ การไม่ใช้คำของพระพุทธเจ้าเป็นตัวตั้งต้นในการศึกษาเล่าเรียน

ด้วยศรัทธาอย่างไม่หวั่นไหวต่อองค์สัมมาสัมพุทธะ ในฐานะพระศาสดา ท่านพระอาจารย์คึกฤทธิ์ ได้ประกาศอย่างเป็นทางการว่า “อาตมาไม่มีคำสอนของตัวเอง” และใช้เวลาที่มีอยู่ ไปกับการรับสนองพุทธประสงค์ ด้วยการโฆษณาพุทธวจน เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม และความประสานเป็นหนึ่งเดียวของชาวพุทธ

เมื่อกลับมาใช้หลักพุทธวจน เหมือนที่เคยเป็นในครั้งพุทธกาล สิ่งที่เกิดขึ้น คือ ความชัดเจนสอดคล้องลงตัว ในความรู้ความเข้าใจ ไม่ว่าในแง่ของหลักธรรม ตลอดจนมรรควิธีที่ตรง และสามารถนำไปใช้ปฏิบัติให้เกิดผล รู้เห็นประจักษ์ได้จริงด้วยตนเองทันที ด้วยเหตุนี้ **ชาวพุทธที่เห็นคุณค่าในคำของพระพุทธเจ้าจึงขยายตัวมากขึ้นเรื่อย ๆ เกิดเป็น “กระแสพุทธวจน”** ซึ่งเป็นพลังเงียบที่กำลังจะกลายเป็นคลื่นลูกใหม่ ในการกลับไปใช้ระบบการเรียนรู้พระสัทธรรม เหมือนดังครั้งพุทธกาล

ด้วยการขยายตัวของกระแสพุทธวจนนี้ สื่อธรรมที่เป็นพุทธวจน ไม่ว่าจะเป็นหนังสือ หรือซีดี ซึ่งแจกฟรีแก่ญาติโยมเริ่มมีไม่พอเพียงในการแจก ทั้งนี้เพราะจำนวนของผู้ที่สนใจเห็นความสำคัญของพุทธวจน ได้ขยายตัวมากขึ้นอย่างรวดเร็ว ประกอบกับว่าท่านพระอาจารย์คึกฤทธิ์ โสตฺถิผโล เคร่งครัดในข้อวัตรปฏิบัติที่พระศาสดาบัญญัติไว้ อันเป็นธรรมวินัยที่ออกจากพระโอษฐ์ของตถาคตโดยตรง การเผยแผ่พุทธวจนที่ผ่านมา จึงเป็นไปในลักษณะสันโดษตามมีตามได้ เมื่อมีโยมมาปวารณาเป็นเจ้าภาพในการจัดพิมพ์ ได้มาจำนวนเท่าไหร่ ก็ทยอยแจกไปตามที่มีเท่านั้น เมื่อมีมา ก็แจกไป เมื่อหมด ก็คือหมด

เนื่องจากว่า หน้าที่ในการดำรงพระสัทธรรมให้ตั้งมั่นสืบไป ไม่ได้ผูกจำกัดอยู่แต่เพียงพุทธสาวกในฐานะของสงฆ์เท่านั้น ฆราวาสกลุ่มหนึ่งซึ่งเห็นความสำคัญของพุทธวจน จึงรวมตัวกันเข้ามาช่วยขยายผลในสิ่งที่ท่านพระอาจารย์คึกฤทธิ์ โสตฺถิผโล ทำอยู่แล้ว นั่นคือ การนำพุทธวจนมาเผยแพร่โฆษณา โดยพิจารณาตัดสินใจจดทะเบียนจัดตั้งเป็นมูลนิธิอย่างถูกต้องตามกฎหมาย เพื่อให้การดำเนินการต่างๆ ทั้งหมดอยู่ในรูปแบบที่โปร่งใส เปิดเผย และเปิดกว้างต่อสาธารณชนชาวพุทธทั่วไป

สำหรับผู้ที่เห็นความสำคัญของพุทธวจน และมีความประสงค์ที่จะดำรงพระสัทธรรมให้ตั้งมั่น ด้วยวิธีของพระพุทธเจ้า สามารถสนับสนุนการดำเนินการตรงนี้ได้ด้วยวิธีง่ายๆ นั่นคือ **เข้ามาใส่ใจศึกษาพุทธวจน และนำไปใช้ปฏิบัติด้วยตนเอง** เมื่อรู้ประจักษ์ เห็นได้ด้วยตนแล้ว ว่ามรรควิธีที่ได้จากการทำความเข้าใจ โดยใช้คำของพระพุทธเจ้าเป็นตัวตั้งต้นนั้น นำไปสู่ความเห็นที่ถูกต้อง ในหลักธรรมอันสอดคล้องเป็นเหตุเป็นผล และเชื่อมโยงเป็นหนึ่งเดียว กระทั่งได้ผลตามจริงทำให้เกิดมีจิตศรัทธา ในการช่วยเผยแพร่ขยายสื่อพุทธวจน เพียงเท่านี้ คุณก็คือหนึ่งหน่วยในขบวน “พุทธโฆษณ์” แล้ว

นี่คือเจตนารมณ์ของมูลนิธิพุทธโฆษณ์ นั่นคือเป็น**มูลนิธิแห่งมหาชนชาวพุทธ ซึ่งชัดเจน และมั่นคงในพุทธวจน**

ผู้ที่สนใจรับสื่อธรรมที่เป็นพุทธวจน เพื่อไปใช้ศึกษาส่วนตัว
หรือนำไปแจกเป็นธรรมทาน แก่พ่อแม่พี่น้อง ญาติ หรือเพื่อน
สามารถมารับได้ฟรี ที่วัดนาป่าพง
หรือตามที่พระอาจารย์คึกฤทธิ์ได้รับนิมนต์ไปแสดงธรรมนอกสถานที่

สำหรับรายละเอียดกิจธรรมต่าง ๆ ภายใต้เครือข่ายพุทธวจนโดยวัดนาป่าพง ค้นหาข้อมูลได้จาก

www.buddhakos.org หรือ **www.watnapp.com**

หากมีความจำนงที่จะรับไปแจกเป็นธรรมทานในจำนวนหลายสิบชุด
ขอความกรุณาแจ้งความจำนงได้ที่

มูลนิธิพุทธโฆษณ์
ประสานงานและเผยแผ่ : เลขที่ ๒๙/๓ หมู่ที่ ๗
ถนนเลียบคลอง ๑๐ ฝั่งตะวันออก
ตำบลบึงทองหลาง อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี ๑๒๑๕๐
โทรศัพท์ ๐๘ ๒๒๒๒ ๕๗๙๐-๙๔, ๐๘ ๕๐๕๘ ๖๘๘๘, ๐๘ ๑๕๑๓ ๑๖๑๑
โทรสาร ๐ ๒๑๕๙ ๐๕๒๕-๖
เว็บไซต์ : www.buddhakos.org อีเมล์ : buddhakos@hotmail.com

สนับสนุนการเผยแผ่พุทธวจนได้ที่
ชื่อบัญชี “มูลนิธิพุทธโฆษณ์” ธนาคารไทยพาณิชย์ สาขา คลอง ๑๐ (ธัญบุรี)
ประเภท บัญชีออมทรัพย์ เลขที่บัญชี ๓๑๘-๒-๔๗๔๖๑-๐

ขอกราบขอบพระคุณแด่

พระอาจารย์คึกฤทธิ์ โสตฺถิผโล และคณะสงฆ์วัดนาป่าพง

ที่กรุณาให้คำปรึกษาในการจัดทำหนังสือเล่มนี้

ติดตามการเผยแผ่พระธรรมคำสอนตามหลักพุทธวจน

โดย พระอาจารย์คึกฤทธิ์ โสตฺถิผโล ได้ที่

เว็บไซต์

- http://www.watnapp.com : หนังสือ และสื่อธรรมะ บนอินเทอร์เน็ต
- http://media.watnapahpong.org : ศูนย์บริการมัลติมีเดียวัดนาป่าพง
- http://www.buddha-net.com : เครือข่ายพุทธวจน
- http://etipitaka.com : โปรแกรมตรวจหาและเทียบเคียงพุทธวจน
- http://www.watnapahpong.com : เว็บไซต์วัดนาป่าพง
- http://www.buddhakos.org : มูลนิธิพุทธโฆษณ์
- http://www.buddhawajanafund.org : มูลนิธิพุทธวจน
- http://www.ratana5.com : พุทธวจนสมาคม
- http://www.buddhawajana-training.com : ศูนย์ปฏิบัติพุทธวจน
- http://www.buddhawaj.org : ฐานข้อมูลพระสูตรออนไลน์, เสียงอ่านพุทธวจน
- http://www.buddhaoat.org : กลุ่มผู้สนับสนุนการเผยแผ่พุทธวจน

ดาวน์โหลดโปรแกรมตรวจหาและเทียบเคียงพุทธวจน (E-Tipitaka)

สำหรับคอมพิวเตอร์

- ระบบปฏิบัติการ Windows, Macintosh, Linux
  http://etipitaka.com/download หรือ รับแผ่นโปรแกรมได้ที่วัดนาป่าพง

สำหรับโทรศัพท์เคลื่อนที่และแท็บเล็ต

- ระบบปฏิบัติการ Android
  ดาวน์โหลดได้ที่ Play Store โดยพิมพ์คำว่า พุทธวจน หรือ e-tipitaka
- ระบบปฏิบัติการ iOS (สำหรับ iPad, iPhone, iPod)
  ดาวน์โหลดได้ที่ App Store โดยพิมพ์คำว่า พุทธวจน หรือ e-tipitaka

ดาวน์โหลดโปรแกรมพุทธวจน (Buddhawajana)

เฉพาะสำหรับโทรศัพท์เคลื่อนที่และแท็บเล็ต

- ระบบปฏิบัติการ Android
  ดาวน์โหลดได้ที่ Google Play Store โดยพิมพ์คำว่า พุทธวจน หรือ buddhawajana
- ระบบปฏิบัติการ iOS (สำหรับ iPad, iPhone, iPod)
  ดาวน์โหลดได้ที่ App Store โดยพิมพ์คำว่า พุทธวจน หรือ buddhawajana

วิทยุ

- คลื่น ส.ว.พ. FM ๙๑.๐ MHz ทุกวันพระ เวลา ๑๗.๔๐ น.

บรรณานุกรม

พระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ (บาลีสยามรัฐ)

พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง (ไทยสยามรัฐ)

หนังสือธรรมโฆษณ์ ชุดจากพระโอษฐ์

(ผลงานแปลพุทธวจน โดยท่านพุทธทาสภิกขุในนามกองตำราคณะธรรมทาน)

ร่วมสนับสนุนการจัดทำโดย

คณะงานธัมมะ วัดนาป่าพง (กลุ่มอาสาสมัครพุทธวจนหมวดธรรม), คณะศิษย์วัดนาป่าพง,
กลุ่มศิษย์ตถาคต, กลุ่มสมณะศากยะปุตติยะ, กลุ่มธรรมะสีขาว,
กลุ่มพุทธบริษัทศากยบุตร, กลุ่มพุทธโอษฐ์, กลุ่มชวนม่วนธรรม,
กลุ่มละนันทิ, กลุ่มพนักงานต้อนรับบนเครื่องบินบริษัทการบินไทย,
กลุ่มมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่,
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช สำนักงานการศึกษาต่อเนื่อง,
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (องครักษ์)
ชมรมวิศวกรความรู้เพื่อสังคม, ชมรมพุทธวจนอุดรธานี, ชมรมธรรมปรีดา,
ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี,
บจก. สยามคูโบต้า คอร์ปอเรชั่น, บจก. ดาต้าโปรดักส์, บจก. 3M ประเทศไทย,
บจก. บางไทรไฟเบอร์บอร์ด, บจก. เอ็นอีซี โทคิน อิเล็กทรอนิกส์ (ประเทศไทย),
บจก. สยามรักษ์, บจก. เซเว่นสเต็ปส์, บจก. เมคเทค, บจก. ไดเวอร์ส เคมีคอลส์,
บจก. ห้างพระจันทร์โอสถ, บจก.สมสุข สหภัทรสตีลล์, บจก.ทองแป้น,
บจก. สมาย คอนเทนเนอร์ อุตสาหกรรม, บจก. อี.ซี.ที. ซิสเต็ม, บจก. อี.ซี.ที. เอ็นจิเนียริ่ง,
บจก. อี.ซี.ที. ซัพพลาย, บจก. อี.ซี.ที อินเตอร์เนชั่นแนล, บจก. อี.ซี.ที. โปรเฟสชั่นแนล,
บจก. คอร์โดมา อินเตอร์เนชั่นแนล, บมจ. ณุศาศิริ, หจก. อินเตอร์ คิด,
สถานกายภาพบำบัด คิดดีคลินิค, ร้านต้นมะขามช่างทอง,
ร้านเสบียงบุญ, บ้านเมตตาเรสซิเด้นท์, บ้านพุทธวัจน์

แผนที่วัดนาป่าพง

ลงสะพานคลอง ๑๐ ไปยูเทิร์นแรกมา
แล้วเลี้ยวซ้ายก่อนขึ้นสะพาน

ลงสะพานคลอง ๑๐
เลี้ยวซ้ายคอสะพาน

แนวทิวสน

วัดนาป่าพง

โทรศัพท์ ๐๘ ๑๕๑๓ ๑๖๑๑,
๐๘ ๔๐๙๖ ๘๔๓๐,
๐๘ ๒๒๒๒ ๕๗๙๐-๔,
๐๘ ๖๕๕๒ ๒๔๕๙



๑๐ พระสูตรของความสำคัญที่ชาวพุทธต้องศึกษา แต่คำสอนจากพระพุทธเจ้าเท่านั้น

ผ่านมา ๒,๕๐๐ กว่าปี
คำสอนทางพระพุทธศาสนาเกิดความหลากหลายมากขึ้น
มีสำนักต่างๆ มากมาย ซึ่งแต่ละหมู่คณะก็มีความเห็นของตน
หามาตรฐานไม่ได้ แม้จะกล่าวในเรื่องเดียวกัน
ทั้งนี้ไม่ใช่เพราะคำสอนของพระพุทธเจ้าไม่สมบูรณ์
แล้วเราควรเชื่อและปฏิบัติตามใคร?
ลองพิจารณาหาคำตอบง่ายๆ ได้จาก ๑๐ พระสูตร
ซึ่งพระตถาคตทรงเตือนเอาไว้
แล้วตรัสบอกวิธีป้องกันและแก้ไขเหตุเสื่อมแห่งธรรมเหล่านี้.
ขอเชิญมาตอบตัวเองกันเถอะว่า ถึงเวลาแล้วหรือยัง?
ที่พุทธบริษัทจะมีมาตรฐานเพียงหนึ่งเดียว คือ “พุทธวจน” ธรรมวินัย
จากองค์พระสังฆบิดาอันวิญญูชนพึงปฏิบัติและรู้ตามได้เฉพาะตน ดังนี้.

๑.พระองค์ทรงสามารถกำหนดสมาธิ เมื่อจะพูด ทุกถ้อยคำจึงไม่ผิดพลาด

-บาลี มู. ม. ๑๒/๔๕๘/๔๓๐.

อัคคิเวสนะ! เรานั้นหรือ จำเดิมแต่เริ่มแสดง กระทั่งคำสุดท้ายแห่งการกล่าวเรื่องนั้นๆ ย่อม**ตั้งไว้ซึ่งจิตในสมาธินิมิตอันเป็นภายในโดยแท้ ให้จิตดำรงอยู่ ให้จิตตั้งมั่นอยู่ กระทำให้มีจิตเป็นเอก** ดังเช่นที่คนทั้งหลายเคยได้ยินว่าเรากระทำอยู่เป็นประจำ ดังนี้.

๒.แต่ละคำพูดเป็นอกาลิโก คือ ถูกต้องตรงจริงไม่จำกัดกาลเวลา

-บาลี มู. ม. ๑๒/๔๘๕/๔๕๑.

ภิกษุทั้งหลาย! พวกเธอทั้งหลายเป็นผู้ที่เรานำไปแล้วด้วยธรรมนี้ อันเป็น**ธรรมที่บุคคลจะพึงเห็นได้ด้วยตนเอง** (สนฺทิฏฺฐิโก) **เป็นธรรมให้ผลไม่จำกัดกาล** (อกาลิโก) **เป็นธรรมที่ควรเรียกกันมาดู** (เอหิปสฺสิโก) **ควรน้อมเข้ามาใส่ตัว** (โอปนยิโก) **อันวิญญูชนจะพึงรู้ได้เฉพาะตน** (ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหิ).

๓.คำพูดที่พูดมาทั้งหมดนับแต่วันตรัสรู้นั้น สอดรับไม่ขัดแย้งกัน

-บาลี อิติวุ. ขุ. ๒๕/๓๒๑/๒๙๓.

ภิกษุทั้งหลาย! นับตั้งแต่ราตรี ที่ตถาคตได้ตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ จนกระทั่งถึงราตรีที่ตถาคตปรินิพพานด้วยอนุปาทิเสสนิพพานธาตุ ตลอดเวลาระหว่างนั้น ตถาคตได้กล่าวสอน พร่ำสอนแสดงออก ซึ่งถ้อยคำใด **ถ้อยคำเหล่านั้นทั้งหมด ย่อมเข้ากันได้โดยประการเดียวทั้งสิ้น** ไม่แย้งกันเป็นประการอื่นเลย.

๔.ทรงบอกเหตุแห่งความอันตรธานของคำสอนเปรียบด้วยกลองศึก

-บาลี นิทาน. สํ. ๑๖/๓๑๑/๖๗๒-๓.

ภิกษุทั้งหลาย! เรื่องนี้เคยมีมาแล้ว กลองศึกของกษัตริย์พวกทสารหะ เรียกว่า อานกะ มีอยู่ เมื่อกลองอานกะนี้ มีแผลแตกหรือลิ พวกกษัตริย์ทสารหะได้หาเนื้อไม้อื่นทำเป็นลิ่ม เสริมลงในรอยแตกของกลองนั้น (ทุกคราวไป). ภิกษุทั้งหลาย! เมื่อเชื่อมปะเข้าหลายครั้งหลายคราวเช่นนั้น นานเข้าก็ถึงสมัยหนึ่ง ซึ่งเนื้อไม้เดิมของตัวกลองหมดสิ้นไป เหลืออยู่แต่เนื้อไม้ที่ทำเสริมเข้าใหม่เท่านั้น.

ภิกษุทั้งหลาย! ฉันใดก็ฉันนั้น ในกาลยืดยาวฝ่ายอนาคต จักมีภิกษุทั้งหลาย สุตตันตะเหล่าใด ที่เป็นคำของตถาคต เป็นข้อความลึก มีความหมายซึ้ง เป็นชั้นโลกุตตระ ว่าเฉพาะด้วยเรื่องสุญญตา เมื่อมีผู้นำสุตตันตะเหล่านั้น

มากล่าวอยู่ เธอจักไม่ฟังด้วยดี จักไม่เงี่ยหูฟัง จักไม่ตั้งจิตเพื่อจะรู้ทั่วถึง และจักไม่สำคัญว่าเป็นสิ่งที่ตนควรศึกษาเล่าเรียน ส่วนสุตตันตะเหล่าใดที่นักกวีแต่งขึ้นใหม่ เป็นคำร้อยกรองประเภทกาพย์กลอน มีอักษรสละสลวย มีพยัญชนะอันวิจิตร เป็นเรื่องนอกแนว เป็นคำกล่าวของสาวก เมื่อมีผู้นำสุตตันตะที่นักกวีแต่งขึ้นใหม่เหล่านั้นมากล่าวอยู่ เธอจักฟังด้วยดี จักเงี่ยหูฟัง จักตั้งจิต เพื่อจะรู้ทั่วถึง และจักสำคัญว่าเป็นสิ่งที่ตนควรศึกษาเล่าเรียนไป.

ภิกษุทั้งหลาย! ความอันตรธานของสุตตันตะเหล่านั้น ที่เป็นคำของตถาคต เป็นข้อความลึก มีความหมายซึ้ง เป็นชั้นโลกุตตระ ว่าเฉพาะด้วยเรื่องสุญญตา จักมีได้ด้วยอาการอย่างนี้ แล.

๕.ทรงกำชับให้ศึกษาปฏิบัติเฉพาะจากคำของพระองค์เท่านั้น อย่าฟังคนอื่น

-บาลี ทุก. อํ. ๒๐/๙๑-๙๒/๒๙๒.

ภิกษุทั้งหลาย! พวกภิกษุบริษัทในกรณีนี้ สุตตันตะเหล่าใด ที่กวีแต่งขึ้นใหม่ เป็นคำร้อยกรองประเภทกาพย์กลอน มีอักษรสละสลวย มีพยัญชนะอันวิจิตร เป็นเรื่องนอกแนว เป็นคำกล่าวของสาวก เมื่อมีผู้นำสุตตันตะเหล่านั้นมากล่าวอยู่ เธอจักไม่ฟังด้วยดี ไม่เงี่ยหูฟัง ไม่ตั้งจิตเพื่อจะรู้ทั่วถึง และจักไม่สำคัญว่าเป็นสิ่งที่ตนควรศึกษาเล่าเรียน.

ภิกษุทั้งหลาย! ส่วนสุตตันตะเหล่าใด ที่เป็นคำของตถาคต เป็นข้อความลึก มีความหมายซึ้ง เป็นชั้นโลกุตตระ **ว่าเฉพาะด้วยเรื่องสุญญตา** เมื่อมีผู้นำสุตตันตะเหล่านั้นมากล่าวอยู่ เธอย่อมฟังด้วยดี ย่อมเงี่ยหูฟัง ย่อมตั้งจิตเพื่อจะรู้ทั่วถึง และย่อมสำคัญว่าเป็นสิ่งที่ตนควรศึกษาเล่าเรียน จึงพากันเล่าเรียน ไต่ถาม ทวนถามแก่กันและกันอยู่ว่า “ข้อนี้เป็นอย่างไร มีความหมายกี่นัย” ดังนี้ ด้วยการทำดังนี้ เธอย่อมเปิดธรรมที่ถูกปิดไว้ได้ ธรรมที่ยังไม่ปรากฏ เธอก็ทำให้ปรากฏได้ ความสงสัยในธรรมหลายประการที่น่าสงสัย เธอก็บรรเทาลงได้.

ภิกษุทั้งหลาย! **บริษัทชื่อ อุกกาจิตวินีตา ปริสา โน ปฏิปุจฉาวินีตา** เป็นอย่างไรเล่า?

ภิกษุทั้งหลาย! ในกรณีนี้คือ ภิกษุทั้งหลายในบริษัทใด เมื่อสุตตันตะทั้งหลาย อันเป็นตถาคตภาษิต (ตถาคตภาสิตา) อันลึกซึ้ง (คมฺภีรา) มีอรรถอันลึกซึ้ง (คมฺภีรตฺถา) เป็นโลกุตตระ (โลกุตฺตรา) ประกอบด้วยเรื่องสุญญตา (สุญฺญตปฏิสํยุตฺตา) อันบุคคลนำมากล่าวอยู่ ก็ไม่ฟังด้วยดี ไม่เงี่ยหูฟัง ไม่เข้าไปตั้งจิตเพื่อจะรู้ทั่วถึง และไม่สำคัญว่าเป็นสิ่งที่ตนควรศึกษาเล่าเรียน.

ส่วนสุตตันตะเหล่าใด ที่กวีแต่งขึ้นใหม่ เป็นคำร้อยกรองประเภทกาพย์กลอน มีอักษรสละสลวย มีพยัญชนะอันวิจิตร เป็นเรื่องนอกแนว เป็นคำกล่าวของสาวก เมื่อมีผู้นำสุตตันตะเหล่านี้มากล่าวอยู่

พวกเธอย่อมฟังด้วยดี เงี่ยหูฟัง ตั้งจิตเพื่อจะรู้ทั่วถึง และสำคัญไปว่าเป็นสิ่งที่ตนควรศึกษาเล่าเรียน พวกเธอเล่าเรียนธรรมอันกวีแต่งใหม่นั้นแล้ว ก็ไม่สอบถามซึ่งกันและกัน ไม่ทำให้เปิดเผยแจ่มแจ้งออกมาว่า ข้อนี้พยัญชนะเป็นอย่างไร อรรถเป็นอย่างไร ดังนี้ เธอเหล่านั้น เปิดเผยสิ่งที่ยังไม่เปิดเผยไม่ได้ ไม่หงายของที่คว่ำอยู่ให้หงายขึ้นได้ ไม่บรรเทาความสงสัยในธรรมทั้งหลายอันเป็นที่ตั้งแห่งความสงสัยมีอย่างต่างๆ ได้. ภิกษุทั้งหลาย! นี้เราเรียกว่า **อุกกาจิตวินีตา ปริสา โน ปฏิปุจฉาวินีตา.**

ภิกษุทั้งหลาย! **บริษัทชื่อ ปฏิปุจฉาวินีตา ปริสา โน อุกกาจิตวินีตา** เป็นอย่างไรเล่า?

ภิกษุทั้งหลาย! ในกรณีนี้คือ ภิกษุทั้งหลายในบริษัทใด เมื่อสุตตันตะทั้งหลาย ที่กวีแต่งขึ้นใหม่ เป็นคำร้อยกรองประเภทกาพย์กลอน มีอักษรสละสลวย มีพยัญชนะอันวิจิตร เป็นเรื่องนอกแนว เป็นคำกล่าวของสาวก อันบุคคลนำมากล่าวอยู่ ก็ไม่ฟังด้วยดี ไม่เงี่ยหูฟัง ไม่เข้าไปตั้งจิตเพื่อจะรู้ทั่วถึง และไม่สำคัญว่าเป็นสิ่งที่ตนควรศึกษาเล่าเรียน ส่วน **สุตตันตะเหล่าใด อันเป็นตถาคตภาษิต อันลึกซึ้ง มีอรรถอันลึกซึ้ง เป็นโลกุตตระ ประกอบด้วยเรื่องสุญญตา เมื่อมีผู้นำสุตตันตะเหล่านี้ มากล่าวอยู่ พวก**

เธอย่อมฟังด้วยดี ย่อมเงี่ยหูฟัง ย่อมเข้าไปตั้งจิตเพื่อจะรู้ทั่วถึง และย่อมสำคัญว่าเป็นสิ่งที่ควรศึกษาเล่าเรียน พวกเธอเล่าเรียนธรรมที่เป็นตถาคตภาษิตนั้นแล้ว ก็สอบถามซึ่งกันและกัน ทำให้เปิดเผยแจ่มแจ้งออกมาว่า ข้อนี้พยัญชนะเป็นอย่างไร อรรถะเป็นอย่างไร ดังนี้ เธอเหล่านั้นเปิดเผยสิ่งที่ยังไม่เปิดเผยได้ หงายของที่คว่ำอยู่ให้หงายขึ้นได้ บรรเทาความสงสัยในธรรมทั้งหลายอันเป็นที่ตั้งแห่งความสงสัยมีอย่างต่างๆ ได้. ภิกษุทั้งหลาย! นี้เราเรียกว่า **ปฏิปุจฉาวินีตา ปริสา โน อุกกาจิตวินีตา.**

ภิกษุทั้งหลาย! เหล่านี้แลบริษัท ๒ จำพวกนั้น. ภิกษุทั้งหลาย! **บริษัทที่เลิศในบรรดาบริษัททั้งสองพวกนั้น คือ บริษัทปฏิปุจฉาวินีตา ปริสา โน อุกกาจิตวินีตา** (บริษัทที่อาศัยการสอบสวนทบทวนกันเอาเองเป็นเครื่องนำไป ไม่อาศัยความเชื่อจากบุคคลภายนอกเป็นเครื่องนำไป) แล.

๖.ทรงห้ามบัญญัติเพิ่มหรือตัดทอนสิ่งที่บัญญัติไว้

-บาลี มหา. ที. ๑๐/๙๐/๗๐.

ภิกษุทั้งหลาย! ภิกษุทั้งหลาย **จักไม่บัญญัติสิ่งที่ไม่เคยบัญญัติ จักไม่เพิกถอนสิ่งที่บัญญัติไว้แล้ว จักสมาทานศึกษาในสิกขาบทที่บัญญัติไว้แล้วอย่างเคร่งครัด** อยู่เพียงใด ความเจริญก็เป็นสิ่งที่ภิกษุทั้งหลายหวังได้ ไม่มีความเสื่อมเลย อยู่เพียงนั้น.

๗.สำนึกเสมอว่าตนเองเป็นเพียงผู้เดินตามพระองค์เท่านั้น ถึงแม้จะเป็นอรหันต์ผู้เลิศทางปัญญาก็ตาม

-บาลี ขนฺธ. สํ. ๑๗/๘๒/๑๒๖.

ภิกษุทั้งหลาย! **ตถาคตผู้อรหันตสัมมาสัมพุทธะ ได้ทำมรรคที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น** ได้ทำมรรคที่ยังไม่มีใครรู้ให้มีคนรู้ ได้ทำมรรคที่ยังไม่มีใครกล่าวให้เป็นมรรคที่กล่าวกันแล้ว **ตถาคตเป็นผู้รู้มรรค** (มคฺคญฺญู) **เป็นผู้รู้แจ้งมรรค** (มคฺควิทู) **เป็นผู้ฉลาดในมรรค** (มคฺคโกวิโท). ภิกษุทั้งหลาย! **ส่วนสาวกทั้งหลายในกาลนี้ เป็นผู้เดินตามมรรค** (มคฺคานุคา) **เป็นผู้ตามมาในภายหลัง.**

ภิกษุทั้งหลาย! นี้แล เป็นความผิดแผกแตกต่างกัน เป็นความมุ่งหมายที่แตกต่างกัน เป็นเครื่องกระทำให้แตกต่างกัน ระหว่างตถาคตผู้อรหันตสัมมาสัมพุทธะ กับภิกษุผู้ปัญญาวิมุตติ.

๘.ตรัสไว้ว่าให้ทรงจำบทพยัญชนะและคำอธิบายอย่างถูกต้อง พร้อมขยันถ่ายทอดบอกสอนกันต่อไป

-บาลี จตุกฺก. อํ. ๒๑/๑๙๗/๑๖๐.

ภิกษุทั้งหลาย! **พวกภิกษุในธรรมวินัยนี้ เล่าเรียนสูตรอันถือกันมาถูก ด้วยบทพยัญชนะที่ใช้กันถูก ความหมายแห่งบทพยัญชนะที่ใช้กันก็ถูก ย่อมมีนัยอันถูกต้องเช่นนั้น.** ภิกษุทั้งหลาย! นี่เป็น มูลกรณีที่หนึ่ง ซึ่งทำให้พระสัทธรรมตั้งอยู่ได้ไม่เลอะเลือนจนเสื่อมสูญไป...

ภิกษุทั้งหลาย! พวกภิกษุเหล่าใด เป็นพหุสูต คล่องแคล่ว ในหลักพระพุทธวจน ทรงธรรม ทรงวินัย ทรงมาติกา (แม่บท) **พวกภิกษุเหล่านั้น เอาใจใส่ บอกสอน เนื้อความแห่งสูตรทั้งหลายแก่คนอื่นๆ** เมื่อท่านเหล่านั้นล่วงลับไป สูตรทั้งหลาย ก็ไม่ขาดผู้เป็นมูลราก (อาจารย์) มีที่อาศัยสืบกันไป. ภิกษุทั้งหลาย! นี่เป็น **มูลกรณีที่สาม** ซึ่งทำให้พระสัทธรรมตั้งอยู่ได้ไม่เลอะเลือนจนเสื่อมสูญไป...

*** ในที่นี้ยกมา ๒ นัยยะ จาก ๔ นัยยะ ของมูลเหตุสี่ประการ ที่ทำให้พระสัทธรรมตั้งอยู่ได้ไม่เลอะเลือนจนเสื่อมสูญไป

๙. ทรงบอกวิธีแก้ไขความผิดเพี้ยนในคำสอน

-บาลี มหา. ที. ๑๐/๑๔๔/๑๑๓-๖.

๑. (หากมี) ภิกษุในธรรมวินัยนี้กล่าวอย่างนี้ว่า ผู้มีอายุ! ข้าพเจ้าได้สดับรับมาเฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาคว่า “นี้เป็นธรรม นี้เป็นวินัย นี้เป็นคำสอนของพระศาสดา”...

๒. (หากมี) ภิกษุในธรรมวินัยนี้กล่าวอย่างนี้ว่า ในอาวาสชื่อโน้นมีสงฆ์อยู่พร้อมด้วยพระเถระ พร้อมด้วยปาโมกข์ ข้าพเจ้าได้สดับมาเฉพาะหน้าสงฆ์นั้นว่า “นี้เป็นธรรม นี้เป็นวินัย นี้เป็นคำสอนของพระศาสดา”...

๓. (หากมี) ภิกษุในธรรมวินัยนี้กล่าวอย่างนี้ว่า ในอาวาสชื่อโน้นมีภิกษุผู้เป็นเถระอยู่จำนวนมาก เป็นพหุสูต เรียนคัมภีร์ ทรงธรรม ทรงวินัย ทรงมาติกา ข้าพเจ้าได้สดับมาเฉพาะหน้าพระเถระเหล่านั้นว่า “นี้เป็นธรรม นี้เป็นวินัย นี้เป็นคำสอนของพระศาสดา”...

๔. (หากมี) ภิกษุในธรรมวินัยนี้กล่าวอย่างนี้ว่า ในอาวาสชื่อโน้นมีภิกษุผู้เป็นเถระอยู่รูปหนึ่ง เป็นพหุสูต เรียนคัมภีร์ ทรงธรรม ทรงวินัย ทรงมาติกา ข้าพเจ้าได้สดับมาเฉพาะหน้าพระเถระรูปนั้นว่า “นี้เป็นธรรม นี้เป็นวินัย นี้เป็นคำสอนของพระศาสดา”...

เธอทั้งหลายยังไม่พึงชื่นชม ยังไม่พึงคัดค้านคำกล่าวของผู้นั้น พึงเรียนบทและพยัญชนะเหล่านั้นให้ดี แล้วพึงสอบสวนลงในพระสูตร เทียบเคียงดูในวินัย

ถ้าบทและพยัญชนะเหล่านั้น สอบลงในสูตรก็ไม่ได้ เทียบเข้าในวินัยก็ไม่ได้ พึงลงสันนิษฐานว่า “นี้มิใช่พระดำรัสของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นแน่นอน และภิกษุนี้รับมาผิด” **เธอทั้งหลาย พึงทิ้งคำนั้นเสีย**

ถ้าบทและพยัญชนะเหล่านั้น สอบลงในสูตรก็ได้ เทียบเข้าในวินัยก็ได้ พึงลงสันนิษฐานว่า “นี้เป็นพระดำรัส ของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นแน่นอน และภิกษุนั้นรับมาด้วยดี” เธอทั้งหลาย พึงจำมหาปเทส... นี้ไว้.

๑๐. ทรงตรัสแก่พระอานนท์ ให้ใช้ธรรมวินัยที่ตรัสไว้เป็นศาสดาแทนต่อไป

-บาลี มหา. ที. ๑๐/๑๗๘/๑๔๑.
-บาลี ม. ม. ๑๓/๔๒๗/๔๖๓.
-บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๒๑๗/๗๔๐.

อานนท์! ความคิดอาจมีแก่พวกเธออย่างนี้ว่า ‘ธรรมวินัยของพวกเรามีพระศาสดาล่วงลับไปเสียแล้ว พวกเราไม่มีพระศาสดา’ ดังนี้. อานนท์! พวกเธออย่าคิดอย่างนั้น. อานนท์! **ธรรมก็ดี วินัยก็ดี ที่เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้ว แก่พวกเธอทั้งหลาย ธรรมวินัยนั้น จักเป็นศาสดาของพวกเธอทั้งหลาย โดยกาลล่วงไปแห่งเรา.**

อานนท์! ในกาลบัดนี้ก็ดี ในกาลล่วงไปแห่งเราก็ดี ใครก็ตาม จักต้องมีตนเป็นประทีป มีตนเป็นสรณะ ไม่เอาสิ่งอื่นเป็นสรณะ มีธรรมเป็นประทีป มีธรรมเป็นสรณะ ไม่เอาสิ่งอื่นเป็นสรณะ เป็นอยู่. **อานนท์! ภิกษุพวกใด เป็นผู้ใคร่ในสิกขา ภิกษุพวกนั้น จักเป็นผู้อยู่ในสถานะอันเลิศที่สุดแล.**

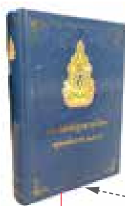
อานนท์! ความขาดสูญแห่งกัลยาณวัตรนี้ มีในยุคแห่งบุรุษใด บุรุษนั้นชื่อว่า เป็นบุรุษคนสุดท้ายแห่งบุรุษทั้งหลาย... เราขอกล่าวย้ำกะเธอว่า... **เธอทั้งหลายอย่าเป็นบุรุษคนสุดท้ายของเราเลย.**

เธอทั้งหลายอย่าเป็น
บุรุษคนสุดท้าย
ของเราเลย

-บาลี ม. ม. ๑๓/๔๒๗/๔๖๓.



พระไตรปิฎก
ฉบับมหาเถรสมาคม
ภาษาไทย **45** เล่ม
พ.ศ. **2549**



พระไตรปิฎก
ฉบับมหามกุฏ-
ราชวิทยาลัย **91** เล่ม
พ.ศ. **2525**



พระไตรปิฎก
ฉบับมหาจุฬาลงกรณ-
ราชวิทยาลัย **45** เล่ม
พ.ศ. **2535**



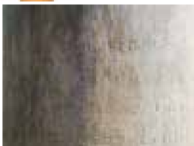
งานแปล พระไตรปิฎก
ชุดจากพระโอษฐ์ **5** เล่ม
โดยพุทธทาสภิกขุ
พ.ศ. **2521**

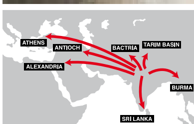


ลำดับการสืบทอดพุทธวจน



เสาหินอโศก
(อินเดีย)
พ.ศ. **234**





จารึกใบลาน
(อัฟกานิสถาน)
พ.ศ. **1000**

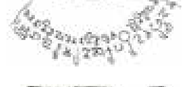














ศิลาจารึก
(ประเทศไทย)
พ.ศ. **1200 -1400**

พ.ศ. 1

พ.ศ. 234

พ.ศ. 500

พ.ศ. 1000

พ.ศ. 1250

พ.ศ. 1400

พ.ศ. 1500

พุทธวจน-ปิฎก-ธรรม

พ.ศ. 2553

พุทธวจน ธรรม | พุทธวจน โสดาบัน | พุทธวจน | พุทธวจน มรรควิธีที่ง่าย | พุทธวจน กรรม | พุทธวจน อานาปานสติ

พุทธวจน ฆราวาส | พุทธวจน อินทรียสังวร | พุทธวจน ปฐมธรรม | พุทธวจน สาธยายธรรม | พุทธวจน สาธยายธรรม | พุทธวจน เดรัจฉานวิชา

พุทธวจน ทาน | 14 | 15 | 16 | ฯลฯ

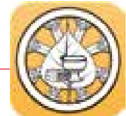


พ.ศ. 2555

พุทธวจนปิฎก 33 เล่ม



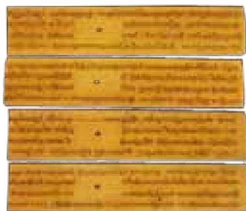
พระไตรปิฎก
ฉบับ ร.ศ.๑๑๒
สมัยรัชกาลที่ ๕
พ.ศ. 2436
+
พระไตรปิฎก
ฉบับสยามรัฐ
ภาษาบาลี
อักขระสยาม
พ.ศ. 2468



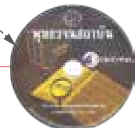
พุทธวจน APP



E-TIPITAKA APP



คัมภีร์ใบลาน
อัขระขอม
สมัยรัชกาลที่ ๑
พ.ศ. 2331



พระไตรปิฎก Digital

พ.ศ. 2000 | พ.ศ. 2331 | พ.ศ. 2436 | พ.ศ. 2500 | พ.ศ. 2555 | พ.ศ. 3000



สุภัททะ !

ในธรรมวินัยนี้แล มีอริยมรรคมีองค์ ๘...

ถ้าภิกษุทั้งหลายเหล่านี้ พึงอยู่โดยชอบไซร้
โลกก็จะไม่ว่างจากพระอรหันต์ทั้งหลาย.

อานนท์ ! ในกาลบัดนี้ก็ดี ในกาลล่วงไปแห่งเราก็ดี

ใครก็ตาม จักต้องมีตนเป็นประทีป มีตนเป็นสรณะ

ไม่เอาสิ่งอื่นเป็นสรณะ

มีธรรมเป็นประทีป มีธรรมเป็นสรณะ

ไม่เอาสิ่งอื่นเป็นสรณะ.

อานนท์ ! ภิกษุพวกใด เป็นผู้ใคร่ในสิกขา
ภิกษุพวกนั้น จักเป็นผู้อยู่ในสถานะอันเลิศที่สุดแล.

–บาลี มหา. ที. ๑๐/๑๗๕/๑๓๘. , –บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๒๑๗/๗๔๐.

...พวกเธอทั้งหลาย จงเที่ยวจาริกไป
เพื่อประโยชน์สุขแก่มหาชน

เพื่อความเอ็นดูแก่โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อความเกื้อกูล
เพื่อความสุข ทั้งแก่เทวดา และมนุษย์ทั้งหลาย

...จงแสดงธรรมให้งดงามในเบื้องต้น
งดงามในท่ามกลาง งดงามในเบื้องปลาย
...ให้เป็นไปพร้อมทั้งอรรถะ พร้อมทั้งพยัญชนะ
ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง

สัตว์ทั้งหลายที่เป็นพวกมีธุลีในดวงตาแต่เล็กน้อยก็มีอยู่
สัตว์พวกนี้ ย่อมเสื่อมจากคุณที่ควรได้ เพราะไม่ได้ฟังธรรม

สัตว์ผู้รู้ทั่วถึงธรรม จักมีเป็นแน่... .

-บาลี มหา. วิ. ๔/๓๙/๓๒.

ในการจัดทำเพื่อความสะดวกและประหยัด ติดต่อได้ที่
มูลนิธิพุทธโฆษณ์ โทร.๐๘ ๒๒๒๒ ๕๗๙๐ – ๙๔
คุณศรชา โทร.๐๘ ๑๕๑๓ ๑๖๑๑ คุณอารีวรรณ โทร.๐๘ ๕๐๕๘ ๖๘๘๘



สำหรับผู้ต้องการปฏิบัติธรรม ติดต่อได้ที่ ศูนย์ปฏิบัติพุทธวจน (Buddhawajana Training Center)
โทรศัพท์ ๐๙ ๒๙๑๒ ๓๖๕๗, ๐๙ ๒๙๑๒ ๓๗๒๑, ๐๙ ๒๙๑๒ ๓๔๗๑
ติดตามการเผยแผ่พระธรรมคำสอนตามหลักพุทธวจน โดยพระอาจารย์คึกฤทธิ์ โสตฺถิผโล ได้ที่
www.watnapp.com | media.watnapahpong.org | www.buddhakos.org
คลื่น ส.ว.พ. FM 91.0 MHz ทุกวันพระ เวลา 17.40 น.

